

VEREENIGING

TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.

1885—1886.

*Vergadering van Donderdag, 28 Januari 1886, des avonds
ten half acht ure.*

Voorzitter: de Heer PEL.

Aan de orde is de ballotage van kandidaten.

De Voorzitter verzoekt de heeren Neiszen en Buyze als stemopnemers werkzaam te willen zijn.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene siemmen als leden worden toegelaten de heeren: S. C. Holland, 1^e Luitenant-Kwartiermeester, Mr. N. J. C. Lette van Oostvoorne, Advocaat, R. T. Muschart, Luitenant-Kolonel bij den Generalen Staf, Mr. H. W. F. Struben, Kapitein der Schutterij, allen te 's-Gravenhage; en W. L. Overduyn, 2^e Luitenant der Infanterie, te Delft.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer W. Rooseboom, Majoor bij den Generalen Staf op non-activiteit, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, over *de herziening van het achtste hoofdstuk der Grondwet*.

De heer ROOSEBOOM:

MM. HH. Velen, aan wie wel eens het voorrecht en ook de eer te beurt viel, eene uitnoodiging te ontvangen, om als spreker in eene of andere vereeniging op te treden, zullen misschien evenals ik hebben ondervonden, dat bij het voldoen aan die uitnoodiging soms het moeielijkste gedeelte der taak, die

1885/86. 15

men op zich nam, daárin bestaat een geschikt onderwerp te vinden. Die moeielijkheid bestond thans voor mij niet, daar mij door het geachte Bestuur dezer Vereeniging was verzocht het onderwerp te behandelen, dat voor heden avond hier aan de orde is gesteld. Ik behoef U dus niet uit te leggen, waarom ik hier zal spreken juist over *dat* onderwerp; trouwens al ware dit niet zoo, dan zou ik U toch gemakkelijk kunnen wijzen op het hooge en ik mag ook zeggen *actueele* belang daarvan, nu wij aan den vooravond staan eener behandeling van een Regeeringsontwerp tot herziening van ook het achtste hoofdstuk der grondwet in de vergaderzalen der volksvertegenwoordiging.

Toch zou het mij — hoewel ik dit hooge en actueele belang geenszins misken — persoonlijk aangenamer zijn, indien mij iets anders was voorgesteld, in de eerste plaats omdat *dit* mijns inziens een eenigszins droog onderwerp is, en ik vrees, dat ik niet zal kunnen ontgaan de klip waarop zoo menig spreker schipbrenk lijdt, namelijk dat ik zal vervallen in het „genre ennuyeux”, juist *dat* genre, 't welk volgens het zoo juiste spreekwoord in de allereerste plaats moet worden vermeden.

Maar ook afgezien daarvan heeft de bespreking van het te behandelen onderwerp hare schaduwzijde, omdat niet lang nadat het Ministerie Kappeyne in 1879 was afgetreden, het defensie-hoofdstuk onzer grondwet door tal van bekende geachte schrijvers op zoo grondige wijze is besproken — ik noem slechts de namen den Beer Poortugael, Staal, Weitzel, Kool (1) en ik zou er misschien bijvoegen „*j'en passe et des meilleurs*”, indien ik daardoor niet den schijn van eigenwaan op mij laadde — ik zeg

(1) DEN BEER POORTUGAEL. *De noodzakelijkheid tot grondwetsherziening voor de defensie*. 1879.

DEN BEER POORTUGAEL. *Grondwetsherziening urgent vooral voor de defensie*. 1883.

STAAL. *Geschiedenis en strekking van het defensie-hoofdstuk der Grondwet*. 1880.

KOOL. *Iets over id.* Mil. Spectator. 1880.

WEITZEL. *De beteekenis en de geschiedenis onzer grondwettige voorschriften aangaande de Landsverdediging zoovel met betrekking tot Nederland als tot zijne overzeesche bezittingen*. 1880.

dat dit hoofdstuk door die schrijvers op zoo degelijke wijze is behandeld, dat ik over het bestaande hoofdstuk VIII wel geen nieuwe denkbeelden meer zal kunnen ontwikkelen.

Ik geloof evenwel niet daaromtrent geheel te mogen zwijgen; onvolledig zou ik zeker zijn, indien ik alleen Uwe aandacht vestigde op het aanhangige ontwerp, onvolledig reeds daarom, dat wij juist uit eene vergelijking met het bestaande en de ervaring daarmede opgedaan, kunnen en moeten zien of van het ons nieuw aangebodene betere verwachtingen mogen gekoesterd worden. Vergun mij daarom MM. HH. in de eerste plaats met U na te gaan welke gebreken de artikelen van het achtste hoofdstuk der tegenwoordige grondwet aankleven, om daarna het aanhangige wetsontwerp eenigszins van naderbij te beschouwen. Met het oog op den beschikbaren tijd en de omstandigheid, dat zooals ik zooeven opmerkte, omtrent de bestaande grondwet reeds zooveel gezegd is, geloof ik vooral in het eerste gedeelte zeer beknopt te mogen wezen.

Ik breng U in herinnering, dat onze tegenwoordige grondwet in 1848 niet is ontstaan, maar alleen is herzien. Ook van het achtste hoofdstuk klimt de oorsprong op tot 1814. Dit hoofdstuk ontbrak echter in de „Schets” van v. Hogendorp, die aan de Commissie van 1813 eene basis gaf bij de samenstelling van haar ontwerp. Reeds in 1815 werd eene wijziging der grondwet door de vereeniging met België noodzakelijk; de toen gewijzigde constitutie was tot 1840 van kracht, maar in dat jaar bleef het hoofdstuk over de defensie geheel onveranderd; alleen onderging de nummering der artikelen eenige wijziging. Wel had de Regeering ook een ontwerp tot herziening van dat hoofdstuk ingediend, hetgeen later nog tweemaal werd gewijzigd, maar het werd door de Tweede Kamer verworpen (1). In 1844 werd het

(1) Zie over deze ontwerpen: *Handelingen van de Regeering en de Staten-Generaal over de herziening der Grondwet*. 1841, blad. 158, 332 en 334.

Do hoofdstrekking der voorgestelde wijzigingen was om den wetgever meer vrijheid te geven omtrent de militie en jaarlijks daarvan een deel voor den dienst ter zee te kunnen bestemmen. In het gewijzigde ontwerp, dat in behandeling kwam, maar op 4 Juni 1840

zoogenaande „ontwerp der negen mannen” voorgesteld, dat ook vrij aanzienlijke wijzigingen van het VIIIe hoofdstuk der grondwet bevatte. Al besloot nu ook de Tweede Kamer in de zitting van 30 Mei 1845 geen voorstel te doen tot verandering en bijvoeging in de grondwet, zoo is toch dit ontwerp der negen mannen van veel belang omdat het — met zeer geringe wijzigingen — overeenkomt met het ontwerp van de Commissie (2) die den 17^{den} Maart 1848 door Koning Willem II met de samenstelling van eene ontwerp-grondwet werd belast. Dit laatste ontwerp, den 11^{den} April 1848 aangeboden, onderging echter nog aanzienlijke wijzigingen alvorens het definitief in onze thans nog geldende grondwet overging. Toch is het noodig deze omstandigheid in het oog te houden, wil men eene verklaring vinden voor den inhoud van het tegenwoordige achtste hoofdstuk.

Art. 177. Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied, blijft een der eerste plichten van alle ingezetenen.

Dit artikel kwam reeds in de Grondwet van 1814 voor, met de bijvoeging „overeenkomstig 's Lands oude gewoonte en het grondbeginsel bij de Unie van Utrecht aangenomen.” Men wilde destijds

door de Tweede Kamer werd verworpen, werd de verplichte dienst ter zee wegens het verzet, 'twelk deze in de Afdeelingen had gevonden, niet meer genoemd, maar bleef de mogelijkheid eener zoodanige verplichting toch bestaan; de verdere voornaamste wijzigingen van de bestaande Grondwet van 1815 kwamen daarop neder, dat omtrent de vaste zee- en landmacht niet bepaald werd, dat zij bestemd was om te dienen in of buiten Europa naar de omstandigheden; dat het gedeelte der nationale militie, 'twelk in vreedstijd jaarlijks zou worden ontslagen, evenals de leeftijd der lotelingen bij de militie bij de wet zou worden vastgesteld; dat omtrent de gewone en buitengewone samenkomsten der militie niets werd bepaald, en dat de Grondwet omtrent de schutterijen alleen vermeldde, dat zij er zouden zijn, de verdere regeling daarvan geheel aan den gewonen wetgever overlatende.

Ware dit ontwerp aangenomen, dan zouden toen reeds belangrijke verbeteringen zijn verkregen, waarop nu, bijna eene halve eeuw later, nog steeds gewacht wordt.

(2) Vior van de vijf leden dezer Commissie behoorden tot de negen mannen van 1844.

blijkbaar, toen men nog onder den verschen indruk verkeerde van al het leed, dat de Fransche conscriptie en de willekenrige wijze, waarop zij werd toegepast, had teweeggebracht, op den voorgrond stellen, dat de verplichting tot den krijgsdienst geen nieuw beginsel was, daar Art. 8 der Unie van Utrecht reeds opschrijving voor den krijgsdienst (conscriptie) van alle mannelijke ingezetenen van 18 tot 60 jaren voorschreef. In de Grondwet van 1815 werd met het oog op de Zuidelijke Provinciën — daar deze niets met de Unie van Utrecht te maken hadden gehad — ook verwezen naar den geest van de Pacificatie van Gent, hoewel daarin niets voorkomt betreffende bepaalde verplichtingen der ingezetenen om met hunne personen tot de landsverdediging mede te werken.

In de ontwerp-grondwet der negen mannen van 1844 kwam het artikel reeds voor zooals het tegenwoordig luidt; men meende toen, dat de verschooning, die de Grondwet van 1815 zoekt in eene, ten deele onjuiste, aanbaling van oude voorbeelden, wel niet meer noodig zou zijn. (1)

Het beginsel in het tegenwoordig artikel 177 nedergelegd is ongetwijfeld juist, maar het zou toch moeielijk zijn aan te geven welk bepaald nut het gesticht heeft, wanneer men ziet, dat niettegenstaande die verplichting, om tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied de wapenen te dragen, op *alle* ingezetenen zonder onderscheid rust, niet alleen zich in Nederland tal van fysiek weerbare mannen bevinden, die nimmer eenig wapen hebben gedragen (2), maar dat zelfs velen, die bepaald door het lot werden aangewezen om dien bijzonderen plicht te vervullen, zich door plaatsvervanging of nummervervisseling daaraan onttrekken. Ik herhaal het, ons art. 177 bevat een schoon beginsel, maar in de practijk heeft

(1) Ook in het ontwerp der Regeering van 1840 was deze aanbaling reeds weggelaten.

(2) Om de wapenen in oorlogstijd te kunnen gebruiken, zal het in onzen tijd, nu het verloop der oorlogen zoo snel is, toch wel noodig wezen, zich in vreedstijd in het gebruik daarvan te oefenen. Maar zelfs in oorlogstijden is het beginsel, nedergelegd in Art. VIII der Unie van Utrecht, nooit algemeen toegepast.

het tot weinig anders gediend, dan als motto voor de eene of andere verhandeling over onze defensie; voor 't overige is het niets dan eene *phrase* gebleven. En de oorzaak daarvan moet wellicht in de grondwet zelve gezocht worden, want opmerking verdient, dat hoewel het defensie-hoofdstuk van al onze achtereenvolgende grondwetten met het uitspreken van dat beginsel aanving, de daarop volgende artikelen de ingezetenen verplichten tot eene deelneming aan de landsverdediging op veel beperkter schaal en als het ware er op ingericht schenen, om de ingezetenen gerust te stellen, dat men het met die algemeene verplichting zoo nauw niet zoude nemen.

Art. 178. De Koning zorgt, dat er ten allen tijde eene toereikende Zee- en Landmacht onderhouden worde, aangeworven uit vrijwilligers, hetzij inboorlingen of vreemdelingen, om te dienen in of buiten Europa, naar de omstandigheden.

De Grondwet van 1814 bevatte een artikel, dat, eenigszins anders van vorm, volkomen hetzelfde uitdrukt; reeds de dienovereenkomstige bepaling van de grondwet van 1815 luidde geheel als het tegenwoordige artikel 178. Toch is het er verre vandaan, dat dit artikel zonder slag of stoot van de eene grondwet in de andere is overgegaan; dit zou ook terecht verbazing moeten wekken, daar wij in 1840 evenmin als in 1818 zulk eene landmacht bezaten.

Zoowel bij de grondwet van 1814, als die van 1815, bedoelde men met die landmacht een staand leger, geheel bestaande uit vrijwilligers, waardoor zou worden voorkomen, dat reeds dadelijk bij elken oorlog, een beroep gedaan zou moeten worden op de ingezetenen; die macht was bestemd voor den eersten stoot, terwijl men tevens van oordeel was, dat eene koloniale mogendheid als Nederland ook in staat moest zijn, snel goed geoefende troepen uit te zenden. Maar wat geschiedde? Reeds spoedig bleek, dat het verkrijgen van de noodige vrijwilligers voor het staande leger, die bereid waren ook zoo noodig in de koloniën dienst te doen, met groote bezwaren gepaard ging, terwijl de afzonderlijke korpsen, alleen uit nationale militie samengesteld — nadat de miliciens, die vroeger

aan den oorlog hadden deelgenomen, waren ontslagen — uitsluitend uit zeer weinig geoefende manschappen bestonden en zeer weinig militaire waarde hadden.

Reeds de wet van 28 Nov. 1818 gebood ontbinding van de infanterie der van de militie afgezonderde vaste landmacht; daarna werd achtereenvolgens bij Koninklijke Besluiten van 10 Dec. 1818, 9 Aug. 1823, 3 Dec. 1824 en 27 Mei 1828 bepaald dat de artillerie en trein, de cavalerie en de genie van het staande leger in dezelfde onderdeelen zouden vereenigd worden met die gelijksoortige wapens der nationale militie.

Eindelijk werden bij besluit van 31 Januari 1829 de vier regimenten Zwitsers, de laatste overblijfselen eener op zichzelf staande vaste krijgsmacht, ontbonden.

Herhaaldelijk werd er gewezen op den strijd die er bestond tusschen den staat der zaken en de voorschriften der grondwet, in 1824 door Hogendorp (1), in 1840 in het afdeelingverslag omtrent de ontwerpen tot grondwetsherziening (2), in 1843 door Thorbecke (3) en logisch was het van de negen mannen van 1844 en van de leden der Commissie van 17 Maart 1848 om in hun ontwerp-grondwet niet meer van die staande vaste krijgsmacht, afgescheiden van de nationale militie, te gewagen; ééne belangrijke fout werd echter door hen begaan, namelijk deze, dat zij het woord „militie” bezigden, waar zij *krijgsmacht* bedoelden. Waar het Art. 141 der negen mannen van 1844 (en Art. 171 der Commissie van 1848 luidde nagenoeg geheel hetzelfde) bepaalde: *Er is steeds eene nationale militie, zooveel mogelijk samen te stellen uit vrijwilligers op de wijze in de wet bepaald, om te dienen hetzij te land, hetzij ter zee*, werd met *militie* bedoeld *krijgsmacht* en met *vrijwilligers* gewone vrijwilligers, niet vrijwilligers bij de militie (4). Daardoor werd dan ook volstrekt niet uitgesloten het onderhouden van korpsen, samengesteld geheel uit vrijwilligers, desnoods op zoodanige

(1) *Bijdragen tot de Inrichthouding van Staat*. Deel VIII, blz. 364.

(2) *Handelingen van de Regeering en de Staten-Generaal over de Herziening der Grondwet*. I, blz. 58.

(3) *Aanteekening op de Grondwet*. II, blz. 250.

(4) Zie hieromtrent: A. KOOL. *Militaire Spectator*. 1880, blz. 484

voorwaarden aangenomen, dat zij ook in de koloniën gebezigd zouden kunnen worden, wanneer men slechts kans zag, daarvoor een voldoende getal personen te verkrijgen.

Maar waar aan het woord *nationale militia* sinds 1814 eene geheel andere beteekenis werd gehecht, was het zeker niet vreemd, dat er misverstand ontstond en zulks te minder omdat de Artikelen 174 en 175 van het ontwerp der Commissie van 17 Maart 1848 spraken van het samenkomen en het buitengewoon bijeenroepen *der militia te land*, in plaats van *de lotelingen van de militia te land*.

Daarbij kwam nog, dat velen in den lande in de jaren vóór 1848 ter wille van de financiën geheele afschaffing wenschten van alles wat op een staand leger geleek en de verdediging des lands wilden opdragen aan eene burgerwapening. Geen wonder als het in die dagen aan hen, die alleen met die burgerwapening in geen geval meenden genoeg te kunnen nemen, gevaarlijk voorkwam, eene redactie der grondwetsbepalingen te aanvaarden, waaruit men argumenten zou kunnen putten om eene dergelijke regeling, als door de grondwet gewild, te verdedigen.

De Minister van Oorlog, de Generaal Nepveu, had dan ook overwegende bezwaren tegen het ontwerp der Commissie. In een openbaren brief (1) aan den Koning aangaande het krijgswezen gaf hij o. a. te kennen, dat hij zich nooit zou kunnen vereenigen met eene grondwet, die geen legers, geene marine, dat is geene kaders, geene wetenschappelijke korpsen meer wil, en niettegenstaande zijn aftreden als Minister, kwam de Regeering aan zijn bezwaar te gemoet, want reeds in haar oorspronkelijk ontwerp vindt men het vroegere artikel omtrent de toereikende zee- en landmacht, uit vrijwilligers bestaande, terug en dit is onveranderd in onze thans bestaande grondwet overgegaan.

Nu kan men tegenwoordig verschillen over de beantwoording der vraag of de grondslag onzer tegenwoordige legerinrichting:

(1) Brief van 11 Mei 1848 van den tijdelijken Minister van Oorlog aan den Koning. 's-Hago. Van Stockum. 1848.

het vermengen van staand leger en militie in dezelfde korpsen, met de bepalingen der grondwet te rijmen is 1), maar dit is zeker, dat met het artikel 178 — dat volkomen gelijkloidend is met art. 204 van de grondwet van 1815 — in *dit* jaar, even als met art. 122 der grondwet van 1814 bedoeld is eene zee- en landmacht, afgescheiden van de nationale militie; voorts, dat al wil men thans de landmacht, bedoeld bij art. 178, zien in het korps mariniers, 't welk wel onder het Departement van Marine ressorteert, maar toch zoo noodig als landmacht kan gebezigd worden, onze tegenwoordige kriegsregeling toch niet geheel overeenkomt met de voorschriften der grondwet, want officieren en minderen van de landmacht worden aangenomen om te dienen *hetzij* hier te lande, *hetzij* in Oost-, *hetzij* in West-Indië. Al wil ik niet volstrekt het *recht* des Konings ontkennen om die officieren en minderen, zoowel hier te lande als in de koloniën dienst te laten doen, onbillijk zou het zeker zijn. In elk geval geloof ik, dat het op grond van het aangevoerde buiten twijfel zeer wenschelijk kan geacht worden, de bepalingen onzer grondwet zoodanig te wijzigen, dat geen gewrongen uitlegging daarvan noodig is om aan te toonen, dat wij ons in een grondwettigen toestand bevinden.

Art. 179. Vreemde troepen worden niet dan met gemeen overleg des Konings en der Staten-Generaal in dienst genomen.

Deze bepaling kwam het eerst voor in de Grondwet van 1815. Zij werd noodig geacht omdat het in dienst nemen van vreemde troepen gevaarlijk kan wezen voor de rust van den

(1) Zie hieromtrent:

WEITZEL. *De beteekenis en geschiedenis onzer grondcettige voorschriften aangaande de landsverdediging, enz.* Blz. 41 on volg.

STAAL. *Geschiedenis en strekking van het defensie-hoofdstuk der Grondcett.* Blz. 23.

KOOL. *Militaire Spectator.* 1880, blz. 484 en 1882, blz. 153.

HEEMSKERK. *De Praktijk onzer Grondcett.* Utrecht. Beijers. 1881. II, blz. 110 on volg.

PENNINK. *Eenige opmerkingen naar aanleiding van het Achtste Hoofdstuk der Grondcett.* Groningen. Wolters. 1885, blz. 97 on volg.

Staat. Thans zouden die troepen hoogstwaarschijnlijk niet meer te bekomen zijn 1).

Art. 180. Er is steeds eene nationale militie, zooveel mogelijk samen te stellen uit vrijwilligers, om te dienen, op de wijze in de wet bepaald.

Art. 181. Bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers, wordt de militie voltallig gemaakt door loting uit de ingezetenen, die op den eersten Januari van elk jaar hun twintigste jaar zijn ingetreden. De inschrijving geschiedt een jaar te voren.

Art. 182. Zij, die aldus in de militie te land zijn ingelijfd, worden, in vredestijd, na een vijfjarigen dienst ontslagen.

Is de Staat in oorlog of andere buitengewone omstandigheden, zoo kan eene wet, jaarlijks te vernieuwen, hen tot langeren dienst verplichten.

Art. 183. De militie komt, in gewone tijden, jaarlijks eenmaal te samen, om, gedurende niet langer dan zes weken, in den wapenhandel te worden geoefend, tenzij de Koning het raadzam mocht oordeelen, dat samenkomen geheel of gedeeltelijk achterwege te laten.

De Koning kan een deel der militie, door de wet te bepalen, doen samenblijven.

De lichte van het loopende jaar kan tot eerste oefening hoogstens twaalf maanden onder de wapenen gehouden worden.

Art. 184. In geval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden, kan de Koning de militie te land, hetzij geheel hetzij ten deele, buitengewoon bijeenroepen.

Ten zelfden tijd roept de Koning de Staten-Generaal bijeen, opdat eene wet het samenblijven der militie, zooveel noodig, bepale.

Art. 185. De lotelingen bij de militie te land mogen niet dan

(1) THORBECKE. Aanteekening op de Grondwet. II, blz. 251.

WEITZEL. De beteekenis, enz., blz. 14.

met hunne toestemming naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen worden gezonden.

Deze, met de bepaling in Art. 189, dat de sterkte en inrichting der militie worden geregeld door de wet, zijn de bepalingen onzer grondwet ten opzichte van de militie te land.

Volgens de bepalingen der grondwet van 1814 moest er zijn eene Nationale Militie *behalve* de vaste zee- en landmacht, dus afgescheiden daarvan; zij moest zooveel mogelijk genomen worden uit vrijwilligers en anders bij loting uit de ongetrouwde ingezetenen van 18—22 jaar; jaarlijks zou er een vijfde gedeelte worden ontslagen.

In gewone tijden moest de militie jaarlijks eenmaal samenkomen om gedurende eene maand of daaromtrent in den wapenhandel geoefend te worden; de Souvereine Vorst had echter de bevoegdheid een vierde van het geheel te doen samenblijven. Indien bij buitengewone omstandigheden of dreigend oorlogsgevaar, het noodig mocht zijn de gehele militie bijeen te roepen en te doen samenblijven, moest dit gepaard gaan met eene buitengewone bijeenroeping der Staten-Generaal, althans indien deze niet vergaderd waren, ten einde van het verrichte opening te geven en de verdere betrekkelijke maatregelen met de Vergadering te beramen.

Deze voor eene grondwet zeker zeer uitgebreide voorschriften omtrent den dienst bij de militie waren het gevolg van de ongunstige herinnering, die de Fransche conscriptie en de wijze, waarop die was toegepast, had achtergelaten; men wilde, nu men de ingezetenen tot den dienst verplichtte, die verplichting zoo zorgvuldig mogelijk regelen, opdat alle misbruik en willekeur onmogelijk gemaakt zou worden.

„Eene militie (in *krijgskundige* beteekenis (1))”, zoo zegt de Regeering in de Memorie van Toelichting bij het ontwerp tot herziening van het VIII^{ste} Hoofdstuk der Grondwet, op het voetspoor van den Generaal Weitzel in zijn in 1880 verschenen brochure (2) „is eene georganiseerde en zoo goed mogelijk ge-

(1) In taalkundigen zin is militie — *Lat. militia* — krijgsmacht.

(2) Zie blz. 16 en volg. van „*De Beteekenis en de geschiedenis onzer Grondwettige voorschriften aangaande de landsverdediging, enz.*”

oefende krijgsmacht, waarvan de leden — officieren en minderen — in gewone tijden verblijf houden in hunne haardsteden, maar die in oorlogstijd, tot verdediging van den geboortegrond, wordt onder de wapenen geroepen en te zamen gebracht.”

Het is zeer de vraag of die definitie geheel juist is; ware zij dit wel, dan zou het eigenaardige van eene militia daarin bestaan, dat zij in gewone tijden verblijf houdt in hare haardsteden, aldaar geoefend, en eerst in oorlogstijd samengebracht wordt. Maar nu zien wij juist, dat in die landen waar het militia-stelsel het zuiverst wordt toegepast, zooals bijv. in Engeland en in Zwitserland de militia aan eene jaarlijksche oefening in kampen, garnizoenen, enz. is onderworpen. Het lijdt geen twijfel, dat in 1813 en 1814 bij de vaststelling van de grondslagen van ons krijgswezen de Engelsche tot richtsnoer werden genomen; daarvoor bestond dan ook behalve de omstandigheid, dat Willem I gedurende zijne ballingschap in Engeland verblijf had gehouden, nog de aanleiding dat Engeland evenals Nederland was eene koloniale mogendheid, waardoor aan het krijgswezen eigenaardige eischen worden gesteld. Ook in Engeland bestond een staand leger om te dienen in of buiten Europa en daarmede was eene *militia* tot verdediging van den geboortegrond; met die macht had onze militia aanvankelijk zeer veel overeenkomst (1). Maar ééne bepaling was er, waardoor aan het karakter eener militia schade werd gedaan, namelijk deze, dat de Souverein het recht bekwam, jaar in, jaar uit, een vierde van het geheel te doen samenblijven, en het is dan ook een feit, dat, hetgeen men in 1814 als militia heeft bijeengebracht en georganiseerd, als militair korps nimmer weder is niteengegaan tot den huidigen dag toe. Toen nu reeds vrij spoedig, zooals ik vermeldde, het staande leger met de militia was vermengd, werd de bij de Grondwet genoemde verplichting tot den militia-dienst eigenlijk eene *conscriptie* en dat karakter heeft zij tot heden behouden.

De Grondwet van 1815 bevatte nagenoeg dezelfde bepalingen

(1) Zie PENNINK. *Eenige opmerkingen naar aanleiding van het achtste hoofdstuk der Grondwet*, blz. 83 en volg.

omtrent de militie; alleen werd de redactie enigszins gewijzigd en bepaald, dat de vrijwilligers voor de militie zouden worden genomen „op de wijze als bij de wet wordt bepaald”, waardoor de gelegenheid werd geopend om voor die vrijwilligers bijzondere wettelijke bepalingen vast te stellen. Twee artikelen werden voorts nieuw bijgevoegd om aan de dienstplichtigen nog meer waarborgen te geven, dat aan hen geene eischen gesteld zouden worden vreemd aan het doel, waartoe zij bestemd waren. Niet alleen werd bepaald, dat de militie nimmer en in geen geval naar de koloniën mocht worden gezonden (Art. 210), maar bovendien dat de militie nimmer zonder de bijzondere toestemming der Staten-Generaal buiten de grenzen van het Rijk kon worden gezonden, tenzij in een oogenblikkelijk dringend gevaar, of ook wanneer bij garnizoensveranderingen de kortste marschroute over vreemden bodem liep. In beide gevallen was de Koning verplicht van de door Hem deswegen gestelde orders, zoodra mogelijk kennis aan de Staten-Generaal te geven.

In het ontwerp van 1844 der negen mannen viel, zooals gezegd is, de staande legermacht weg en werd door *militie* krijgsvolk in het algemeen verstaan. In plaats van de bepaling „dat jaarlijks een vijfde gedeelte der militie zou worden ontslagen” werd voorgesteld „dat zij, die door *loting* in de militie te land werden ingelijfd, in vreedstijd na een vijfjarigen dienst zouden worden ontslagen”, maar daarbij werd de bepaling gesteld, dat wanneer de Staat in oorlog was eene wet, jaarlijks te vernieuwen, hen tot langeren dienst kon verplichten; daardoor zou worden voorkomen, dat verlengde dienstplichtigheid der ingezetenen geheel buiten wettelijke regeling mogelijk was.

Bij de grondwet van 1840 was evenals bij die van 1815 en 1814 bepaald, dat bij gebreke aan genoegzame vrijwilligers de militie voltallig gemaakt zou worden bij *loting* uit de ingezetenen, die op den 1sten Januari van elk jaar ongehuwd, hun 19de jaar ingetreden zijn en hun 23ste nog niet hebben volbracht; de negen mannen stelden voor te doen loten uit de ingezetenen, die op den 1sten Januari van elk jaar hun 20ste jaar zijn ingetreden, onverschillig of zij gehuwd of ongehuwd zijn. Men achtte het voorrecht aan het huwelijk verleend

alleszins ongegrond en verderfelijk en zag daarin slechts eene aansporing tot ontijdige, loszinnige en heillooze huwelijken.

Eene andere door hen voorgestelde wijziging bestond daarin, dat zij het gedeelte der militie, 'twelk de Koning kan doen samenblijven, niet meer op $\frac{1}{4}$ wilden stellen, maar de bepaling daarvan aan de wet overlaten. Zij meenden dat het onder andere van het stelsel der wet op de militie afhangt, of een vierde niet te klein en een hooveelste deel noodig zij.

Eindelijk werd door hen voorgesteld alleen te verbieden dat de militie *te land* naar de overzeesche bezittingen zou worden gezonden en te doen vervallen de bepaling uit de grondwetten van 1815 en 1840 omtrent de toestemming der Staten-Generaal tot het zenden der militie buiten de grenzen van het Rijk. Nu volgens hen de geheele krijgsmacht in militie zou bestaan, werd deze van anderen aard dan 't geen de vorige grondwetten onder militie bedoelden en mocht het gebruik, dat de Koning noodig achtte er van te maken, niet binnen te nauwe grenzen ingesloten blijven.

De bepalingen omtrent de militie *te land* der ontwerp-grondwet van de Commissie van 17 Maart 1848 zijn op een paar wijzigingen na geheel als die van de negen mannen. De jaarlijksche oefeningstijd werd op *niet langer dan zes weken* in plaats van *eene maand of daaromtrent* gesteld, terwijl Art. 176 niet meer zeide, dat de *militie te land in geen geval*, maar dat de *lotelingen bij de militie te land niet dan met hunne toestemming* naar de overzeesche bezittingen mochten worden gezonden, zoodat voor de vrijwilligers bij de militie de grondwet dat verbod niet stelde.

Alvorens de definitieve bepalingen omtrent de militie *te land* tot stand kwamen, werden nog vrij belangrijke wijzigingen in het ontwerp der Commissie gemaakt. Door haar was op het voetspoor der negen mannen van 1844 de leeftijd, waarop de miliciens voortaan in dienst zouden komen, één jaar hooger gesteld dan bij de bestaande en vorige grondwetten, omdat alle jongelingen in hun negentiende jaar nog niet genoeg naar het lichaam zijn ontwikkeld. Men liep nu echter kans, dat er meer gehuwden zouden zijn onder hen, die den leeftijd voor de militie hadden bereikt en hoewel bij de nieuwe grondwet

het huwelijk niet meer van militieplicht vrijstelde, achtte men het toch wenschelijk de inschrijving voor de militie één jaar vroeger, dus op denzelfden leeftijd als bij de vorige grondwet te doen plaats hebben, om hem, die voornemens was in zijn 19de jaar een huwelijk aan te gaan, te herinneren aan hetgeen hem het volgende jaar wellicht wachtte en werd daarom de bepaling gemaakt, „dat de inschrijving één jaar te voren geschiedt.” Ook zou door die bepaling de gelegenheid kunnen gevonden worden om bij de militiewet het aangaan van een huwelijk aan de *ingeschrevenen* voor de militie te verbieden, van welke gelegenheid door den wetgever echter geen gebruik is gemaakt; het komt mij bovendien voor dat zelfs wanneer deze dat had willen doen, de grondwettelijke bepaling daarvoor volstrekt onnoodig is.

Van meer belang is de wijziging in de bepalingen omtrent den tijd, gedurende welken de militie onder de wapenen kan worden gehouden. In de bepalingen der grondwetten van 1814, 1815 en 1840 was imperatief voorgeschreven, dat de militie eenmaal 's jaars samen moest komen gedurende eene maand of daaromtrent; bovendien kon de Koning een vierde van het geheele getal doen samenblijven. Zoo was echter de practijk niet. Volgens de mededeelingen in 1848 van den toenmaligen Minister van Oorlog, Generaal Voet, waren in de laatste jaren vóór 1848 de miliciens, in den regel gedurende hun geheelen vijfjarigen dienstitijd, niet langer dan 4 of 5 maanden, *alles te zamen*, bij hunne korpsen onder de wapenen geweest, te weten 3 maanden voor hunne instructie en later nog een of hoogstens twee malen gedurende éne maand tot bijwoning der najaarsoefeningen.

De Regeering voldeed dus bij de toenmalige regeling van den militie-dienst niet aan het grondwettige voorschrift, dat de militie jaarlijks samen moet komen. Nu werd in 1848 de bepaling gemaakt, dat dit jaarlijks samenkomen niet zou plaats hebben als de Koning het raadzaam mocht oordeelen het geheel of gedeeltelijk achterwege te laten, maar daarentegen kon de eerste oefeningstijd in plaats van eene maand of daaromtrent nu tot hoogstens twaalf maanden worden uitgebreid.

Deze zeer gewichtige verbetering was overgenomen uit het ontwerp, voorkomende in den straks genoemden brief van den Generaal Nepveu aan den Koning. Eene andere belangrijke wijziging was, dat men de bepaling van het samenblijvend deel der militie niet in de Grondwet opnam, omdat er omstandigheden konden bestaan, dat een vierde niet voldoende is of andere, waarin men bij verre na niet tot dit cijfer behoeft te komen.

Ik zal er nauwelijks op behoeven te wijzen, welke bezwaren de op de militie te land betrekking hebbende bepalingen onzer grondwet den wetgever in den weg leggen, want zij zijn algemeen bekend. Terecht zijn die bepalingen met een eng keurslijf vergeleken, die hoogstens in eene gewone wet, maar zeker niet in eene grondwet, bestemd om lange jaren te dienen, te huis behooren. Vooreerst wordt de leeftijd voor de lotelingen nadrukkelijk bepaald, hetgeen vooral voor jongelieden uit de beschaafde klasse, die de eene of andere studie volgen, een belangrijken hinderpaal kan wezen om hunnen dienst persoonlijk te vervullen, waartoe zij mogelijk wel geneigd zouden zijn, indien zij het jaar hunner eerste oefening, natuurlijk binnen zekere grenzen, zelven konden kiezen.

Een ander bezwaar van den inhoud dezer artikelen, die thans onze aandacht bezig houden, is dat de eerste oefeningstijd hoogstens een jaar mag bedragen. Is het niet ongerijmd in eene grondwet te willen bepalen, hoeveel oefeningstijd mogelijk na tal van jaren noodig zal zijn om den dienstplichtige voor den oorlog volkomen bruikbaar te maken? Kan men dan vooruit bepalen welke ingrijpende veranderingen op het gebied der krijgskunst zullen plaats hebben?

De waarborg, dien de miliciens ten opzichte van den duur van den eersten oefeningstijd van één jaar door de slot-zinsnede van Art. 183 verkrijgen, is bovendien eigenlijk geheel illusoir, want men kan, zonder in strijd te handelen met de letter der grondwet, de miliciens langer dan één jaar tot eerste oefening houden. Er staat namelijk: „De lichting van het *lopende* jaar kan tot eerste oefening hoogstens twaalf maanden onder de wapenen gehouden worden”. Dit had echter niet bepaald behoeven te worden, want met den besten wil *kan* men de lich-

ting van het *lopende jaar* niet langer dan *twaalf maanden* bijeen houden. Is die termijn verstreken, dan is die lichting niet meer die van het loopende jaar, en zonder strijd met *de letter* der grondwet kan men haar onder de wapens houden. Hoewel deze handelwijze kennelijk in strijd zou zijn met *den geest* der grondwet wijs ik daarop, om aan te toonen dat sommige bepalingen onzer constitutie, waar zij zich ten doel stellen de rechten der burgers te waarborgen, die waarborgen nog volstrekt niet geven.

Dit blijkt ook uit Art 185 der grondwet: „*De lotelingen bij de militie te land mogen niet dan met hunne toestemming naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddelen worden gezonden.* Met deze bepaling wordt echter het doel, dat men daarmede beoogde, volstrekt niet bereikt. Zoo kon bijv. tijdens onzen oorlog met Atjeh in 1873 onze Regeering niet alleen aan de grondwet, maar ook aan de wet op de militie, de bevoegdheid ontleenen onze militie te land naar Atjeh te zenden, want Atjeh was in 1873 nog geene kolonie of bezitting van ons Rijk; dus mochten de miliciens wel rechtstreeks van Nederland naar Atjeh overgebracht worden; zij mochten echter niet op een gedeelte van Sumatra, dat ons behoorde, of op een der andere eilanden, deel uitmakende onzer bezittingen, komen. Onze militie mag bij de tegenwoordige wetten overal in de wereld — waar dit ook noodig mocht zijn — gebezigd worden; alleen *niet* in de koloniën of bezittingen van het Rijk in vreemde werelddelen.

Wat den te korten oefeningstijd der militie betreft, hieraan zou de wet tegemoet kunnen komen; *niet* door den eersten oefeningstijd te verlengen, maar door te bepalen, dat behalve de lichting, die voor het eerst dient, steeds *een vijfde* van het geheele bedrag der vijf lichtingen van de militie te land onder de wapenen kan worden gehouden of geroepen. Thans bepaalt de wet dit deel op *een zevende* en reeds door deze bepaling wordt zooals bekend is, de eerste oefeningstijd van een aantal onzer tegenwoordige miliciens met een aanmerkelijk stuk diensttijd verlengd.

De meest hinderlijke beperking omtrent den dienst der militie in de grondwet wordt in Art. 182 aangetroffen; zij is deze, 1885/86. 16

dat de lotelingen bij de militie te land, in vreedstijld, na een vijfjarigen dienst worden ontslagen. Door die bepaling kan van de bij de militie verkregen oefening, eene oefening, die zooveel moeite, zooveel zorg, zooveel geld heeft gekost, na den vijfjarigen diensttijd slechts in beperkte mate worden partij getrokken; ons land is te dezen opzichte in het nadeel tegenover alle andere Staten van Europa, waar dienstplicht bestaat, geen enkelen uitgezonderd; om een leger van gelijke sterkte te hebben als eene andere Mogendheid, moet door ons veel meer geld worden besteed en moet eene grootere persoonlijke druk op de natie worden gelegd; willen wij thans nog van de verkregen oefening slechts eenigermate partij trekken ook na den vijfjarigen diensttijd, dan is dit alleen mogelijk door middel van de schutterijen, waaraan zeker eigenaardige bezwaren zijn verbonden, waarover ik straks een enkel woord hoop te zeggen.

Genoeg is dunkt mij aangevoerd om aan te toonen, dat onze grondwettelijke bepalingen omtrent de militie te land dringend wijziging behoeven en wanneer ik hierbij niet langer stilsta, dan is het alleen omdat ik weet, dat ik voortgaande niet anders zou doen dan „*prêcher les convertis*”.

Art. 186. Een gedeelte der militie kan voor den dienst ter zee worden bestemd, op de wijze door de wet te bepalen.

Voor dat gedeelte wordt, behalve andere door de wet toe te kennen voordeelen, een korter diensttijd bepaald.

Het voorgaande artikel (1) is op deze zeemilitie niet van toepassing.

In de bepalingen der grondwetten van 1814, 1815 en 1840 kwam omtrent den dienst ter zee niets voor. Dit was trouwens vrij natuurlijk, waar sinds 1815 tot het zenden der militie buiten de grenzen van het Rijk reeds de bijzondere toestemming der Staten-Generaal noodig was.

Het was het Regeerings-ontwerp van 18 Maart 1840, waardoor

(1) Bepalende dat de lotelingen bij de militie te land niet dan met hunne toestemming naar de koloniën en bezittingen van het Rijk andere werelddeelen mogen worden gezonden.

voor het eerst de ingezetenen ook tot den dienst ter zee zouden worden verplicht; dat de mogelijkheid daartoe ook in het gewijzigde ontwerp behouden bleef, heeft op de verwerping van het hoofdstuk een belangrijken invloed gehad.

Art. 138 van het ontwerp der negen mannen van 1844, (ons tegenwoordig Art. 177) luidde:

Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied, zoowel te land als ter zee, blijft een der eerste plichten van alle ingezetenen.

Art. 147 bevatte voorts de bepaling, dat de verplichte dienst ter zee door de wet op de militie zou worden geregeld.

Het ontwerp der Commissie van 17 Maart 1848 was betreffende den dienst der militie ter zee geheel gelijkloidend met dat der negen mannen. Het oorspronkelijke Regeeringsontwerp bevatte bovendien de bepaling, dat door de wet aan de militie ter zee een korter dienstdtijd moest worden verleend.

Zeër hevig was echter de oppositie tegen den verplichten zeedienst in Art. 177 nedergelegd; de Regeering verdedigde het beginsel met vasthoudendheid, maar eindigde ten slotte met de pertinente bepaling, in genoemd ontwerp-artikel vervat, te doen vervallen en zich tevreden te stellen met eene redactie als van het tegenwoordige artikel 186, waarbij de al of niet vaststelling der verplichting tot den zeedienst aan de wijsheid van den lateren wetgever wordt overgelaten.

Tot dusverre heeft de wetgever van die bevoegdheid nog geen gebruik gemaakt; volgens Art. 149 van de militiewet toch wordt de zeemilitie alleen samengesteld uit lotelingen en vrijwilligers voor de militie, die zich vrijwillig hebben aangemeld om bij de zeemilitie te dienen.

Evenzoo bepaalt de militiewet (Art. 152) dat de zeemilitie niet naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen wordt gezonden, tenzij, in geval van zeer buitengewone omstandigheden, eene nadere wet daartoe machtiging verleene, hoewel de grondwet daaromtrent volstrekt geene beperking oplegt.

Opmerking verdient dat de ontwerpers der grondwet zich den dienst bij de zeemilitie blijkbaar eenigszins anders hadden

voorgesteld, dan hij thans bij de militiewet is geregeld; naar het schijnt meende men toen, dat van de miliciens ter zee zooal niet een voortdurende dienst aan boord gedurende hunnen geheelen diensttijd, dan toch een zeer langdurige werkelijke dienst zou worden gevorderd. Daarom werd voor de militie ter zee een kortere diensttijd dan te land geëischt en 's Konings recht om in geval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden de militie buitengewoon op te roepen alleen vastgesteld voor de militie te land. In de Memorie van Toelichting tot het grondwetsontwerp wordt als reden hiervan opgegeven, dat de zeemilitie reeds gerekend wordt aan boord der schepen in activiteit te zijn. De militiewet heeft echter aan den inhoud van Art. 184 der Grondwet, waarbij den Koning bedoelde bevoegdheid wordt verleend, ook uitbreiding gegeven tot de zeemilitie.

Art. 187. Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Lands kas voldaan. De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantiën van welken aard ook, voor 's Konings legers of vestingen gevorderd, kunnen niet dan tegen schadeloosstelling, op den voet in de reglementen bepaald, ten laste van één of meer inwoners of gemeenten worden gebracht.

De uitzondering voor tijden van oorlog regelt de wet.

In de grondwet van 1814 kwam geen artikel van dezen aard voor. In die van 1815 was als *regel* gesteld, dat de inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantiën van welken aard ook, *niet* ten laste van een of meer inwoners of gemeenten konden worden gebracht. Alleen wanneer bij onvoorziene omstandigheden *transporten en leverantiën* van bijzondere personen of gemeenten gevorderd werden, moest het Rijk dezelve tegemoet komen en op den voet bij de reglementen bepaald schadeloos stellen. Inkwartieringen en onderhoud van krijgsvolk werden daarbij niet genoemd (1). In de grondwet van 1840 en in het ontwerp der

(1) Toch had, onder de vorige grondwetten wel degelijk inkwartiering bij de burgerij plaats. Zie daaromtrent THORBECKE. *Aantekening op de Grondwet*, bladz. 261—270.

negen mannen bleef dit artikel onveranderd, maar het definitieve artikel levert twee zeer belangrijke voordeelen boven het vorige op.

Vooreerst zijn niet meer *onvoorziene omstandigheden* noodig om inkwartieringen, onderhoud van het krijgsvolk, transporten en leverantiën ten laste van één of meer inwoners of gemeenten te brengen, maar kan dit *ten allen tijde* geschieden tegen schadeloosstelling op den voet in de reglementen bepaald, en ten andere werden hierop nog uitzonderingen toegelaten voor tijden van oorlog, door de wet te regelen. Dit laatste werd ook reeds door de Commissie van 17 Maart 1848 voorgesteld en is zeker van hoog belang.

Art. 188. In de gemeenten worden schutterijen opgericht. Zij dienen in tijd van gevaar en oorlog tot verdediging des Vaderlands en ten allen tijde tot behoud der incendige rust.

Art. 189. De sterkte en inrichting der militie en der schutterijen worden geregeld door de wet.

Art. 125 van de grondwet van 1814 bepaalde, dat in alle steden, als van ouds schutterijen moesten worden opgericht tot behoud der inwendige rust. In tijden van oorlog en gevaar zouden er ook schutterijen ten platten lande ingesteld worden, die gezamenlijk met die der steden, zouden dienen als een Landstorm tot verdediging des Vaderlands, terwijl in het volgende artikel o. m. werd vastgesteld, dat de bepalingen *opzich- telijk den Landstorm* het voorwerp zouden uitmaken van eene door den Souvereinen Vorst voor te dragen wet.

Om ook hier te doen uitkomen, dat men geen nieuwen druk op de natie legde, werd de bijvoeging „als van ouds” opgenomen.

In tijd van vrede werden van de schutterijen geene andere diensten gevraagd, dan tot het bewaren der inwendige rust, terwijl de Landstorm, waaronder men verstond alle beschikbare weerbare mannen, voor zoover die niet bij de vaste krijgsmacht en de nationale militie dienst deden, de laatste reserve vormde tot verdediging des Vaderlands, *niet* uitsluitend van de plaats hunner inwoning.

In de grondwet van 1815 werd meer nauwkeurig opgegeven,

waar schutterijen zouden moeten worden opgericht. Art. 213 dier grondwet luidde :

In alle gemeenten, welker bevolking binnen den besloten kring of omtrek der gebouwen 2500 zielen en daarboven bedraagt, worden als van ouds schutterijen opgericht tot behoud der inwendige rust. Deze schutterijen dienen in tijden van oorlog en gevaar tegen de aanvallen van den vijand. In andere gemeenten worden in tijd van vrede rustende schutterijen ingesteld, welke in geval van oorlog, gezamenlijk met de vorgemelde, dienen als een landstorm tot verdediging der Vaderlands.

Terwijl de grondwet van 1814 de instelling van schutterijen ten platten lande tot oorlogstijd verschoof, werd thans het instellen van rustende schutterijen in de gemeenten, wier besloten kring geen 2500 zielen telde, verplichtend gemaakt.

Het is op dit grondwets-artikel, waarop de thans nog geldende schutterijwet van 1827 en dus de inrichting onzer tegenwoordige schutterijen berust.

Art. 214 der grondwet van 1815 behelsde o. a. dat de bepalingen, die door den Koning opzettelijk hetgeen *de schutterijen* en den landstorm betreft, noodig geoordeeld worden, het voorwerp zouden zijn eener door Hem voor te dragen wet.

Ook toen bleef het doel der grondwet blijkens de toelichting door de Commissie, die het ontwerp had samengesteld, dat de geheele natie in schutterijen vereenigd, in tijden van nood, hare vrijheid en onafhankelijkheid tegen een vijand zou verdedigen; verdediging van het geheele vaderland bleef het doel, *niet* plaatselijke verdediging. Opmerking verdient, dat de schutterijwet van 1827, door de sterkte der schutterijen vast te stellen, (2°/₁₀ van iedere honderd zielen in de gemeente) oorzaak is, dat aan deze gedachte der Grondwet: de geheele natie in schutterijen vereenigd, niet is voldaan. Volgens de laatste alinea van Art. 78 der schutterijwet kunnen echter bij het dringendste gevaar al de overige ingezetenen, geschikt om de wapenen te dragen, die geen leden zijn der schutterijen, als landstorm opgeroepen worden.

Zooals gezegd is, werd door de grondwet van 1840 geene wijziging gebracht in den inhoud van het achtste hoofdstuk

der Grondwet van 1815. De Regeeringsvoorstellen bevatten ten opzichte van de schutterijen niets dan den naam en de bepaling dat de regeling bij de wet zou geschieden.

Omtrent de schutterijen werd door de negen mannen in 1844 voorgesteld :

In de plaatselijke gemeenten worden schutterijen opgericht tot behoud der inwendige rust. Zij dienen in tijd van oorlog tot verdediging des Vaderlands tegen de aanvallen des vijands.

Het getal en de inrichting der militia zoowel als de schutterijen worden geregeld bij de wet.

De voorstellers meenden dat het onderscheid 'twelk de toen bestaande grondwet ten aanzien der oprichting van schutterijen, tusschen de plaatselijke gemeenten maakte, zooveel het juist is, bij de wet behoort te geschieden en waren voorts van oordeel, dat het gansche opstel van Art. 211 der Grondwet van 1840 niet de vrijheid laat, die de wet ook in verband met de regeling der militia behoeft.

Van een landstorm was in het ontwerp geen sprake meer.

De Commissie van 17 Maart 1848 wijzigde het artikel zoodanig, dat de schutterijen niet alleen *in tijd van oorlog*, maar ook *in tijd van gevaar* moesten dienen tot verdediging des vaderlands. De uitdrukking „tegen de aanvallen des vijands” werd weggelaten.

De Regeering nam den inhoud van de ontwerp-artikelen der Commissie betreffende de schutterijen over, echter met opzettelijke wijziging der redactie.

In de eerste plaats — en dat is de voornaamste wijziging — wordt nu de verdediging van den vaderlandschen bodem als bestemming der schutterijen aangewezen, „ook met het oog”, zoo werd gezegd, „op het mettertijd wellicht minder talrijk staande leger, waaraan zich in tijden van oorlog en gevaar de schutterijen zullen moeten aansluiten.”

De verdere regeling van de schutterijen meende men aan de wet te moeten overlaten.

Bij onze tegenwoordige grondwet wordt dus aan den wetgever volledige vrijheid betreffende de sterkte en inrichting der schutterijen gelaten, alleen met deze beperking, dat zij in de gemeenten

moeten worden opgericht. Maar juist in die beperking hebben sommigen in verband met het woord „schutterijen” eene historische beteekenis gezocht, die zij volstrekt niet behoeft te hebben. „In de grondwetten van 1814, 1815 en 1840”, zoo voeren zij aan „wordt gezegd, dat in de gemeenten *als van ouds* schutterijen worden opgericht en daarom moeten onze schutterijen zijn in den geest van de schutterijen uit vorige eeuwen”, maar zij zien over het hoofd, dat al steunt onze tegenwoordige schutterijwet nog op de grondwet van 1815, wij thans leven onder de grondwet van 1848, waaruit die uitdrukking „*als van ouds*” juist is weggelaten.

De groote beteekenis van het beweren van de zoodanigen ligt hierin, dat met hunne opvatting omtrent de schutterijen het niet wel mogelijk is genoegzaam partij te trekken van de vorming, die de miliciens gedurende hunnen vijfjarigen diensttijd hebben verkregen, want stelt men bepalingen, welke die strekking hebben, voor, dan wordt door hen beweerd, dat die ongrondwettig en alleen eene vermomde verlenging van den militie-diensttijd zijn, en dat terwijl — den heer Staal komt de verdienste toe, het in zijne meergenoemde brochure zoo duidelijk te hebben doen uitkomen — men juist in 1848 zich ten doel stelde goede aansluiting van den dienst bij de schutterijen bij die in de militie.

Reeds de negen mannen wenschten ruimere redactie van de grondwettige bepalingen betreffende de schutterijen wegens het noodige verband met de militie.

En in de redevoeringen van den Minister van Oorlog en dien van Binnenlandsche Zaken bij de behandeling van het VIIIste hoofdstuk der grondwet in 1848 treft men de navolgende zinsneden aan :

„De veranderingen, in dit hoofdstuk gebracht, zullen volstrekt niet beletten het tot stand brengen later van eene gewijzigde wet op de militie, eene verbeterde wet op de schutterijen en *het zoo gewenschte verband tusschen deze beide deelen van onze nationale weerbare macht.*” (Rede Minister van Oorlog.)

„Geene bruikbare schutterij is er denkbaar bij het gemis der instelling eener goede militie. Deze laatste is de beste overgang

en aansluiting tot de schutterij. Zij is daarvan de kweek-school." (Id.)

„Nimmer zal men de ingezetenen, ten ware met verlies van tijd en vele uitgaven voor eene volkswapening zoo geoefend krijgen als nu door de militie." (Id.)

„Het aanhangig wetsontwerp bevat niets hetwelk het daarstellen van eene gewijzigde wet op de militie of het verbeteren van die der schutterijen zou beletten." (Id.)

„Sterkte en inrichting van militie en schutterijen worden geheel overgelaten aan de bepaling van den gewonen wetgever. Ziedaar dus de onbeperkte gelegenheid en bevoegdheid aan dien wetgever geopend om de inrichting van militie en schutterijen zoo volmaakt mogelijk te maken." (Rede Minister van Binnenlandsche Zaken.)

Wanneer men let op de groote vrijheid door onze grondwet ten opzichte van de regeling van den dienst bij de schutterijen gelaten, wanneer men daarbij aan de aangehaalde uitdrukkingen, die als toelichting daarbij gegeven werden zijne aandacht schenkt, dan heeft men zeker reden verbaasd te zijn dat er nog personen aangetroffen worden, die beweren dat eene schutterij volgens de grondwet van 1848 noodzakelijk moet zijn eene schutterij in den geest van die in de vorige eeuwen.

Wanneer nu onverhoopt de herziening van het VIIIste hoofdstuk der grondwet niet mocht tot stand komen, zal men, bij eene nieuwe wet op de schutterijen ongetwijfeld de schutters volgens hunne meerdere of mindere geoefendheid moeten groepeeren, ten einde in oorlogstijd de groepen van verschillende gemeenten te vereenigen. Zeer waarschijnlijk is het dan dat zij, die vroeger in de militie hebben gediend, de meest geoefende groepen zullen vormen en van deze zal men reeds dadelijk bij het begin van een oorlog de beste vruchten kunnen plukken. Dat men de schutterijen der verschillende gemeenten zelfstandig tegen den vijand kan doen oprukken, zal toch geen ernstig mensch gelooven, trouwens Art. 77 der wet op de schutterijen spreekt reeds van eene vereeniging der dienstdoende en rustende schutterijen, maar heeft die vereeniging plaats gehad, dan zal toch zeker de grondwet zich niet daartegen verzetten, dat de

schutters, die nog niet volledig genoeg geoefend zijn om reeds dadelijk tegenover den vijand op te treden, eerst nog beter geoefend worden, terwijl zij, voor wie dit niet noodig is, reeds dadelijk dienst doen.

Acht ik dit de beste weg om, wanneer het onmogelijk bleek een ander defensie-hoofdstuk der grondwet te verkrijgen, de quaestie van de reorganisatie onzer levende strijdkrachten tot eene oplossing te brengen, daarmede is volstrekt niet gezegd, dat ik een voorstander zou zijn van het behoud der schutterijen. Integendeel, hoe eerder deze met de historische beteekenis, die nog daaraan gehecht wordt, verdwijnen, des te beter zou ik dit achten en voor de defensie en voor de burgerij. De schutterijen zijn niet meer van onzen tijd; nu bij de tegenwoordige oorlogen het eerste gevecht reeds zoo spoedig op de oorlogsverklaring volgt, moet de soldaat geheel geoefend en gedisciplineerd zijn alvorens de oorlog begint. De stoom en de electriciteit, zij hebben ook dit gevolg gehad. Wilde men de schutters in vreedstijd zoodanig oefenen, dat zij dadelijk bij het uitbreken van een oorlog tegenover den vijand zullen kunnen optreden, dan zouden er zooveel oefeningsuren gevorderd worden, dat de dienst bij de schutterij eene bijna ondukbare last voor de natie zou zijn. Maar ook afgezien van de oefening, het zal altijd onuitvoerbaar blijken aan de schutterijen eene deugdelijke militaire opvoeding te geven. Al worden de straffen voor de schutterijen in tijd van vrede eenigszins verscherpt — te ver zal men hierin toch zeker niet kunnen gaan — hoe zal het mogelijk wezen bij den schutter, die misschien twee uur in de week soldaat is, ooit de noodige discipline te verkrijgen? En berekent men dan ten slotte de verbazende kosten, die eene slechts eenigszins betere oefening der schutterijen, over het geheele land zullen veroorzaken (1), dan zal men tot de meening moeten komen, dat wanneer wij de verbetering onzer weerbaar-

(1) Zie hieromtrent in DEN BEER POORTUGAEL, *Grondwetsherziening urgent enz.* Bijlage I. alwaar de kosten der schutterijen volgens de ontwerp-wet van 1881 op bijna 4½ millioen gulden worden begroot.

heid moeten zoeken alleen in de schutterijen als zoodanig, dit bijna ondragelijke personeele en financiële gevolgen voor de natie zou hebben, terwijl daardoor toch nog een onbevredigend resultaat zou worden verkregen.

De tijd ontbreekt mij dit punt nader uit te werken, ik geloof ook niet, dat dit hier nog noodig zou wezen. Mocht men werkelijk nog eenmaal genoodzaakt zijn eene nieuwe schutterijwet samen te stellen, men trachte dan niet de quadratuur van den cirkel te vinden, door er naar te streven uit den schutter die nooit bij de militie heeft gediend, reeds in vredes-tijd een goed soldaat te vormen, maar men volge dan den weg, die door den grondwetgever van 1848 is bedoeld door de oplossing van het vraagstuk hoofdzakelijk te zoeken in de aansluiting van de schutterij bij de militie. Maar ook wanneer men dit beproeft, dan zal men ongetwijfeld moeilijkheden moeten overwinnen, die door het bij de grondwet vastgestelde *gemeentelijke* karakter der schutterijen worden veroorzaakt.

Ik geloof thans genoeg gezegd te hebben om aan te toonen, dat eene doeltreffende herziening van het VIIIste hoofdstuk onzer grondwet eene ware weldaad voor onze defensie zou wezen; trouwens ik houd mij overtuigd, dat dit voor de meesten Uwer — zoo niet allen — volstrekt niet meer noodig was; algemeen wordt toch onder de hoofdstukken onzer grondwet, die dringend herziening eischen, dat der defensie onder de eerste genoemd. Ik heb alleen niet genoemd de bepalingen, die daarin mijns inziens *ontbreken*, omdat ik straks gelegenheid zal hebben daarop te wijzen bij de behandeling van het aanhangige ontwerp-hoofdstuk; zeker is het, dat wij tot dusverre meer bezwaren hebben ondervonden van hetgene onze grondwet *te veel* bevat, dan van hetgeen daarin ontbreekt, hoewel dit laatste toch ook wel degelijk gevoeld is, hetgeen ik straks hoop aan te toonen. Dat echter haar hoofdgebrek is, dat zij *te veel* regelt, dit werd reeds omtrent de grondwet van 1815 opgemerkt in 1840 bij het Afdeelingsverslag over de aanhangige wetsontwerpen tot grondwetsherziening; en ook alvorens de tegenwoordige grondwet tot stand kwam werd bij het 3de Algemeene Verslag als

gevoelen van eene overgroote meerderheid uitgesproken dat een aanmerkelijke vereenvoudiging van hoofdstuk VIII wenschelijk en doelmatig zou zijn; alles wat op de militie betrekking heeft wilde men doen vervallen en alleen de bepaling opnemen, dat de wet de wijze regelt waarop de plicht tot het dragen der wapenen wordt vervuld; ook bij de openbare behandeling werd door meer dan één lid op hetzelfde gebrek gewezen. Maar het mocht niet baten. Voorzeker kan men niet roemen over de degelijke wijze, waarop de behandeling van dit hoofdstuk der grondwet heeft plaats gehad, hetgeen misschien ook wel daaraan is toe te schrijven, dat het overwegend belang der grondwetsherziening niet in hoofdstuk VIII was gelegen en dat de onrust dier dagen en de wensch des Konings om door snelle maatregelen de gemoederen te stillen, weinig gelegenheid lieten tot uitvoerige discussiën. Wel ligt daarin voor ons in deze dagen eene ernstige waarschuwing, wanneer het waarachtig verlangen bestaat om eene *goede* grondwet te verkrijgen, de herziening niet langer uit te stellen, omdat niemand kan voorzien op welke wijze zij bij langer uitstel tot stand zal komen.

Het zij mij vergund omtrent de politieke gebeurtenissen, die de benoeming eener Staatscommissie tot het samenstellen van eene ontwerp-grondwet voorafgingen, het stilzwijgen te bewaren. Den 11den Mei 1883 had die benoeming plaats en den 25sten Januari 1884 is de dagteekening van het rapport aan den Koning, dat het ontwerp der gewijzigde grondwet vergezelt. Ruim één jaar later, den 18den Maart 1885 bereikten twaalf Regeerings-ontwerpen betreffende het in overweging nemen van voorstellen van verandering in de grondwet de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Onder die wetsontwerpen behoorde ook dat tot herziening van het VIIIe Hoofdstuk, dat ons hedenavond bezig houdt en 'twelk thans gereed ligt voor de openbare behandeling.

Over het algemeen heeft het Regeerings-ontwerp zeer veel overeenkomst met dat der Staatscommissie; hier en daar is verandering van redactie; slechts op enkele punten zijn afwijkingen van beteekenis, die bij de behandeling der artikelen door mij aangegeven zullen worden.

Art. 178. *Alle Nederlanders daartoe in staat, zijn verplicht mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.*

Ook aan ingezetenen, die geen Nederlanders zijn, kan die plicht worden opgelegd.

Dit artikel zal in de plaats komen van het tegenwoordig artikel 177, dat — zoo zegt de Staatscommissie — in tweeërlei opzicht daardoor wordt gewijzigd. Ten eerste legt het den plicht, daar bedoeld, niet op aan alle *ingezetenen*, maar aan alle *Nederlanders*, met vrijlating van den wetgever, om medewerking tot 's lands verdediging ook te eischen van ingezetenen, die geen Nederlanders zijn. In de tweede plaats beperkt het den plicht, dien het oplegt, niet meer tot het enkel dragen van wapenen. Met deze redactie zal men ook buitenslands wonende Nederlanders aan den dienstplicht kunnen onderwerpen en tevens alleen die ingezetenen, niet-Nederlanders, van wie zonder bezwaar die dienstplicht kan worden geeischt. (1)

Nog in een ander opzicht heeft wijziging plaats. Art. 177 der bestaande grondwet stelt het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den *Staat* en tot beveiliging van zijn grondgebied een der eerste plichten van alle ingezetenen. Het nieuwe artikel gebruikt in plaats van „Staat” het woord „Rijk”. Ik merk op dat, waar in de artikelen der ontwerp-grondwet het Rijk wordt genoemd, op grond van de 2de alinea van Art. 2, alleen het Rijk in Europa wordt bedoeld.

Nu wordt in onze tegenwoordige grondwet het onderscheid tusschen de woorden „Staat” en „Rijk” niet zoo scherp uiteengehouden, maar na de toelichting door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij dit hoofdstuk gegeven (2), moet men

(1) Zie omtrent de bezwaren die uit de bepaling van Art. 181 der grondwet omtrent de loting uit de *ingezetenen* tot het voltallig maken der militia zijn voorigevloeid: HEEMSKERK, *De Praktijk onzer Grondwet*, II, blz. 128, 129.

(2) In zijn rede op 24 Augustus 1848, oven vóór de stemming over het hoofdstuk, zeide de Minister o. a.: „Het is hier niet de vraag, of er bij de natio gezindheid bestaat, om het vaderland te verdedigen, te land of ter zee, maar of het vaderland aan die verdediging behoefte heeft; en wanneer op die vraag een ontkennend antwoord

toch wel aannemen, dat hier door „Staat” het geheel, met inbegrip der koloniën, is bedoeld. Bij deze ontwerp-grondwet wordt de bedoelde algemeene verplichting dus eenigszins beperkt.

Door sommigen (1) wordt het gevaarlijk geacht de historische uitdrukking „*het dragen der wapenen*” door het onbepaalde „*medewerken*” te vervangen; naar hunne meening behoort krachtens de grondwet op alle staatsburgers de plicht te rusten, om zoo noodig met de wapenen in de hand tot de verdediging van hun geboortegrond bij te dragen, en moeten zij meer doen dan op de eene of andere wijze medewerken. Voorzeker is er eenige grond voor die bewering, als men het artikel van de door de Regeering gegeven toelichting geheel losmaakt; maar waar nadrukkelijk door deze verklaard wordt dat „mede te werken tot de verdediging” eene verdere strekking heeft dan het dragen der wapenen, dat het laatste onder het eerste is begrepen, daar verliest de opmerking veel van hare kracht. Zelfs aan hen, die de wapenen niet kunnen dragen, kan nu het vervullen van andere diensten worden opgedragen, zooals bij het maken van verdedigingswerken of bij den geneeskundigen dienst, de intendantie of wel andere verrichtingen.

Wellicht zou met het oog op het genoemde bezwaar de volgende redactie, in het Voorloopig Verslag aangegeven, de voorkeur verdienen: *Alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verplicht de onafhankelijkheid en het grondgebied des Rijks met al hun vermogen te helpen verdedigen en bewaren.*

Deze redactie is in overeenstemming met den inhoud van den eed, door den Koning of den Regent bij het aanvaarden van de regeering of het regentschap af te leggen en bevat zeker de verplichting tot het dragen der wapenen voor hen, die daartoe in staat zijn.

kan worden gegeven, dan rust op de ingezetenen des Rijks de verplichting, om, tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied, waar ook gelegen, de wapenen te dragen.” En later: „zoo de Nederlander gehouden is den vaderlandschen bodem te verdedigen, diezelfde verplichting roept hem ook naar de Ooster- en Westerstranden.” Zeker is in verband daarmee het verbod, vervat in Art. 185, vreemd.

(1) Voorloopig Verslag, blz. 95.

Wordt de redactie der Regeering behouden, dan zou het misschien toch aanbeveling verdienen, de uitdrukking „verdediging van zijn grondgebied” te vervangen door die van ons tegenwoordig Art. 177: „beveiliging van zijn grondgebied”; hierin ligt toch ook opgesloten het voorkomen van een oorlog; van verdediging is eerst sprake als de aanval werkelijk plaats heeft.

Art. 179. Tot bescherming der belangen van den Staat is er eene zee- en eene landmacht, bestaande uit vrijwillig dienenden, en, zoover deze niet toereikend zijn, uit dienstplichtigen.

De wet regelt den verplichten krijgsdienst. Zij regelt ook de verplichtingen die aan hen, die niet tot de zee- of landmacht behooren, ten aanzien van 's lands verdediging opgelegd kunnen worden.

Het ontwerp der Staatscommissie luidde eenigszins anders, namelijk: *Er is eene zee- en landmacht, bestaande uit vrijwilligers en dienstplichtigen.*

De wet regelt den verplichten krijgsdienst. Zij regelt ook de verplichtingen op te leggen aan hen, die niet tot de zee- of landmacht behooren.

De Regeering had in haar aanvankelijk ontwerp-artikel deze laatste redactie overgenomen, met wijziging in zooverre, dat zij in de eerste alinea ook het doel vermeldde, waartoe die zee- en landmacht moest dienen, namelijk: *tot het doel in het vorig artikel vermeld* (handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en verdediging van zijn grondgebied) *en tot handhaving der inwendige rust*, en dat zij in 2de alinea de verplichtingen, op te leggen aan hen, die niet tot de zee- of landmacht behooren, nader omschreef door de woorden: *ten aanzien van 's Lands verdediging*.

Het is de vraag of het wel noodig is het doel der zee- en landmacht in de grondwet aan te geven, maar meent men deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden, dan dient die omschrijving toch juister plaats te hebben, dan door de Regeering aanvankelijk was geschied. Terecht werd dan ook in het Voorloopig Verslag de aandacht der Regeering er op gevestigd, dat de land- en zeemacht nog tot andere doeleinden kan noodig wezen, dan tot handhaving der onafhanke-

lijkheid van het Rijk, tot verdediging van zijn grondgebied en tot handhaving der inwendige rust; immers bescherming der Nederlandsche belangen, hetzij die van den Staat of van zijne onderdanen, behoorde toch ook genoemd te worden; het beschermen van handels- of visschersvloot, het toedienen van eene tuchtiging aan den een of anderen kleinen Staat kan noodig wezen. De Regeering zag dit in en wijzigde het doel der zee- en landmacht in dien zin, dat daarvoor alleen gesteld werd „de bescherming der belangen van den Staat,” ongetwijfeld aannemende, dat daaronder al het vroeger genoemde en ook de bescherming van de belangen zijner onderdanen zijn begrepen.

Bovendien werden naar aanleiding van eene opmerking in het Voorloopig Verslag de woorden *eene zee- en landmacht bestaande uit vrijwilligers en dienstplichtigen*, vervangen door: *eene zee- en eene landmacht, bestaande uit vrijwillig dienenden en, voorzoover deze niet toereikend zijn, uit dienstplichtigen*.

Bij de eerste redactie zou men toch later misschien kunnen beweren, dat de grondwet van *eene zee- en landmacht* gewagende, geene afscheiding tusschen zeemacht en landmacht toeliet en dat in elk onderdeel der krijgsmacht zoowel vrijwilligers als dienstplichtigen moesten aanwezig zijn.

Het komt mij voor dat de Regeering met deze laatste wijziging niet bijzonder gelukkig is geweest. Immers indien de grondwet bepaalt, dat er *eene zee- en eene landmacht* zal wezen, bestaande uit vrijwillig dienenden en voorzoover deze niet toereikend zijn, uit dienstplichtigen, ligt het voor de hand, dat beweerd zou kunnen worden, dat men *eene legerorganisatie* zal moeten maken hoofdzakelijk gegrond op vrijwillige dienstneming en dat eerst wanneer hierdoor niet genoeg vrijwilligers verkregen worden, men zijne toevlucht zal mogen nemen tot dienstplichtigen. De 1ste volzin der tweede alinea zou dan ook niet moeten luiden: „De wet regelt den verplichten krijgsdienst,” maar met de bijvoeging „voorzoover deze noodig mocht zijn.” Dit nu is volstrekt de bedoeling niet, ook blijkt het vorige artikel, waarmede dit nu eenigszins in strijd is, en het komt mij daarom voor, dat wijziging hier bepaald noodig is. Misschien zou gelezen kunnen worden: „*Tot bescherming der belangen van den Staat is*

er eene zee- en eene landmacht, die aangevuld worden door vrijwillig dienenden en dienstplichtigen."

Ik merk nog op, dat als de redactie der Regeering ongewijzigd wordt aangenomen, de tegenstanders van den persoonlijken dienstplicht daaruit later wellicht een argument zullen putten om dit beginsel als ongrondwettig te bestrijden. Immers kunnen zij beweren, dat als nummervervisselaars en plaatsvervangers *vrijwillig* in dienst willen treden, de dienstplichtigen niet tot den dienst verplicht mogen worden. Dit strijdt echter geheel met het verlangen der Regeering, dat de nieuwe grondwet ten opzichte van den persoonlijken militairen dienstplicht geheel neutraal zal blijven (1).

De tweede alinea van het artikel (179) laat het regelen van den verplichten krijgsdienst geheel aan de wet over. Alleen door de artt. 182—184, waarover straks, is de wetgever eenigszins beperkt. Hier wordt voorts nader uitgewerkt het beginsel, aangenomen in art. 178 omtrent hen die niet rechtstreeks tot de zee- en de landmacht behooren en bepaald, dat bij de wet zal worden vastgesteld, welke verplichtingen aan hen in het belang der defensie opgelegd kunnen worden. Onder die verplichtingen zou, volgens de toelichting der Staatscommissie, waarbij de Regeering verklaart niets te voegen te hebben, ook het leveren van eene geldelijke bijdrage kunnen voorkomen, in den zin van eene *Wehrsteuer*, zooals die in enkele Rijken geheven wordt; in het Voorloopig Verslag werd de opmerking gemaakt, dat nu dit de bedoeling is, het wenschelijk ware, ter verduidelijking achter het woord „*verplichtingen*” te doen volgen „*en lasten*”, maar de Regeering deelt in de Memorie van Antwoord mede, dat zij daartoe niet kan besluiten, omdat zij het dienstig acht in de grondwet het antwoord op de vraag „of onder de hierbedoelde *verplichtingen* ook geldelijke verplichtingen begrepen zijn” niet te praejudicieeren. Mij dunkt, dat dit volstrekt niet rijmt met de verklaring der Regeering in de Memorie van Toelichting, dat zij niets heeft te voegen bij de toelichting der Staatscommissie, waarin de uitdrukking voorkomt: „ook

(1) Zie: Memorie van Antwoord op Hoofdstuk VIII, blz. 4.
1885/86.

kan de wet van hen, die niet dienen, eene geldelijke bijdrage vorderen."

Maar bovendien begrijp ik niet, waarom die vraag niet bevestigend kan beantwoord worden, waarom men hier bij voorkeur eene nevelachtige uitdrukking gebruikt; want omtrent de invoering van zulk eene geldelijke verplichting wordt niets beslist, ook al komen achter „verplichtingen" de woorden „en lasten" voor, daar deze lasten evenmin als de verplichtingen *behoeven* te worden opgelegd.

Voorts geeft de Regeering eene — zooals zij het noemt — *verduidelijking* van den aard der verplichtingen en voegt in het ontwerp der Staatscommissie de woorden *ten aanzien der Landsverdediging*.

In de redactie der Staatscommissie, luidende: „Zij (de wet) regelt ook de verplichtingen op te leggen aan hen, die niet tot de zee- of landmacht behooren", werden kennelijk bedoeld verplichtingen, die worden opgelegd *omdat* de personen, die daaraan onderworpen worden, niet tot de zee- of landmacht behooren, maar het staat er niet; de Regeering voegt nu daarbij „ten aanzien van de Landsverdediging", maar mij dunkte dat dit te eng is; het kan toch noodig zijn bijv. ook in verband met de handhaving van de inwendige rust aan hen, die niet tot de zee- of de landmacht behooren, verplichtingen op te leggen en deze worden door het Regeeringsontwerp uitgesloten. Mijns inziens zou het beter zijn in plaats van de door de Regeering gebezigde woorden „ten aanzien van de Landsverdediging" te lezen „deswege" en de 2de alinea van art. 179 zou dan luiden: „*De wet regelt den verplichten krijgsdienst. Zij regelt ook de verplichtingen en lasten, die aan hen, die niet tot de zee- of landmacht behooren, deswege opgelegd kunnen worden.*"

Uit deze redactie zou mijns inziens blijken, dat men hier heeft te doen met verplichtingen en lasten, die opgelegd kunnen worden, omdat zij die ze zullen vervullen of dragen, niet tot de zee- of landmacht behooren.

Art. 180. *In de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen is eene krijgsmacht aanwezig tot handhaving van het Nederlandsch gezag aldaar.*

Het ontwerp der Staatscommissie luidde eenigszins anders en wel: *Er is eene voldoende krijgsmacht ter bescherming van de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen.* De toelichting daarbij gegeven was uiterst schraal. De Commissie merkt op, dat volgens het bestaande artikel 178 er eene toereikende zee- en landmacht onderhouden moet worden om te dienen *in of buiten Europa*, en dat, in verband met de wijziging van dat artikel eene afzonderlijke bepaling wenschelijk schijnt omtrent de verdediging der koloniën, voorts dat in het voorgestelde artikel niet wordt beslist, hoe de daartoe noodige krijgsmacht zal worden verkregen en zal zijn ingericht.

In het Regeerings-ontwerp werd aanvankelijk het artikel van de Staatscommissie onveranderd overgenomen, zonder een woord nadere toelichting.

Daaruit moet dunkt mij opgemaakt worden, dat zoowel volgens het oordeel van de meerderheid der Staatscommissie als naar dat der Regeering, het leger — of althans het Europeesche gedeelte daarvan — dat in onze overzeesche gewesten verblijf houdt, een onderdeel uitmaakt van de vaste zee- en landmacht, bedoeld bij art. 178 onzer tegenwoordige grondwet. Het is aan de vergadering bekend, dat dit niet algemeen toegegeven wordt, hoewel het — en met veel talent — verdedigd is door den generaal Weitzel in zijne hier reeds meer aangehaalde brochure (1). Die generaal toont aan, dat in de jaren 1815—1825 de krijgsmacht, dienstdoende in Oost-Indië, doorgaande is beschouwd en behandeld als „ressorteerende aan het Departement van Oorlog;” dat daarna van lieverlede verandering in dien toestand is gekomen; dat in 1830 het eerste organiek besluit aangaande de troepen in Oost-Indië werd genomen, 't welk niet in het *Recueil Militair* voorkomt, namelijk de vorming dier troepen in zelfstandige bataljons en wel bij een besluit van den gouverneur-generaal en dat van dien tijd af de eenheid dier krijgsmacht met die in Europa meer en meer verstoord werd, zoodat er in onze dagen

(1) *De beteekenis en de geschiedenis onzer grondcettige voorschriften*, enz. blz. 66 en volgg.

Zie ook HEEMSKERK. *De Praktijk onzer Grondwet* II, blz. 119 en volgg.

eene schier volkomen feitelijke scheiding bestaat, zonder dat er eene wettelijke bepaling kan worden aangewezen waarop die scheiding berust. Wil men dit laatste betwisten, dan kan men alleen verwijzen naar art. 118 der grondwet, dat aldus luidt: „De Grondwet en andere wetten zijn alleen voor het Rijk in Europa verbindende, tenzij het tegendeel daarin wordt uitgedrukt.” Door de invoering der thans geldige grondwet zou dus de in de koloniën aanwezige krijgsmacht plotseling niet meer behoord hebben tot de zee- en landmacht, bedoeld bij art. 178. Een ieder zal moeten erkennen, dat dit eene zeer vreemde wijze is om de scheiding tusschen twee legers uit te spreken en de generaal Weitzel vraagt terecht, waarom de invoering van de grondwet dan wel de landmacht in Oost-Indië van die in het moederland scheidde, maar niet de zeemacht, daar toch thans algemeen erkend wordt, dat het Europeesche personeel der zeemacht wel behoort tot de zeemacht bedoeld bij art. 178. De generaal Weitzel geeft nog andere motieven op, waarom naar zijn gevoelen de scheiding tusschen de beide legers toen niet plaats heeft gehad, o. a. dit, dat de wetten, welke die gescheiden landmacht naar Indië had medegenomen, daar tot heden toe zijn nageleefd, zonder dat zij in 1848 zijn afgekondigd, hetgeen dan toch op grond van ditzelfde artikel 118 had moeten geschieden.

Hoewel ik nu gaarne erken, dat de wettelijke scheiding van de beide legers volstrekt niet op regelmatige wijze is tot stand gekomen, zoo is het toch, dunkt mij, niet te loochenen, dat de feitelijke scheiding reeds sinds lang bestaat en dat deze scheiding ook meer dan eenmaal door den wetgever is erkend. Immers indien het Europeesch gedeelte van het leger in Oost-Indië behoorde tot de landmacht bedoeld bij art. 178 der Grondwet, dan behooren de daarbij dienende officieren ook op grond van de 2de alinea van art. 58 door den Koning te worden benoemd, bevorderd, ontslagen en op pensioen gesteld, dan moest de wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsbl.* n°. 128) tot regeling van de bevordering, het ontslag en het op pensioen stellen van de militaire officieren der landmacht ook op de officieren van het Nederlandsch-Indische leger van toepassing zijn, dan zoude ongrondwettig wezen art. 42 van het Indisch Regeerings-reglement van 2 Sep-

tomber 1854, waarbij scheiding van het oppergezag tusschen het leger in Nederland en dat in Indië plaats heeft (1) en houdende bepaling, dat in Nederlandsch-Indië de officieren door den gouverneur-generaal worden benoemd, dat zij door hem worden bevorderd en ontslagen op den voet bij algemeene verordening bepaald, en dat de regelen omtrent het toekennen van pensioenen eveneens bij algemeene verordening worden gesteld. (2)

(1) De gouverneur-generaal is opperbevelhebber van de in Indië aanwezige landmacht, en eveneens van de zeemacht aldaar, behoudens hare administratieve betrekkingen tot het Departement van Marine. Voor West-Indië werd in 1865 bepaald (Art. 30 *Reglement Suriname en Curaçao*) dat de gouverneur het opperbevel over 's Rijks zee- en landmacht aldaar uitoefent overeenkomstig bijzondere beschikkingen des Konings en behoudens de administratieve betrekkingen tot de ministers van Marine en Oorlog.

(2) Toch zijn de benoemingen van bevelhebbers der landmacht in Indië en van generaals aan den Koning voorbehouden bij Kon. besluit van 24 Nov. 1859.

Opmerkelijk is het wat omtrent dit onderwerp in de verschillende Indische Regeeringsreglementen is bepaald. Terwijl in art. 59 van de grondwet van 1815 evenals in art. 58 van de grondwet van 1840 wordt gezegd, dat de militaire officieren door den Koning worden benoemd en ontslagen, of daartoe termen zijnde, op pensioen gesteld, kent het Regeeringsreglement van 1815 (dat nooit in werking is gebracht) en dat van 1818 den gouverneur-generaal geenerlei bevoegdheid dienaangaande toe; dat van 1827 bepaalt in de 2de alinea van art. 34: „Alle militaire benoemingen geschieden door den gouverneur-generaal, onder nadere goedkeuring des Konings, behoudens zoodanige uitzondering, als deswege, achtervolgens 's Konings bevelen, reeds zijn ingevoerd, of nog nader moeten worden daargesteld.” In art. 35 van het Regeeringsreglement van 1830 en in art. 27 van dat van 1836 wordt bepaald, dat de gouverneur-generaal de militaire benoemingen doet op den voet door den Koning bepaald, terwijl eindelijk art. 42 van het Regeeringsreglement van 1854 den gouverneur-generaal de bevoegdheid geeft tot het benoemen van de officieren in Nederlandsch-Indië en om hen te bevorderen en te ontslaan op den voet bij algemeene verordening bepaald. Feitelijk werd dus reeds sedert 1827 de bepaling der grondwet geschonden, daar de benoeming van officieren moest geschieden door den Koning terwijl zij geschiedde door den gouverneur-generaal, zij het dan ook onder nadere goedkouring des Konings.

Eerst het Regeeringsreglement van 1836 bepaalt dat de gouverneur-generaal is opperbevelhebber over de land- en zeemacht; vóór dien tijd werd gezegd, dat hij het opperbevel uitoefent.

Wil men nu niet aannemen, dat door Regeering en Volksvertegenwoordiging meermalen en door den gouverneur-generaal bij voortduring — zij het dan ook op grond eener wettelijke machtiging — de bepalingen der grondwet moedwillig werden geschonden, dan dient toch wel de scheiding van de landmacht in Nederlandsch-Indië van die in het moederland als een feit te worden aangenomen; het leger in Ned.-Indië behoort dan niet tot de landmacht van art. 178 der grondwet, maar zij is de landmacht bedoeld bij art. 42 van het Regeerings-reglement, welk reglement berust op art. 59 der grondwet (1).

Is dit zoo, dan heeft het motief door de Staatscommissie gegeven voor het artikel dat wij thans behandelen, geene waarde, maar al neemt men met haar aan — hetgeen ook de Regeering aanvankelijk scheen te doen, daar zij het ontwerp-artikel der Staatscommissie zonder nadere toelichting overnam — dat de krijgsmacht in Indië is een deel van de vaste landmacht, bedoeld bij art. 178 der tegenwoordige grondwet, dan is het, dunkt mij, nog niet noodig om die krijgsmacht in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen afzonderlijk te vermelden — nu op grond van art. 2 even als vroeger op grond van art. 118 de grondwet alleen voor het Rijk in Europa verbindende is, voor zoover niet het tegendeel daaruit blijkt; ik voor mij zie althans het nut daarvan niet in. In het Voorloopig Verslag wordt opgemerkt, dat het hier geldt eene koloniale instelling, eene krijgsmacht samengesteld uit vrijwilligers en inlanders en dat, evenmin als de grondwet bepalingen bevat omtrent het binnenlandsch bestuur of de rechterlijke macht in Indië, zij van de krijgsmacht aldaar gewag behoeft te maken. De meeste leden wilden dan ook dit artikel doen vervallen, daar het in verband met de bepaling omtrent het zenden van dienstplichtigen naar Indië (art. 183) en omtrent

(1) Opmerking verdient, dat, niettoenstaande, zooals is aange-
toond, de wetgever vroeger geon bezwaar had gemaakt de scheiding
der beide legers aan te nemen, men bij de behandeling van art. 1
van de wet op de Kon. Milit. Akademie in 1869, opzettelijk eene
zoodanige reductie koos, dat de scheiding der krijgsmacht daardoor
niet werd uitgesproken.

het militair strafrecht (art. 148) slechts tot moeielijkheden kan leiden, terwijl zij, in verband met het vorige artikel, aan eene wellicht te eeniger tijd, althans wat de vrijwilligers betreft, wenschelijk te achten amalgamatie van het Nederlandsch en Indisch leger in den weg zal staan. Bovendien geeft zij aanleiding tot de opvatting, alsof voortaan ééne krijgsmacht voor Oost- en West-Indië te zamen zou moeten dienen. Enkele leden willen het artikel behouden, omdat zij daarin de verplichting tot het oprichten eener zoogenaamde Indische brigade meenden te zien nedergelegd. Aangenomen eens, dat deze opvatting juist was, dan zou dit mijns inziens juist een argument *tegen* het behoud van het artikel zijn, want *hoe* men ook over de oprichting eener Indische brigade moge denken, daaromtrent moet niet bij de grondwet worden beslist. Eindelijk werd nog gewezen op de wenschelijkheid, om niet te spreken van eene *voldoende* krijgsmacht, omdat niemand kan voorzien, welke macht voldoende zal blijken en omdat er dan zeker geene bepaling in de grondwet noodig is, die de machtiging geeft tot het zenden van dienstplichtigen ook naar Oost-Indië, omdat als er eene voldoende macht aldaar aanwezig is, het uitzenden van dienstplichtigen zeker niet moet geschieden.

De Regeering wijzigde bij hare Memorie van Beantwoording het geheele artikel, en niet alleen door die wijziging maar ook door de daarbij gegeven toelichting verkrijgt het een geheel ander karakter. Nu wordt het opnemen van het artikel gemotiveerd, niet om aan de in Indië aanwezige krijgsmacht een artikel in de grondwet aan te kunnen wijzen waarop zij berust, maar het moet strekken om aan hen, die bezwaren hebben tegen het voorgestelde artikel 183, op grond waarvan men ook bij uitzondering dienstplichtigen te land naar de koloniën zal kunnen zenden, een waarborg te geven, dat men tot handhaving van ons gezag aldaar het niet op die dienstplichtigen zal laten aankomen; het beoogt het op den voorgrond plaatsen, ja, bijna het uitdrukkelijk bepalen, dat over die hulp slechts bij uiterste noodzakelijkheid zal worden beschikt. Door het artikel wordt uitgemaakt, dat de bedoelde krijgsmacht niet alleen bestaan moet, maar in de koloniën werkelijk aanwezig moet zijn, en daardoor wordt de waarborg tegen het ontstaan der noodzake-

lijkheid van het inroepen der hulp van de dienstplichtigen, door het verzuimen van tijdig te treffen voorzieningen, naar de meening der Regeering, belangrijk versterkt.

In dien zin opgevat zou, dunkt mij, tegen het artikel veel minder bezwaar bestaan, dan tegen de aanvankelijke redactie, hoewel het mij toch niet noodig voorkomt een dergelijke bepaling daarom te behouden. De waarborg voor de dienstplichtigen, waarop hier gedoeld wordt, zal toch in de practijk waar-schijnlijk niet in *dit*, maar in *art. 183*, — waarover straks, — gelegen zijn.

In voldoening aan een zeer juiste opmerking in het Voorloopig Verslag, veranderde de Regeering bovendien het doel der in de koloniën aanwezige krijgsmacht, en stelde in plaats van „*bescherming dier koloniën enz.*”, „*handhaving van het Nederlandsche gezag aldaar.*” Het eerste is in ieder geval in het laatste begrepen.

Hoewel nu door de nieuwe redactie omtrent eene amalgamatie van het Nederlandsche en Indische leger, of omtrent de oprichting eener Indische Brigade niets wordt beslist, zoo bestaan toch tegen het artikel mijns inziens nog andere bezwaren. „In de koloniën en bezittingen in andere werelddelen is eene krijgsmacht aanwezig tot handhaving van het Nederlandsch gezag aldaar.” Ik neem nu eens aan, dat bij deze redactie in verband met de toelichting door „krijgsmacht” wordt verstaan niet een lichaam zooals „de zeemacht” of „de landmacht” maar eene algemeene uitdrukking in den zin van „eene militaire macht”. Die moet dus aanwezig zijn in de koloniën en bezittingen in andere werelddelen. Dadelijk rijst de vraag „in de” wil dat zeggen „in alle”? Men zou het zeggen, maar dan zou bij deze grondwet worden uitgemaakt, dat wij voortaan eene krijgsmacht moeten onderhouden ook op Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius, enz., waar zij tegenwoordig niet aanwezig is. Is de bedoeling, dat men ook moet letten op de bijvoeging „in andere werelddelen” en dat men volstaan kan met eene krijgsmacht in Azië voor Oost-Indië en eene in Amerika voor West-Indië, dan blijft nog hetzelfde bezwaar bestaan, want men zou ook eene krijgsmacht verblijf moeten doen houden op Nieuw-Guinea, dat in Australië gelegen is.

Kan men daarentegen het artikel opvatten zoo vrij mogelijk, namelijk dat er aan voldaan wordt indien in een of meer onzer koloniën of bezittingen eene krijgsmacht aanwezig is, dan vraag ik, waar blijft dan de waarborg voor de dienstplichtigen te land, een waarborg, die nu door de Regeering als eenig motief voor het behoud van het artikel wordt opgegeven?

Ik geloof dus te mogen besluiten, dat dit artikel uit het ontwerp moet verdwijnen; er zal niets door verloren worden. Wil men het niet schrappen, dan moet het toch in elk geval zoodanig gewijzigd worden, dat de door mij aangevoerde bezwaren niet meer bestaan. Of dit echter zoo gemakkelijk zal zijn, betwijfel ik.

Art. 181. Vreemde troepen worden niet dan krachtens eene wet in dienst genomen.

De Staatscommissie had het tegenwoordig Art. 179 onveranderd overgenomen; de Regeering veranderde de redactie alleen door de uitdrukking „niet dan met gemeen overleg des Konings en der Staten-Generaal” in „niet dan krachtens eene wet”. De beteekenis van het artikel blijft dezelfde.

Door *vreemde troepen* worden hier alleen georganiseerde vreemde korpsen verstaan, niet vreemde manschappen. Omtrent de al of niet toelating van vreemdelingen laat de grondwet dus volledige vrijheid.

In het Voorloopig Verslag wordt het voorstel gedaan daarbij te voegen, *dat vreemde troepen ook niet dan krachtens eene wet op het grondgebied van den Staat zullen worden toegelaten*. Mij dunkt, dat dit de logische aanvulling van het artikel zou wezen. Immers de zin daarvan zal toch wel geen andere zijn, dan deze, dat de grondwetgever niet wil, dat er tegen den wensch der volksvertegenwoordiging vreemde troepen op het grondgebied van den Staat verblijf houden; het dient m. i. ook eenigermate als een waarborg van de natie tegen de Regeering, wanneer deze met behulp van vreemde, niet in dienst genomen troepen zich wellicht een gezag zou willen aanmatigen, dat haar niet toekomt. Acht men het ondenkbaar, dat het bij ons in de toekomst ooit daartoe zou kunnen komen, welnu men schrappe

dan het geheele artikel, want het is dan overbodig; eene Regeering, die niet het gezag overschrijdt 't welk haar bij de Grondwet is toegekend, zou toch in dienst genomen vreemde troepen geen enkelen dag uit de Rijksmiddelen kunnen betalen, zonder goedkenning van de volksvertegenwoordiging. Maar zal het artikel iets beteekenen, zal het den waarborg geven, dien men daarin mag zoeken, dan moet het noodzakelijkerwijze in den geest van het voorgestelde bij het Voorloopig Verslag aangevuld worden. Ik voor mij geloof bovendien, dat daaruit in de toekomst wellicht andere voordeelen geplukt zullen kunnen worden. Het is bijv. niet onmogelijk, dat bij een oorlog tusschen vreemde Mogendheden door de eene of andere zulk eene sterke pressie op de Regeering wordt uitgeoefend om de vergunning te verkrijgen troepen bijv. door Limburg te doen marcheeren, dat eene — misschien zwakke — Regeering het bezwaarlijk op hare verantwoording durft nemen die vergunning te weigeren. In zulk een geval is het goed, dat de Regeering zich kan en moet beroepen op hare grondwettige verplichting. Moet er dan eerst eene wet worden aangenomen, dan is in elk geval tijd gewonnen en de volksvertegenwoordiging kan beraden wat haar te doen staat.

Ik wijs vervolgens op omstandigheden, als bij de bekende Tenom-quaestie voorkwamen. Hier zou de Regeering bevoegd zijn geweest om aan de Engelschen vergunning te geven door eene Britsche troepenafdeeling de gevangenen van den Radjah te bevrijden. Ik laat hier geheel in het midden of het al of niet goede politiek zou geweest zijn aldus te handelen, maar het komt mij toch voor, dat het verleenen dezer vergunning eene zaak van zoo ernstigen aard zou wezen, dat daarin zeker wel de wil der volksvertegenwoordiging gevraagd zou moeten worden.

In de derde plaats merk ik op dat ook gedacht moet worden aan de mogelijkheid, dat de Koning en zijne Ministers bij het uitbreken van een Europeeschen oorlog meer sympathie hebben voor de eene oorlogvoerende Mogendheid, dan voor de andere; ja ik ga verder, dat zij zelfs eene nauwere aansluiting met eene der oorlogvoerende Mogendheden

bepaald zouden wenschen. Hoe pijnlijk het onderwerp ook moge zijn om te bespreken, bij den tegenwoordigen toestand van ons geliefd Vorstenhuis is het toch niet zulk eene ongerijmde onderstelling, dat ook wij in de toekomst — van harte hoop ik, dat het verhoed moge worden — tot Koning kunnen hebben iemand, die aan ons, ons volk, onze traditiën geheel vreemd is. Wie daaraan mocht twijfelen, hij ga slechts het hoofdstuk onzer grondwet, handelende over de troonopvolging na. Bij het maken of het herzien van eene grondwet zij men niet te kortzichtig; het is m. i. een ernstige plicht der volksvertegenwoordiging zich niet te laten weerhouden door consideratiën, die zeker bij een ieder haar gewicht zullen doen gevoelen, maar die op den achtergrond moeten gedrongen worden om het hooge belang der zaak, omdat het hier de levensquaestie der natie kan gelden. Welnu ook met het oog op die mogelijkheid, geloof ik, dat de in het Voorloopig Verslag voorgestelde bijvoeging onvoorwaardelijk aanbeveling verdient. Het artikel zou dan aldus luiden:

„Vreemde troepen worden niet in dienst genomen, noch op het grondgebied van den Staat toegelaten, dan krachtens eene wet.”

De Regeering schijnt de voorgestelde bijvoeging niet noodig te achten. Als nadeel daarvan voert zij aan dat er gevallen denkbaar zijn, waarin een voorschrift als het hier bedoelde schadelijk zou kunnen werken; wanneer wij namelijk bij onverhoopten overmachtigen aanval ons achter onze liniën staande kunnen houden totdat bondgenooten ons te hulp snellen, dan zouden die bondgenooten moeten wachten op het uitvaardigen eener wet, die hun het betreden van ons grondgebied veroorloofde. De grondwet zou op die wijze den gang der defensie op bedenkelijke wijze kunnen belemmeren.

Het valt mij, ik wil het gaarne erkennen, moeilijk dit argument der Regeering als een ernstig argument te beschouwen. Komen bondgenooten dan uit de lucht vallen? Hoeveel dagen zijn er noodig alvorens de voorbereidingen tot het vervoer over zee van eene legermacht zijn gemaakt? En zoude in zulk een tijd, met zulk een motief, eene wet niet in zeer enkele dagen aangenomen kunnen worden? Maar zelfs, indien dit argument werkelijk eenige kracht had, dan nog, zou ik zeggen, liever

geene bondgenooten, dan bondgenooten, die de natie niet wil, dan bondgenooten die zichzelven opdringen. Ik geloof dat wij, met onze historie achter ons, het recht hebben om ten opzichte van bondgenooten voorzichtig te zijn.

In het Voorloopig Verslag werd voorts nog gewezen op de mogelijkheid, dat vreemde troepen op ons grondgebied vluchten. Terecht werd hiertegen opgemerkt, dat in dit geval van toelating van *vreemde troepen* geen sprake kan zijn; de vluchtenden zouden dan moeten worden ontwapend en geïnterneerd; de individuen blijven alleen over, maar de vreemde troepen bestaan niet meer.

Ten slotte deel ik nog mede, dat hetgeen hier voorgesteld wordt, volstrekt geene nieuwe zaak is; in art. 121 van de Belgische en art. 123 van de Rumeensche constitutie wordt eene dergelijke bepaling aangetroffen.

Art. 182. De dienstplichtigen ter zee zijn bestemd om te dienen in en buiten Europa. Aan den dienst, door hen in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen te vervullen, worden door de wet voordeelen verbonden.

Art. 183. De dienstplichtigen te land mogen niet dan krachtens eene wet buiten Europa worden gezonden.

De wet bepaalt de voordeelen hun wegens die uitzending toe te kennen.

Art. 184. Wanneer, in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden, de dienstplichtigen, die niet in werkelijken dienst zijn, door den Koning geheel of ten deele buitengewoon onder de wapenen worden geroepen, wordt gelijktijdig een voorstel van wet aan de Staten-Generaal gedaan, om het onder de wapenen blijven der dienstplichtigen, zooveel noodig, te bepalen.

Deze drie artikelen bevatten de eenige beperkingen, die aan den wetgever ten opzichte van den verplichten krijgsveld door de ontwerp-grondwet worden gesteld. De eerste twee bevatten een belangrijk verschil met het voorstel der Staatscommissie; volgens dit laatste toch zouden de dienstplichtigen te land niet dan met hunne toestemming buiten Europa mogen worden gezonden en was omtrent de dienstplichtigen ter zee

alleen vastgesteld, dat voor hen een korter dienstdtijd dan voor die te land bepaald moest worden. Ik aarzel niet beide wijzigingen, door de Regeering aangebracht, verbeteringen te noemen.

Natuurlijk dat tegen het nieuwe beginsel, in het voorgesteld artikel 183 nedergelegd, betreffende de mogelijkheid ook dienstplichtigen te land krachtens eene wet buiten Europa te zenden, zeer vele leden bij het onderzoek in de sectiën der Tweede Kamer bezwaar hadden. Ik druk mij echter minder juist uit, want het zenden der dienstplichtigen te land buiten Europa is geen nieuw beginsel, daar — zooals ik reeds opmerkte — dit volstrekt niet door onze grondwet, noch door onze militie-wet wordt verboden, maar wel het zenden van lotelingen bij de militie te land naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen. Naar de meening van de bedoelde leden moet de wetgever niet van elk Nederlander kunnen vergen, dat hij voor het behoud onzer koloniën, evengoed als ter verdediging van 's lands onafhankelijkheid, zijn leven en zijn gezondheid in de waagschaal stelt. Bovendien zou uitzending van dienstplichtigen voor een korten tijd met groote kosten gepaard gaan en slechts weinig nut aanbrengen; nauwlijks geacclimatiseerd, zouden zij weder naar Europa moeten terugkeeren.

Het komt mij voor, dat deze bezwaren volstrekt niet van grond ontbloot zijn; de militaire dienstplicht is reeds voor velen een zware last en zeker moet men niet lichtvaardig dien last nog verzwaren. Werd er dan ook een artikel in eene wet op den dienstplicht voorgesteld, waarin aan de Regeering de bevoegdheid werd gegeven in sommige omstandigheden de dienstplichtigen te land ook naar onze koloniën te zenden, ik geloof, dat ik mijne stem aan dat artikel zou onthouden, maar dat is hier de zaak niet; het geldt hier alleen de vraag, of de grondwetgever het voor goed onmogelijk moet maken, dat zulks ooit geschiede, en ik voor mij vind geene vrijheid daarop een bevestigend antwoord te geven. Men kan zich toch in Nederlandsch-Indië een zoodanigen ernstigen toestand denken, waarin niet spoedig genoeg vrijwilligers zijn te bekomen, een toestand

van dien aard, dat wanneer die hulp niet onmiddellijk geleverd wordt, de koloniën voor ons verloren gaan.

Of in zulk een geval onze dienstplichtigen te land ook zonder hunne toestemming naar Indië gezonden zouden moeten worden, wensch ik zeker op dit oogenblik niet uit te maken; maar het komt mij voor, dat het toch niet aan redelijken twijfel onderhevig kan zijn, of de Regeering en de volksvertegenwoordiging moeten dan de bevoegdheid hebben in een zoodanigen voor ons vaderland zoo hoogst ernstigen toestand te overwegen of tot zulk een maatregel zal overgegaan worden; er moet dan althans *mogelijkheid* bestaan het uiterste te doen tot het behoud onzer koloniën; er moet dan eene wet aangenomen *kunnen* worden, waarbij aan de Regeering de beschikking over de dienstplichtigen te land tot een zoodanig gebruik wordt verleend.

Moet de grondwetgever dus naar mijne meening dit niet bepaald verbieden, aan de andere zijde is hij wel verplicht de noodige waarborgen te geven aan hen, aan wie de wetgever die zware verplichting kan opleggen, en mijns inziens wordt te dezen opzichte door de Regeering in haar art. 183 niet ver genoeg gegaan. Er staat bijv. dat de dienstplichtigen te land niet dan krachtens eene wet buiten Europa mogen worden gezonden; hiermede wordt bedoeld — het wordt in de Memorie van Antwoord duidelijk gezegd — eene *bijzondere* wet, maar dit staat niet zoo duidelijk in het artikel en dit neemt niet weg, dat wanneer in latere jaren eene wet op den dienstplicht werd gemaakt, waarin de bedoelde bevoegdheid in sommige omstandigheden aan de Regeering werd verleend, niemand die krachtens die wet naar Indië werd gezonden, zou kunnen beweren, dat dit in den letterlijken zin niet krachtens eene wet plaats had. Nog op eene andere — ik geef toe niet waarschijnlijke — wijze zou de bedoeling van het door de Regeering geredigeerde grondwetsartikel ontdoken kunnen worden; men zou namelijk kunnen hebben eene wet op den dienstplicht en daarnevens eene bijzondere wet, die voor sommige omstandigheden de bedoelde bevoegdheid aan de Regeering gaf; dit alles moet niet mogelijk zijn; er moet dunkt mij in de grondwet uitgedrukt worden dat alleen wanneer het dringend noodig is,

zulk eene wet kan worden aangenomen, dat elke wet moet dienen voor één concreet geval.

Voorts bepaalt het Regeerings-artikel, dat de wet de voordeelen bepaalt, die aan de dienstplichtigen wegens die uitzending toegekend zullen worden. Het denkbeeld is zeker goed, maar ik geloof dat het aan die dienstplichtigen dan minder te doen zal wezen om voordeelen, dan wel om de zekerheid te hebben niet te lang buiten Europa te blijven. Op grond nu van een en ander zou ik het artikel 183 aldus willen lezen:

Alleen wanneer bijzondere omstandigheden het dringend noodig maken, kan de wet bepalen, dat de dienstplichtigen te land buiten Europa worden gezonden. Dezelfde wet stelt tevens de voordeelen hun deswege toe te kennen en den grootsten duur van hun verblijf buiten Europa, vast.

Aan hen, die ook nog bij deze redactie tegen het beginsel bezwaren mochten hebben, zou ik wenschen te vragen, waarom zij zulk een principieel onderscheid maken, wat betreft het opleggen van de verplichting van dienst te doen buiten Europa, tusschen de dienstplichtigen ter zee en de dienstplichtigen te land. Het zijn toch allen de zonen van hetzelfde volk en het is mij althans onmogelijk in te zien, waarom het onbillijk zou zijn, de dienstplichtigen te land in zeer bijzondere dringende gevallen tot den dienst buiten Europa te verplichten, terwijl de grondwet reeds van 1848 af voor de dienstplichtigen ter zee hoegenaamd geene beperking geeft. Men voere niet aan, dat onze militie-wet toch niet toelaat, de zeemiliciens naar de kolonien te zenden, dan in buitengewone omstandigheden na machtiging door eene nadere wet, want dat juist is een bewijs, dat de wetgever niet lichtvaardig van de hem door de grondwet gegeven bevoegdheid gebruik maakt, en een argument te meer om niet zoo bevreesd te zijn die bevoegdheid in uitzonderingsgevallen ook voor de militie te land toe te staan.

Ook het feit, dat men er zelfs niet aan gedacht heeft, in 1873, toen eene aanzienlijke versterking van onze Indische krijgsmacht plotseling noodig was, een gedeelte onzer militie te zenden, waartoe men destijds en volgens de grondwet en volgens de wet op de militie volkomen bevoegd was — zooals

ik reeds vroeger opmerkte — is een bewijs te meer, dat men de hier besproken bevoegdheid gerust aan den wetgever kan laten.

Wat den inhoud van Art. 182 betreffende de dienstplichtigen ter zee betreft, deze verschilt van den inhoud van Art. 186 der bestaande grondwet hoofdzakelijk daarin, dat in het laatste alleen bepaald werd, dat er eene zeemilitie kon zijn, thans zou men uit de redactie opmaken dat zij er moet zijn; maar in de tweede plaats laat ons tegenwoordig Art. 186 den wetgever vrij ook voor de zeemilitie den dienst buiten Europa en in de koloniën uit te sluiten, terwijl het ontwerp-artikel dit bepaald verbiedt, want de dienstplichtigen ter zee zijn bestemd om te dienen in en buiten Europa.

De eerste verandering is van minder belang; de zeemilitie bestaat sinds jaren; men zal voortaan ook dienstplichtigen ter zee noodig hebben en dus zullen de gevolgen van dit verschil vermoedelijk niet worden gevoeld. Dat er dienstplichtigen ter zee zullen zijn, wordt bovendien eigenlijk reeds bij Art. 179 bepaald.

Maar de andere wijziging kan groote nadeelen opleveren. Verondersteld, dat de toekomstige wetgever, evenmin als die van 1861, de dienstplichtigen voor den dienst buiten Europa zou willen bestemmen, dan is hij hierin verhinderd; hij zou dus eene wet *moeten* maken, waarbij dit dreigend zwaard altijd boven het hoofd der dienstplichtigen ter zee blijft hangen; nu kan het zijn, dat alleen daardoor geen genoegzaam aantal dienstplichtigen zich vrijwillig voor den dienst ter zee aangeven en dit is een bepaald nadeel. Laat men den wetgever daarentegen vrij, dan zou hij indien dit het gevolg was van de omstandigheid, dat de dienstplichtigen ter zee steeds buiten Europa konden worden gezonden, en wanneer dit toch niet in het voornemen lag, de wet kunnen veranderen, hetgeen nu door de bepaling der grondwet is nitgesloten.

De grondwet van 1848 bepaalde, dat behalve andere door de wet toe te kennen voordeelen, een korter dienstitijd moest worden bepaald. Wij hebben gezien, dat men dien korteren dienstitijd wenschte, omdat men destijds de meening koesterde,

dat de zeemilitie nagenoeg onafgebroken aan boord der schepen zou zijn; daarom werd betreffende de zeemilitie ook niet gesproken van herhalingsoefeningen of van een oproeping in geval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden. Bij de thans geldige militiewet is de dienstdtijd op vier jaar gesteld, in plaats van op vijf bij de militie te land. Verder zijn de voornaamste voordeelen der zeemilitie, dat zij niet tot herhalingsoefeningen worden opgeroepen en in vredetijd van den dienst bij de schutterijen zijn vastgesteld.

Daar in de practijk de eerste oefeningstijd gewoonlijk korter werd genomen dan voor de militie te land, is het geen wonder, dat er altijd veel meer dienstplichtigen werden aangetroffen, die bereid waren bij de zeemilitie te dienen, dan de behoefte vereischte. De Regeering heeft nu in het ontwerp-grondwet de bepaling omtrent den korteren dienstdtijd weggelaten, onzes inziens terecht, daar het motief, dat men in 1848 daarvoor meende te hebben, niet bestaat; toch was in het ontwerp der Staatscommissie de kortere dienstdtijd juist het eenige, wat omtrent de dienstplichtigen ter zee wordt bepaald. De voordeelen voor de dienstplichtigen ter zee zullen voortaan alleen geeischt worden door de grondwet voor zoover door hen dienst in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen wordt verricht, voor 't overige niet, maar men moet daaruit niet opmaken, dat voor 't overige geen voordeelen door de wet *mogen* worden toegekend; de Regeering meent, blijkens de Memorie van Antwoord, alleen dat de regeling daarvan geheel en al tehuis behoort in de wet op den dienstdplicht. Dit is juist; in geen geval moet het geven van bijzondere voordeelen aan de dienstplichtigen ter zee zijn uitgesloten, omdat het altijd wenschelijk zal wezen daarvoor vrijwilligers te bekomen en die voordeelen daartoe wel noodig kunnen blijken.

Zeker is het eenigszins vreemd, dat aan de dienstplichtigen te land bijzondere voordeelen moeten worden toegekend voor den dienst buiten Europa en aan de dienstplichtigen ter zee alleen voor dien in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen, daar de dienst in de tropische gewesten, die niet tot onze koloniën enz. behooren, toch wel minstens even bezwaarlijk

zal wezen, maar de Regeering heeft daarvoor als beweegreden opgegeven, dat in het tegenovergestelde geval ieder kort verblijf in eene haven of op eene reede gelegen buiten Europa en volbracht tijdens eene gewone reis, hetzij tot oefening, hetzij tot het vertoonen der vlag, op die voordeelen aanspraak moet geven. Wellicht is het daarom beter de nadere bepalingen omtrent de voordeelen wegens verblijf buiten Europa in 't algemeen aan den wetgever over te laten.

Op grond nu der gemaakte opmerkingen geloof ik dat het beter is in den eersten volzin van het Regeeringsartikel een enkel woord te wijzigen, zoodat meer vrijheid wordt gelaten aan den gewonen wetgever. Het artikel zou dan kunnen luiden:

De dienstplichtigen ter zee kunnen worden bestemd om te dienen in en buiten Europa. Aan de dienst, door hen in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen te vervullen, worden door de wet voordeelen verbonden.

Art. 184. *Wanneer, in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden, de dienstplichtigen, die niet in werkelijke dienst zijn, door den Koning geheel of ten deele buitengewoon onder de wapenen worden geroepen, wordt gelijktijdig een voorstel van wet aan de Staten-Generaal gedaan, om het onder de wapenen blijven der dienstplichtigen, zooveel noodig, te bepalen.*

De redactie van dit artikel is eenigszins anders dan die van het tegenwoordige Art. 184 en dat der Staatscommissie; de inhoud is geheel dezelfde als van het laatstbedoelde, met uitzondering hiervan dat den Koning niet meer de verplichting wordt opgelegd om „ter zelfden tijd de Staten-Generaal bijeen te roepen,” maar om „gelijktijdig een voorstel van wet aan de Staten-Generaal te doen” ten opzichte van het onder de wapenen blijven der dienstplichtigen. Met het tegenwoordige Art. 184 bestaat hetzelfde verschil en bovendien werd nu tusschen de woorden „oorlog” en „of andere buitengewone omstandigheden” het woord „oorlogsgevaar” ingelascht. Strikt genomen zou de tusschenvoeging niet noodig wezen, want in „buitengewone omstandigheden” is oorlogsgevaar begrepen; toch is het goed, dat zij heeft plaats gehad, omdat de uitdrukking „oorlogsgevaar of andere buiten-

gewone omstandigheden" ook in het volgende artikel en in andere wetten voorkomt.

De Staatscommissie merkt bij Art. 184 op, dat dit thans ook geldt voor de dienstplichtigen ter zee. De Regeering acht het behoud van dit artikel in de grondwet niet bepaald noodig, maar heeft het toch behouden, omdat het zekeren wel gerechvaardigden waarborg geeft aan het dienstplichtige deel der bevolking. Mij dunkt dat daarvoor ook nog het navolgende kan worden aangevoerd: het buitengewoon onder de wapenen roepen der dienstplichtigen heeft uitgaven ten gevolge, waarop niet bij de jaarlijksche begrooting zal zijn gerekend. Hoe langer de dienstplichtigen onder de wapenen blijven, des te grooter zijn die uitgaven, die in elk geval door de volksvertegenwoordiging moeten worden goedgekeurd. Misschien is het ter voorkoming van moeielijkheden beter, dat dadelijk in overleg met de volksvertegenwoordiging, dus bij de wet, worde bepaald, hoe lang de dienstplichtigen uiterlijk buitengewoon onder de wapenen kunnen worden gehouden (1).

1) HEEMSKERK zegt in zijn „*Praktijk onzer Grondwet*” II, blz. 131 en 132 dat, zoodra het Rijk *in oorlog* is, het samenblijven der dienstplichtigen niet van de goedkeuring der Staten-Generaal moet afhankelijk wezen, omdat het geval zich kan voordoen, dat eene weigering der Staten-Generaal om de dienstplichtigen te doen samenblijven, het vaderland weerloos maakt en alle oorlogstoerustingten verijdelde. Vreesachtigheid of factie-geest kunnen op eene der Kamers een noodlottigen invloed uitoefenen en het land in verderf storten.

Ik geloof niet, dat tegen een dergelijke mogelijkheid grondwettige waarborgen zijn te verkrijgen; al zonderde men bijv. in het artikel het geval van oorlog uit, dan nog zou het toch kunnen gebeuren, dat bijv. één dag vóór het uitbreken van den oorlog de dienstplichtigen — op grond van de aangenomen wet — weder uiteen moesten gaan. Men vergete daarbij niet, dat de uitgaven, die zoowel voor het buitengewoon samenblijven der dienstplichtigen, als voor het voeren van den oorlog noodig zijn, toch ook door de Staten-Generaal moeten worden goedgekeurd. Daarenboven zou men veilig kunnen beweren, dat voor een volk, waarvan de wettige vertegenwoordigers de soldaten willen uiteenzenden, *tijdens* den oorlog, het waarschijnlijk beter is geen oorlog te voeren, want zulk een volk is reeds verloren.

Do *Minister* HEEMSKERK schijnt dan ook het argument niet krachtig genoeg geacht te hebben, om het artikel in den door hem bedoelden geest te wijzigen.

Eéne wijziging zal noodzakelijk in de redactie moeten aan-gebracht worden. Bij het tegenwoordige Art. 184 is bepaald, dat de Koning bij het buitengewoon bijeenroepen der militie te land, ten zelfden tijd de Staten-Generaal bijeenroept. Dit is uitvoerbaar, maar als de dienstplichtigen onverwacht en spoedig onder de wapenen moeten worden geroepen, hetgeen wel meestal het geval zal zijn, dan is het onmogelijk *gelijktijdig* een voorstel van wet aan de Staten-Generaal te doen — zooals thans wordt voorgeschreven — omdat aan de indiening van een zoodanig voorstel van wet een onderzoek in den Raad van State moet voorafgaan. Daarom zou „*gelijktijdig*” vervangen moeten worden door een ander woord, bijv. *onmiddellijk*.

Art. 185. Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Rijks kas voldaan.

De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantiën van welken aard ook voor de legers of verdedigingswerken van het Rijk gevorderd, kunnen niet dan volgens algemeene regels bij de wet te stellen en tegen schadeloosstelling ten laste van een of meer inwoners of gemeenten worden gebragt.

De uitzonderingen op die algemeene regels, voor het geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden worden bij de wet geregeld.

Of er oorlogsgevaar in den zin waarin dat woord in 's Lands wetten voorkomt, aanwezig is, beslist de Koning.

De eerste twee volzinnen komen geheel overeen met die van Art. 186 van het ontwerp der Staatscommissie en verschillen alleen van die in de bestaande grondwet daarin, dat de uitdrukking „'s Konings legers of vestingen” is vervangen door „de legers of verdedigingswerken van het Rijk,” terwijl in plaats van de bevoegdheid de schadeloosstelling bij reglementen vast te stellen, de algemeene regels daarvoor bij de wet gesteld moeten worden; een verschil dat in de practijk niet bestaat, daar die algemeene regels ook thans reeds bij de Wet op de inkwartieringen, enz. van 14 September 1866 (*Staatsblad* n°. 138), gewijzigd bij de wet van 29 Maart 1877 (*Staatsblad* n°. 53) zijn gegeven. Dit was noodzakelijk gebleken, omdat

het niet wel aanging uitzonderingen bij de wet te stellen, zooals onze tegenwoordige grondwet ook reeds wil, op reglementen, die niet op de wet berusten.

Het komt mij voor, dat het beter is de 1e alinea van dit artikel te doen vervallen. Waarom dient alleen bepaald te worden, dat de kosten voor de legers van het Rijk uit 's Rijks kas voldaan worden en niet die voor de zeemacht en de verdedigingswerken? Het kan alleen tot verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding geven. Bij de tegenwoordige grondwet was er nog eenige reden om van *de legers* te spreken, omdat thans de gemeenten ook kosten voor de schutterijen dragen, maar deze reden bestaat bij deze ontwerp-grondwet niet meer.

Wilde men, zooals in het Voorloopig Verslag wordt voorgesteld, in plaats van „legers van het Rijk,” „krijgswezen” bezigen, dan zou men uitmaken, dat de kosten voor de zeemacht in Indië, auxiliair eskader en personeel der Indische militaire marine ook op de Nederlandsche staatsbegrooting zouden moeten voorkomen, als er vroeg of laat eene scheiding der Nederlandsche en Indische geldmiddelen tot stand kwam, want 's Rijks kas beduidt kas van het Rijk in Nederland. De alinea dient tot niets, want de waarborg voor de burgerij is gelegen in de 2e alinea.

De derde alinea van het Regeeringsvoorstel komt geheel overeen met die der Staatscommissie, maar verschilt in zooverre van de tegenwoordige redactie, dat de bij de wet vast te stellen uitzonderingen nu niet meer zullen gelden alleen voor tijden van oorlog, maar ook voor „oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden.”

Hierin ligt eene werkelijke verbetering. Art. 31 van de reeds genoemde *wet op de inkwartieringen, enz.* van 1866 bepaalde: „*Tijden van oorlog zijn in den zin dezer wet aanwezig van het oogenblik, dat eene oorlogsverklaring heeft plaats gehad of de vijandelijkheden feitelijk zijn aangevangen, tot aan het ophouden van deze laatsten of het sluiten van den vrede.*” Het behoeft geen betoog dat zulk eene bepaling geheel onvoldoende is. Vooral bij een stelsel van verdediging als het onze, zijn er vóór het aangeven der vijandelijkheden een aantal maatregelen te nemen,

die in vollen vrede onmogelijk kunnen genomen worden en die toch niet tot het uiterste kunnen worden verschoven. Daarom werd in 1877 Art. 31 der bedoelde wet aldus gewijzigd:

„Tijden van oorlog, in den zin dezer wet, worden geacht aanwezig te zijn, niet alleen bij uitgebroken krijg, maar ook zoodra de toestand zoo dreigend voor 's Lands defensie wordt, dat de militie te land door ons, krachtens Art. 184 der grondwet, hetzij geheel, hetzij ten deele, buitengewoon is bijeengeroepen en zoolang die als zoodanig onder de wapens blijft.

De generaal Weitzel toont in zijne reeds meergenoemde brochure (blz. 88—89) aan, dat deze wijziging nog volstrekt niet voldoende is, want tijden van oorlog zijn dan aanwezig niet wanneer de militie buitengewoon wordt bijeengeroepen, maar alleen wanneer dit geschied is, *dewijl de toestand zoo dreigend is voor 's lands defensie*, niet wanneer dit plaats heeft eenvoudig *wegens buitengewone omstandigheden*, gelijk in 1859 en 1870.

Bovendien zou het kunnen wezen dat de toepassing van Art. 33 van de wet op de inkwartieringen noodig werd op een tijdstip dat al de andere lichtingen der militie zich wegens herhalings-oefeningen onder de wapenen bevonden of dat dit slechts met enkele het geval was, maar de toestand nog niet zoo ernstig voorkwam om *al* de lichtingen onder de wapenen te roepen. In die omstandigheden zou de militie dus niet buitengewoon onder de wapenen zijn of worden geroepen en ook het gewijzigde Artikel 31 der Wet op de inkwartieringen zou niets baten.

Gaarne erken ik dat de wijziging van 1877 groote waarde heeft, maar uit het voorafgaande blijkt genoeg, dat zij niet voldoende is; m. i. kan echter niemand den wetgever van 1877 daarvan eene grief maken, daar onze tegenwoordige grondwet alleen uitzonderingen toelaat *in tijden van oorlog* en het dus al eene zeer ruime opvatting der grondwet is als men een dreigenden toestand voor 's Lands defensie onder de tijden van oorlog rangschikt. Andere buitengewone omstandigheden kan men toch zeker niet onder tijden van oorlog begrijpen. Wordt het 3de lid van het Artikel in de nieuwe grondwet onveranderd opgenomen, dan zal Art. 31 der Wet op de inkwartie-

ringen dienovereenkomstig kunnen worden aangevuld. Alleen blijft dan nog de vraag over: wanneer het minder geschikt wordt geacht, het criterium voor het aanwezig zijn van oorlogsgevaar of ander buitengewone omstandigheden, bedoeld bij deze alinea, te zoeken in het buitengewoon onder de wapenen roepen der dienstplichtigen, waarin men dat dan zal vinden? De Regeering heeft deze vraag beantwoord door in de vierde of laatste alinea voor te stellen, dat de Koning zal beslissen of er oorlogsgevaar, in den zin waarin dat woord in 's Lands wetten voorkomt, aanwezig is. Ik geloof dat het een juist beginsel is om dit aan den Koning over te laten; feitelijk geschiedt dit toch ook nu, althans ten opzichte van de wet op de inkwartieringen, daar de Koning de militie buitengewoon bijeenroept, wanneer Hij dat noodig oordeelt en dan op grond van Art. 31 dier wet tijden van oorlog geacht worden aanwezig te zijn, maar de redactie van dit vierde lid heeft dunkt mij één groot gebrek, namelijk dit, dat alleen van „oorlogsgevaar” en niet van „andere buitengewone omstandigheden” wordt gesproken. Immers het is duidelijk en het is ook reeds gebleken, dat er uitzonderingsgevallen kunnen voorkomen, waarin er geen rechtstreeksch oorlogsgevaar bestaat; ik behoef daaromtrent slechts te wijzen op hetgeen in 1870 heeft plaats gehad; toen werden de lichten der militie buitengewoon bijeengeroepen niet omdat er oorlogsgevaar was, maar omdat onze onmiddellijke nabuur zijn leger geheel op oorlogsvoet bracht. Dit is een plicht, die op iederen Staat rust, eensdeels omdat wanneer in zulk een toestand een ernstig geschil ontstaat, hetgeen toch altijd mogelijk blijft, de geheel ongemobiliseerde krijgsmacht van den eenen Staat te veel in het nadeel zou zijn tegenover die van den anderen Staat, die geheel op oorlogsvoet is, anderdeels om te kennen te geven, dat het zijn doel is zijne neutraliteit met alle middelen, die hem ten dienste staan, te handhaven. Volgens de bepalingen der gewijzigde inkwartieringswet was destijds door de buitengewone bijeenroeping der militie de laatste alinea van Art. 187 der grondwet van toepassing, hoewel zeker niet kan worden beweerd, dat toen aan de grondwettige bepaling, die alleen uitzonderingen toestaat in tijden van oorlog, geen geweld

is aangedaan. Verondersteld nu, dat deze ontwerp-grondwet in werking is getreden en dat eene nieuwe wet op de inkwartieringen enz. op grond van Art. 185 moet worden samengesteld. Op welke wijze zal nu de uitzonderingstoestand in werking moeten treden als wij in denzelfden toestand zijn als in 1870? Immers evenzeer als bij oorlogsgevaar door de verklaring des Konings, dat de buitengewone omstandigheden, in het 3de lid bedoeld, aanwezig zijn. Het zou zeer verkeerd kunnen wezen, indien de Koning om den uitzonderingstoestand in werking te doen treden, alsdan eene verklaring af moest geven, dat er oorlogsgevaar aanwezig is, eene verklaring, die bovendien lijnrecht in strijd zou zijn met de waarheid, indien de te nemen maatregelen alleen betrekking hebben op de strikte handhaving der neutraliteit.

In het Voorloopig Verslag werd reeds hierop de aandacht gevestigd, maar de Regeering schijnt, vreemd genoeg, het nadeel harer redactie niet in te zien; wel erkent zij in de Memorie van Antwoord dat in zulk een toestand zelfs de schijn van het aannemen eener uitdagende houding door ons moet worden vermeden; maar het is m. i. onbetwist, dat het uitvaardigen eener officieele verklaring door den Koning, dat er *oorlogsgevaar* is, wel eene zeer uitdagende houding te kennen geeft, als, zooals in 1870, beide oorlogvoerende Mogendheden de nadrukkelijke verklaring hebben afgelegd, dat zij onze neutraliteit zullen eerbiedigen. Verondersteld, dat van wege eene dezer Mogendheden daarna de vraag werd gedaan ingelicht te mogen worden van welke zijde dat bestaande oorlogsgevaar geacht werd te dreigen, wat zou men dan kunnen antwoorden?

Wel zegt de Regeering, dat eene verklaring van den Koning, dat er oorlogsgevaar aanwezig is, met andere woorden dat de *rechtstoestand van oorlogsgevaar* is ingetreden, desnoods slechts behoeft ter kennis gebracht te worden van hen, die de gevolgen hebben te ondervinden van de uitzonderingen in de grondwet bedoeld, maar dit is mij ten eenenmale onbegrijpelijk. Hoe! de Regeering zal op grond van de wet een *rechtstoestand* veranderen, maar die niet algemeen afkondigen? Bij eene inkwartiering bijv. zal men aan elken burger in de streek alwaar het

veldleger zich ophoudt *afzonderlijk* kennis geven, dat die nieuwe rechtstoestand is ingetreden en dat hij op grond daarvan bijv. verplicht is zich meer inkwartiering te laten welgevalen, dan de wet aangeeft; zou dit uitvoerbaar zijn en zou het geheim dan bewaard blijven; hoe, indien een burger zich daartegen verzet en de zaak voor den rechter brengt? Mij dunkt, dit argument kan niet ernstig gemeend zijn; wanneer voor het geheele land een rechtstoestand verandert, eene verandering, waarvan op zeer uitgebreide wijze *kan* en vermoedelijk ook *zal* gebruik worden gemaakt, dan is naar mijne meening eene openlijke officieele afkondiging onvermijdelijk.

Om nu het hier bedoelde bezwaar op te lossen behoeft slechts in het door de Regeering voorgestelde vierde lid ook van de andere buitengewone omstandigheden, bedoeld in het derde lid, gewag te worden gemaakt. De laatste alinea zou dan aldus kunnen luiden :

„Of er oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden, in den zin waarin die woorden in 's Lands wetten voorkomen, aanwezig zijn, beslist de Koning.”

De wet op de inkwartiering kan dan bepalen dat die buitengewone omstandigheden ook geacht worden aanwezig te zijn als bijzondere maatregelen noodig geoordeeld worden ter eventuele handhaving der neutraliteit. Eene officieele verklaring des Konings dat zulk een buitengewone omstandigheid aanwezig is, kan dan onmogelijk door de eene of andere buitenlandsche Mogendheid euvel worden opgenomen; integendeel allen zullen het moeten waardeeren, als men blijkt geeft, dat men ernstige maatregelen wil nemen ter handhaving der neutraliteit.

Art. 186. *Ter handhaving van de uit- of incendieze veiligheid kan door of van wege den Koning elk gedeelte van het grondgebied des Rijks in staat van oorlog of in staat van beleg verklaard worden. De wet bepaalt de wijze waarop, en de gevallen waarin zulks geschieden kan, en regelt de gevolgen.*

Bij die regeling kan worden bepaald, dat de grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzichte van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op het militair gezag over-

gaan, en dat de burgerlijke overheden aan de militaire ondergeschikt worden.

Daarbij kan wijders afgeweken worden van de artt. 7, 9, 156 en 157 der Grondwet. Voor het geval van oorlog kan ook van Art. 154, 1^e lid, worden afgeweken (1).

Zeër merkwaardig is het, dat terwijl het geheele VIIIste hoofdstuk desnoods uit onze tegenwoordige grondwet gemist zou kunnen worden, omdat de wetgever toch alles zou kunnen regelen wat vereischt werd ook zonder die bepalingen, een artikel van de strekking van het voorgestelde Art. 186 daarin ontbreekt, terwijl toch juist *dit* onontbeerlijk is. Het mag toch buiten twijfel geacht worden, dat de bijzondere rechtstoestanden, vrij algemeen bestempeld onder den naam van *staat van oorlog* of *staat van beleg* onmogelijk kunnen gemist worden tot handhaving van de uit of inwendige veiligheid, maar bij die toestanden worden aan de burgers en de burgerlijke autoriteiten rechten ontnomen, die hun bij de grondwet zijn geschonken, waarom dus ook geene andere wet dan de grondwet alleen hun die rechten in sommige gevallen kan ontnemen. De nadeelige gevolgen van die ommissie, waarop door Thorbecke nog vóór de behandeling van het ontwerp is

(1) *Art. 7.* Niemand heeft voorafgaand verlof noodig, om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

Art. 9. Het recht der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend.

De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat recht in het belang der openbare orde.

Art. 156. Het binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner is alleen geoorloofd in de gevallen bij de wet bepaald, krachtens eenen bijzonderen of algemeenen last van eene macht door de wet aangewezen.

De wet regelt de vormen, waaraan de uitoefening van deze bevoegdheid gebonden is.

Art. 157. Het geheim der aan de post of andere openbare instelling van vervoer toevertrouwde brieven is onschendbaar, behalve op last des rechters, in de gevallen bij de wet omschreven.

Art. 154, 1^e lid. Niemand kan tegen zijn wil worden afgetrokken van den rechter, dien de wet hem toekent.

gewezen (1) zijn dan ook wel degelijk door ons ondervonden; alleen daaraan is het toe te schrijven dat nog in het vorige jaar het geheel verouderde *Reglement voor den Garnizoensdienst met de Instructiën voor de Plaatselijke Commandanten en Plaats-Majors* moest worden herdrukt.

Zulk een reglement moet toch onvermijdelijk een wettelijken grondslag hebben, omdat daarin opgenomen behooren te zijn de rechten en bevoegdheden der militaire autoriteiten tegenover de ingezetenen. Genoemd reglement rust evenals de bedoelde instructie op de wet van 10 Juli 1791 en op het Fransche keizerlijke decreet van 24 December 1811. Beide wetten zijn in Nederland nog altijd van kracht op grond van het 3de der additioneele artikelen onzer grondwet, maar beide zijn verouderd, zoodat het invoeren van een nieuw reglement op den garnizoensdienst, dat volkomen zou passen in de toestanden van onzen tijd, eene onmogelijkheid schijnt, zoolang daaraan geen andere grondslag kan worden gegeven dan de genoemde verouderde Fransche wetten. Eene doelmatige nieuwe wet zou, om aan de ingezetenen de hun bij de grondwet gewaarborgde rechten in sommige gevallen te kunnen ontnemen, daartoe hare bevoegdheid ook aan de grondwet moeten ontleenen, maar juist deze ontbreekt; wel zou de wet het recht tot vereeniging en vergadering en het binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner kunnen regelen; voorts in sommige gevallen een bijzonderen rechter kunnen aanwijzen, maar zij zou niet kunnen opheffen de vrijheid om gedachten of gevoelens door de drukpers te openbaren, of het geheim der aan de post of andere openbare instelling van vervoer toevertrouwde brieven zonder een last des rechters. Zij zou ook niet kunnen bepalen, dat de grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzichte

(1) Mr. J. R. THORBECKE. *Bijdrage tot de herziening der Grondwet*. Leiden 1848, bladz. 108:

Verklaring in staat van beleg. In het ontwerp der Commissie, gelijk in het ministerieele voorstel, ontbreekt de noodzakelijke bepaling, dat het recht, om eene plaats in staat van beleg te verklaren, en de gevolgen van zoodanige verklaring door de wet zullen worden geregeld.

van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op het militair gezag kan overgaan, daar Art. 140 onzer grondwet onvoorwaardelijk aan de gemeenteraden het recht toekent om zelf het bestuur en de huishouding der gemeente te regelen.

Men kan dan ook wel aannemen, dat eerst na wijziging onzer grondwet eene nieuwe geheel doeltreffende wet gemaakt zal kunnen worden ter vervanging der wet van 1791 en het keizerlijk decreet van 1811.

Ik breng hier in herinnering, dat na de uitvaardiging van de *Instructie voor vesting- en fortcommandanten* in 1878 ook door juristen van naam twijfel geopperd is omtrent de rechtsgeldigheid der bedoelde wet en bedoeld decreet. Ook de Staatscommissie is te dezen opzichte zeer behoedzaam, daar zij de uitdrukking bezigt „voor zoover hunne bepalingen nog rechtsgeldig of toepasselijk kunnen geacht worden.”

Naar aanleiding van de uitvaardiging van het Kon. Besluit van 18 November 1875 N°. 9, houdende goedkeuring en vaststelling van bedoelde *Instructie*, die zich bij het geven van voorschriften ten aanzien van den staat van oorlog en dien van beleg, noodwendig moest gronden op de wet van 1791 en het decreet van 1811, had er een warme strijd omtrent de rechtsgeldigheid van die beide wetten plaats tusschen de Regeering en eenige leden der Tweede Kamer, tengevolge waarvan eene motie van den heer van Houten werd aangenomen, waarbij de Regeering uitgenoodigd werd om de Kamer nader schriftelijk in te lichten ten aanzien van het verband der bedoelde *Instructie*, met het keizerlijk decreet van 24 December 1811 en de wet van 10 Juli 1791.

De Regeering voldeed aan dat verlangen bij Nota van 24 Aug. 1876, welke nota in handen eener Commissie uit de Kamer werd gesteld. Den 26ⁿ November 1877 werd door de Commissie rapport uitgebracht, waarbij zij geen twijfel uitdrukte omtrent de voortdurende geldigheid der Fransche verordeningen; hare conclusie, zich aansluitende bij de verklaring van de Regeering, dat het kriegsrecht neergelegd in die verordeningen van Franschen oorsprong ongetwijfeld door eene andere wettelijke regeling vervangen moest worden, luidde: „in afwachting eener wetsvoordracht, meent de Commissie aan

de Kamer te moeten voorstellen, de Regeering haren dank te betuigen voor het geven der gevraagde inlichtingen en afschrift van dit rapport te zenden aan de bij deze zaak betrokken Ministers."

Toen dit rapport werd uitgebracht, waren de Ministers, die de inlichtingen hadden gegeven, afgetreden; hetzij om deze of eene andere reden is het rapport tot heden niet door de Kamer in behandeling genomen, en de Instructie van 1875 is tot op den huidigen dag van kracht gebleven.

De Regeering had echter reeds vroeger eene Staats-commissie benoemd tot het ontwerpen van een wetsvoorstel ter regeling dezer aangelegenheid; den 20ⁿ September 1877 had de Commissie voldaan aan hare opdracht, maar ook haar arbeid is tot heden blijven rusten. Intusschen deelt een der leden dier Commissie, de tegenwoordige Minister van Oorlog ons mede (1), dat hij met zijne medeleden op velerlei moeielijkheden is gestuit — dit kon bezwaarlijk anders, zooals ik zooeven aantoonde — door de oppervlakkigheid, waarmede bij de grondwetsherziening van 1848 te dezen opzichte is gehandeld. Inderdaad was die aangelegenheid in 1848 geheel aan de opmerkzaamheid der enkele Tweede Kamer, ontsnapt.

Alleen bij de behandeling der grondwet in de Dubbele Kamer, werd zoowel bij de schriftelijke als bij de mondelinge behandeling van de zaak gewag gemaakt. De Regeering verwees in haar antwoorden naar de straks genoemde Fransche voorschriften van 1791 en 1811 en de omstandigheid, dat die door de additioneele artikelen van kracht bleven, maar zij drukte ook — vreemd genoeg — de meening uit, dat voor eene nadere regeling bij de wet de grondwet geene bepaling zou bevatten, die eene behoorlijke regeling van dit onderwerp in den weg zou staan.

Voldoet nu het ontwerp-artikel 186 van het Regeeringsvoorstel aan de eischen, die daaraan kunnen worden gesteld? Naar mijne meening, ja. Behoudens kleine verschillen van redactie in de eerste en de vierde alinea komt het artikel overeen met

(1) *De beteekenis en geschiedenis onzer grondcettige voorschriften*, enz. blz. 99.

dat der Staatscommissie op twee uitzonderingen na. Ten eerste is in de eerste alinea, naar aanleiding eener opmerking in het Voorloopig Verslag gemaakt, het woord „zekerheid” door het juistere „veiligheid” vervangen, maar ten andere heeft de Regeering de laatste alinea van het artikel der Staatscommissie weggelaten. Die alinea luidde:

„Het voortduren van den staat van oorlog of beleg vereischt bekrachtiging door de wet. Te dien einde roept de Koning de Staten-Generaal zoo spoedig mogelijk bijeen.”

De Staatscommissie meent met de Regeering, dat het artikel zoowel van toepassing moet zijn bij oorlog en oorlogsgevaar als bij oproer. De Koning wordt aangewezen als de macht, bevoegd om den staat van oorlog of beleg te verklaren. Dit moet echter ook vanwege den Koning kunnen geschieden; vestingcommandanten en andere militaire autoriteiten moeten daartoe althans voorloopig kunnen overgaan. Nu meent de Staatscommissie dat, zoodra het mogelijk is, voor het voortduren van den staat van oorlog of beleg steeds de goedkeuring der wet moet gevraagd worden.

De Regeering heeft hiertegen ernstig bezwaar; zij begrijpt ten volle, dat de ingezetenen er recht op hebben, zooveel mogelijk gewaarborgd te worden, niet alleen tegen altijd denkbare willekeur en verdrukking, maar ook tegen het onnoodig verlengen van een toestand, die voor zoo velen belemmerend kan zijn. Zij acht echter het regelen der beide rechtstoestanden, bekend onder den naam van „staat van oorlog” en „staat van beleg”, zulk eene teedere en moeilijke zaak, en meent, dat de wijze, waarop die regeling te zijner tijd zal plaats hebben, van zoo grooten invloed kan zijn op het heil van den Staat, dat zij het van overwegend belang acht, daaromtrent in de grondwet niet het minste te praëjudicieeren; zij acht voorts, dat de waarborgen, die de Staatscommissie in de laatste alinea van het artikel heeft willen leggen, desgevorderd ook kunnen worden gegeven bij de later uit te vaardigen wet, die door den laatsten volzin der eerste alinea van het grondwetsartikel bepaald wordt geëischt.

Bij het onderzoek in de afdeelingen der Kamer waren er leden, die de laatste alinea van het door de Staatscommissie ontworpen artikel wenschten te zien overgenomen. Het voorbeeld van andere

landen leerde naar hunne meening, dat een dergelijke waarborg tegenover eene Regeering, die weinig geneigd mocht zijn de traditioneele vrijheden der volken te eerbiedigen, niet overbodig kan geacht worden en al was het voorzeker niet waarschijnlijk dat die waarborg hier te lande noodig zou blijken, onmogelijk was het toch niet.

Mij komt het voor, dat zoowel voor de meening van deze leden, die het met de Staatscommissie eens zijn, als voor het gevoelen der Regeering ernstige argumenten kunnen aangevoerd worden, maar dat hier bepaald onderscheid dient gemaakt te worden tusschen oorlog en oorlogsgevaar aan de eene zijde, en andere buitengewone omstandigheden als oproer, binnenlandsche onlusten, enz., aan de andere zijde.

Het eigenlijk oogmerk van den staat van beleg of oorlog is de hoogste macht te brengen in handen van het militair gezag. Daarbij kunnen aan de ingezetenen dan tevens rechten worden ontnomen, rechten waaraan algemeen zoo groote waarde wordt gehecht, zooals de vrijheid van drukpers, het recht tot vereeniging en vergadering, de huisvrede, het geheim der post, enz., dat men het noodig heeft geacht die in de grondwet te waarborgen. Geen bezwaar wordt gemaakt om den Koning het recht toe te kennen ter handhaving van de uit- of inwendige veiligheid elk gedeelte van het grondgebied des Rijks in staat van oorlog of beleg te verklaren of te doen verklaren, omdat men vrij algemeen erkent, dat als de noodzakelijkheid daartoe bestaat, het noodig *kan* en ook meestal *zal* wezen, dit spoedig te doen, maar eene andere vraag is het natuurlijk of de grondwet geen waarborgen moet geven, dat die grondwettige rechten der ingezetenen hun niet langer worden onthouden, dan volstrekt noodig is. Bepaalde de grondwet hieromtrent niets, dan zou het toch mogelijk wezen, dat de wetgever het *voortduren* van den staat van oorlog of beleg ook aan de Regeering overliet, en hierin kan, hoe onwaarschijnlijk dit ook bij ons te lande moge voorkomen — ik erken dit gaarne — bij binnenlandsche beroeringen een gevaar voor de vrijheid der ingezetenen liggen. Mijs inziens is het wenschelijk *alsdan* den wetgever te doen bepalen of en hoelang de staat van oorlog of beleg zal voortduren en

wenschelijk niet alleen, maar ook *mogelijk*. Niet alzoo in tijd van oorlog; hoe zou bijvoorbeeld de volksvertegenwoordiging kunnen beoordeelen of de staat van oorlog of van beleg, waarin eenige vesting of fort door zijn commandant vanwege den Koning is verklaard, opgeheven kan worden; wanneer de vijand in het land is en het Bestuur zich achter de liniën bevindt, zou het eene feitelijke onmogelijkheid kunnen zijn voor de versterkte plaatsen, die daarbuiten zijn gelegen, maar ook ten opzichte van de andere kan geen ernstig mensch verlangen, dat de volksvertegenwoordiging in deze geheel militaire quaestie een oordeel uitspreekt. *Hier* is het dan ook volstrekt niet noodig; in tijd van oorlog zullen Regeering, volksvertegenwoordiging en volk niet gedeeltelijk tegenover elkander staan, maar gezamenlijk één groot doel hebben, het weerstaan van den vijand, en de geheele natie zal gaarne aan de Regeering overlaten te bepalen, tot hoe lang die staat van oorlog of beleg noodig is, in verband met het doel, waarmede deze werd verklaard. Blijkbaar heeft de Regeering, waar zij bezwaar maakt om de door de Staatscommissie voorgestelde alinea in de grondwet op te nemen, ook meer het oog op tijden van oorlog dan van binnenlandsche onlusten. Zij zegt in de Memorie van Toelichting: „Bij een kalm en orde-lievend volk, gelijk het onze, moet het intreden van den staat van oorlog en van den staat van beleg niet in de eerste en voornaamste plaats mogelijk worden gemaakt om inwendige onlusten te betengelen, maar veeleer om met geestkracht en voortvarendheid te kunnen voldoen aan de eischen onzer landsverdediging.

De inrichting en voorbereiding dier landsverdediging berust op geheel eigenaardige toestanden en beginselen, en deze mogen niet worden uit het oog verloren, bij al wat er rechtstreeks of zijdelings mede in verband staat.” En in de Memorie van Antwoord wijst zij er op, dat juist om in tijd van oorlog zoo spoedig doenlijk den staat van oorlog en van beleg op te heffen, voor die gedeelten des Rijks, waar hij niet meer noodig is, het wenschelijk blijft de bevoegdheid daartoe aan den Koning te geven, daar het toch in zulk een tijd voor de Staten-Generaal bezwaarlijk kan wezen telkens eene wet omtrent die opheffing betreffende een gedeelte dadelijk in behandeling te nemen.

Wil men dus aan de zeer juiste bezwaren van de Regeering te gemoet komen en toch aan de ingezetenen de noodige waarborgen geven, dat hunne grondwettige rechten hun bij binnenlandsche onlusten niet langer worden onthouden, dan de wetgever toelaat, dan zou de laatste alinea der Staatscommissie achter het ontwerp-artikel der Regeering moeten volgen, aldus gewijzigd:

„Behalve in tijden van oorlog en oorlogsgevaar, vereischt het voortduren van den staat van oorlog of beleg bekrachtiging door de wet. Te dien einde wordt onmiddellijk een voorstel van wet aan de Staten-Generaal gedaan.

Ten slotte merk ik op, dat zoowel de Staatscommissie als de Regeering van meening zijn, dat de afwijking van den grondwettigen regel, nedergelegd in art. 154 1e lid, bepalende dat niemand tegen zijn wil kan worden afgetrokken van den rechter, dien de wet hem toekent, alleen wordt toegelaten in tijden van oorlog. Bij binnenlandsche onlusten kan de regel, in die alinea uitgedrukt, zonder bezwaar worden gehandhaafd en het kan bedenkelijk zijn den wetgever de bevoegdheid te geven om in tijden van politieke spanning degenen, die aan binnenlandsche onlusten deelgenomen hebben, te onderwerpen aan de rechtspraak van een exceptie-neelen rechter.

Werpen wij, na de verschillende artikelen van dit hoofdstuk der ontwerp-grondwet afzonderlijk beschouwd te hebben, nog in het kort een blik op het geheel, dan kunnen wij geloof ik over het algemeen bevredigd zijn.

Het hoofdstuk vangt aan (artt. 178 en 179) met het aangeven der verplichtingen, die op de Nederlanders en ingezetenen rusten ten opzichte van 's lands verdediging en de bescherming der belangen van den Staat in het algemeen. Vier artikelen dienen ter waarborging van de belangen der dienstplichtigen, drie (artt. 180, 182, 183) daarvan uitsluitend betreffende hunnen dienst buiten Europa en het vierde (art. 184) ter waarborging tegen het te lang onder de wapenen houden der dienstplichtigen na buitengewone oproeping; drie artikelen (artt. 181, 185, 186), betreffende het in dienst nemen van vreemde troepen, den last van inkwartiering en onderhoud van krijgsvolk, transporten en

leverantiën en den staat van oorlog en van beleg, waarborgen de algemeene belangen en rechten der ingezetenen. Naar mijne meening zou art. 180, bepalende dat in de koloniën en bezittingen in andere werelddelen eene krijgsmacht aanwezig moet zijn, moeten vervallen om de redenen bij de bespreking van dat artikel opgegeven en omdat de waarborg voor de dienstplichtigen waarvoor het artikel thans moet dienen, toch uiterst gering is. Omtrent art. 184 en de vraag of dit in de grondwet moet staan, kunnen de meeningen verschillen; daar er omtrent de regeling van den dienstplicht en de *gewone* opkomst der dienstplichtigen niets wordt bepaald, valt het zeker eenigszins op, dat wel eene bepaling opgenomen wordt omtrent hun buitengewoon onder de wapenen komen, maar aangezien in dat artikel een feitelijke waarborg voor de dienstplichtigen voor een bepaald geval wordt aangetroffen en het bovendien kan dienen ter voorkoming van moeilijkheden tusschen Regeering en volksvertegenwoordiging, schijnt het beter het te behouden. De overige artikelen acht ik, behoudens de door mij daarin aangegeven wijzigingen goed en zou ik zeker liever niet uit de grondwet willen missen. Eene andere vraag is: staat er wel genoeg in dit hoofdstuk? Zijn er geene bepalingen noodig, die thans niet daarin aangetroffen worden? Bij de omstandigheid, dat de bepalingen omtrent den dienstplicht bij de militie, die in onze tegenwoordige grondwet worden aangetroffen, zoo gedetailleerd zijn, dat zij volstrekt niet in eene grondwet te huis behooren, is het geen wonder, dat er thans personen aangetroffen worden, die het afkeuren, dat voortaan aan den wetgever zooveel meer vrijheid zal worden gegeven; ook in het Voorloopig Verslag vindt dat gevoelen zijne uitdrukking. Een aantal leden wilde, zoowel ter voorkoming van een te langen dienstdtijd der dienstplichtigen als van een te korten, dien zij vooral bij groote uitbreiding van kiesbevoegdheid niet ondenkbaar achtten, dat de omvang der verplichtingen, aan de dienstplichtigen op te leggen, in hoofdtrekken in de grondwet omschreven zou blijven. Wat mij betreft, hoewel ik dit verlangen bij het gewicht van den druk, dien de dienstplicht op de natie legt, zeer goed kan begrijpen, zoo geloof ik toch met de Regering en de Staatscommissie, dat het niet

raadzaam is een voorschrift omtrent den dienstdtijd op te nemen, daar als men in de grondwet, die bestemd is gedurende geruimen tijd onveranderd te gelden, bijv. een maximum van dienstdtijd wilde noemen, dit zóó ruim gesteld zou moeten worden, dat het toch inderdaad geen band voor den wetgever ware. En wat het aantal jaarlijks in dienst te stellen dienstplichtigen betreft, zoo merk ik op, dat zelfs onze tegenwoordige grondwet, die zoozeer in détails afdaalt, toch daarin den wetgever geheel vrijlaat. Opmerking verdient, dat geen enkele Europeesche Staat — geen Bondstaat zijnde — in zijne grondwet iets omtrent den duur van den dienstdtijd of de sterkte van het jaarlijksche contingent bepaalt.

In de Belgische constitutie staat dienaangaande alleen dat de wijze van recruteering van het leger bij de wet wordt bepaald en het contingent jaarlijks vastgesteld; de Deensche grondwet bevat daaromtrent niets; de Spaansche: dat de sterkte van de staande krijgsmacht jaarlijks door de Cortez, op voorstel des Konings zal vastgesteld worden; de Fransche niets; de Britsche: dat geene militaire macht (de militie uitgezonderd) door de Kroon onderhouden kan worden, zonder dat zij daartoe door eene bijzondere, slechts voor één jaar geldige wet wordt gemachtigd; de Grieksche grondwet bepaalt dat het jaarlijksche contingent elk jaar door de Kamers zal vastgesteld worden; de Italiaansche, dat dit bij de wet zal worden vastgesteld; de Portugeesche, dat zoolang de Cortez niet het jaarlijksche contingent hebben vastgesteld, land- en zeemacht op dezelfde sterkte blijven; de Ru-meensche, dat het contingent jaarlijks wordt vastgesteld; de Zweedsche, dat geene nieuwe lichting kan bevolen worden zonder toestemming van de vertegenwoordiging, terwijl de Noorweegsche de regeling van den dienstdplicht geheel aan de wet overlaat. Mij dunkt, dat waar in geen enkelen der genoemde Staten iets omtrent dienstdtijd of sterkte van het contingent wordt bepaald, het toch zeker niet vreemd is als wij eveneens te werk gaan. Bij eene vergelijking van de verschillende grondwetten dier Staten, wat de bepalingen omtrent dienstdplicht en defensie betreft, met het ontwerp-hoofdstuk dat wij heden avond beschouwen, zullen waarschijnlijk de meesten zich verwonderen hoe weinig daaromtrent in de meeste grondwetten wordt aangetroffen.

Wel komt er in de Duitsche constitutie voor het schoone beginsel, dat ik ook zeer ongaarne in ons ontwerp-hoofdstuk mis, namelijk dat een ieder tot den militairen dienst is verplicht en zich in de vervulling dier verplichting niet kan doen vervangen. Toch wil ik noch de Regeering, noch de Staatscommissie er een verwijt van maken, dat zij daartoe het voorstel niet hebben gedaan. Immers zoowel de eene als de andere had vóór alles een practisch doel in het oog te houden. Waar de Antidienstvervangingsbond in haar hoogst loffelijk streven uitsluitend haar beginsel voor oogen houdt en daarvoor met vuur ijvert, heeft de staatsman ernstig te overwegen of hij, door alleen te zien naar hetgeen hij tracht te verkrijgen, niet juist daardoor verder van zijn doel verwijderd raakt. Veronderstellen wij, dat de Regeering een artikel in dien zin in de grondwet had opgenomen. Op den voorgrond stel ik, dat zooals de Tweede Kamer thans is samengesteld — bepalen wij ons korthedshalve alleen tot deze — het mij wel waarschijnlijk voorkomt, dat eene krachtige energieke Regeering, die eene goede wet op den dienstplicht waarin dat beginsel was opgenomen, met overtuiging voorstond, daarvoor wel eene — zij het misschien ook geringe — meerderheid zou vinden. Maar daarom is nog volstrekt niet gezegd, dat voor een *hoofdstuk der grondwet*, waarin een zoodanig artikel was opgenomen, eene meerderheid te verkrijgen zou zijn; immers onder de voorstanders van persoonlijken dienstplicht zullen er waarschijnlijk wezen, die meenen, dat het beginsel — hoe loffelijk ook — toch niet in de grondwet moet worden opgenomen, maar dat de wetgever hieromtrent de vrije hand moet hebben. Maar zelfs al ziet men hiervan af, het is toch bekend, dat bij de tweede behandeling der ontwerp-grondwet in de Kamers elk hoofdstuk een meerderheid van $\frac{2}{3}$ der stemmen moet verkrijgen om aangenomen te zijn en bij die gelooft dat dit gelukken zal met een hoofdstuk, waarin het verbod van plaatsvervanging is opgenomen, heeft toch zeker zijne verwachting wat te hoog gespannen. Wordt het bedoeld artikel echter verworpen, misschien reeds in eerste lezing om de reden, die ik zooeven opgaf, dan heeft men aan de invoering van het beginsel veel kwaad gedaan, want in den eersten tijd

zal men het niet weder voorstellen. Ik geloof dan ook, dat men op dit oogenblik bezwaarlijk meer kan schaden aan de bereiking van het doel, dan om bij de grondwetsherziening daaromtrent eene stemming uit te lokken en ik kan het dan ook moeielijk aan iets anders dan aan overgrootten ijver voor het schoone beginsel toeschrijven, als de president van den antidiensstervangingsbond als zijne overtuiging en die van de groote meerderheid van het hoofdbestuur in het openbaar uitspreekt, dat als het beginsel van den persoonlijken dienstplicht niet in de nieuwe grondwet wordt opgenomen, daarvan niets komt (1). Hoe hoogen eerbied ik ook voor het doorzicht van dien geachten voorzitter moge hebben, om de door mij opgegeven reden kan ik bezwaarlijk zijn gevoelen deelen; niet minder dan hij acht ik het noodig, volstrekt noodig, dat zoo spoedig mogelijk het doel van den Bond bereikt wordt, maar daarvoor *thans*, in de bestaande omstandigheden, eene poging bij de herziening der grondwet aan te wenden, acht ik hoogst onpolitiek. Bovendien is er nog een gevaar. Verondersteld het gunstige geval, dat bij eerste lezing het artikel, houdende de verplichting tot persoonlijken dienstplicht wordt aangenomen, dan bestaat er zeer groote kans, dat bij tweede lezing, waarbij in het hoofdstuk geene wijzigingen mogen worden gemaakt, het geheele hoofdstuk schipbreuk lijdt op dat artikel en van de geheele herziening van het hoofdstuk der defensie niets terecht komt. Daarom dienen wij, voorstanders van den persoonlijken dienstplicht, ons voor het oogenblik tevreden te stellen met de pertinente verklaring der Regeering: „dat de afschaffing der dienstvervanging bij aanneming der Regeeringsvoorstellen zou blijven hetgeen zij thans is, een open quaestie.” Het argument dat men thans nog wel eens — vreemd genoeg — tegen de invoering van den persoonlijken dienstplicht hoort aanvoeren, namelijk, dat die met de grondwet in strijd zou zijn, zal na in werking treding van dit nieuwe ontwerp, niet meer worden vernomen.

Ten slotte merk ik op, dat behalve de Deutsche grondwet (die

(1) Verslag van het hoofdbestuur van den antidiensstervangingsbond over het 10e jaar. N°. 173, bladz. 9.

der Staten, welke tot Duitschland behooren, laat ik natuurlijk buiten beschouwing) geene enkele den verplichten persoonlijken militairen dienst voorschrijft. Denemarken, Spanje en Rumenië gaan te dezen opzichte het verste, daar zij verplichten persoonlijken dienst voorschrijven, maar niet alleen bij de *militaire* macht. Voor 't overige bevatten enkele grondwetten zooals de Portugeesche en Noorweegsche een algemeen voorschrift om de wapenen te dragen in den geest van ons art. 177 en het ontwerp-artikel 178; die der andere landen, ook van die waarin de persoonlijke militaire dienstplicht bestaat, volstrekt niets. Waarom in Nederland de persoonlijke dienstplicht niet zal worden ingevoerd als de bepaling niet in de grondwet wordt opgenomen, is mij dus geheel duister en de zooeven vermelde uitgesproken overtuiging steunt zeker niet op hetgeen men bij vreemde volken ziet gebeuren.

In het Voorloopig Verslag wordt de mededeeling gedaan, dat verscheiden leden het betreurden dat het ontwerp-hoofdstuk geene bijzondere bepalingen bevatte omtrent organisatie van het eger bij de wet. De Regeering schaaft zich echter geheel aan e zijde der leden, die het voldoende achten dat de grondwet zich tegen regeling der legerorganisatie bij de wet niet verzet. Zij wenscht zich consequent te houden aan hare opvatting dat eene grondwet niet tot bijzonderheden moet afdalen. Wat mij betreft, ik keur die houding goed; zeker is er veel te zeggen voor eene legerorganisatie bij de wet, maar toch heeft zij ook hare nadeelen; ongetwijfeld behoort die quaestie tot die waaromtrent zeer tegenstrijdige gevoelens bestaan, en gaat het nu aan te verlangen, dat al die twistvragen bij de nieuwe grondwet voor goed worden beslist? De Regeering verklaart ook hier nadrukkelijk dat de grondwet daartegen geene belemmering oplevert; welnu, is er voor zulk eene wet later eene meerderheid te vinden, dat zij dan tot stand kome.

Wanneer ik uwe aandacht niet reeds zóo lang had moeten vragen, dan zou het mij een genoegen zijn geweest nog met u te bespreken eenige quaestiën, die wel niet in het VIIIste hoofdstuk tehuis behooren, maar daarmede toch in nauw verband staan.

Zoo bijv. de bij de grondwet aan den Koning verleende onbeperkte bevoegdheid tot het verklaren van oorlog; zoo het optreden des Konings als opperbevelhebber van het leger en de eigenaardige moeilijkheden daaraan in een constitutioneelen Staat verbonden bij de onschendbaarheid des Konings en de ministeriële verantwoordelijkheid; zoo de quaestie of de tractementen der officieren al of niet bij de wet mogen worden bepaald en andere meer, maar de door mij genoemde betreffen meer de macht des Konings en niet het hoofdstuk der defensie en daarom vermeen ik bij den langen duur mijner lezing en den overvloed van stof, die er ongetwijfeld nu reeds voor discussie is, daaromtrent het stilzwijgen te moeten bewaren.

Een enkel woord ten slotte. Heb ik mijn doel heden avond niet geheel gemist, dan hoop ik, dat bij velen uwer evenals bij mij de overtuiging bestaat, dat de vervanging van het VIIIste hoofdstuk der grondwet door een beter een dringende eisch is. Toch zou het mij niet verwonderen indien ook in den loop van dezen avond bij sommigen uwer de vraag was opgekomen: Bestaat er gunstige kans dat onze wensch te dezen opzichte in vervulling komt? Op die vraag kan ik, evenmin als ieder ander, een bepaald antwoord geven. Wordt het ontwerp alleen op zich zelf beschouwd, ik geloof, dat wij reden zouden hebben hoop te mogen koesteren.

Maar dit is helaas zoo niet. Zocals u allen bekend is — aan wie zou het toch in deze dagen niet bekend zijn? — hebben de anti-revolutionnaire en katholieke Kamerleden de verklaring afgelegd, dat zij niet bereid zijn tot de grondwetsherziening mede te werken, wanneer deze niet gepaard gaat met eene naar hun inzien voldoende wijziging van art. 194 betreffende het onderwijs. Ik laat de beoordeeling van die daad geheel rusten, al zal voor een ieder het verband tusschen het artikel betreffende het onderwijs en sommige andere hoofdstukken, zooals bijv. de troonsopvolging, de defensie en andere niet zoo geheel duidelijk wezen; waar zoo vele achtenswaardige mannen eene dergelijke verklaring afleggen, moeten wij aannemen, dat daarvoor in hun oog ernstige redenen bestaan, toch valt het mij

nog altijd moeielijk te gelooven, dat bijv. de anti-revolutionnaire partij, waarvan vele leden grondwetsherziening in verschillende opzichten dringend noodig achten, werkelijk hare bedreiging geheel zal volvoeren, indien zij hare wenschen ten opzichte van art. 194 niet in vervulling ziet komen. Ik kan noch wil gelooven, alvorens ik het zie — maar van harte hoop ik het niet te zullen zien — dat die partij, waarvan bijna alle leden, steeds bereid gevonden werden om alle mantregelen te steunen, die in het belang der defensie werden voorgesteld, die ook bij voortduring getoond hebben dat zij voor het behoud onzer onafhankelijkheid geldelijke offers wilden brengen — ik zeg, ik kan nog bezwaarlijk gelooven, dat die partij thans werkelijk een wetsontworp zou verwerpen, waartegen zij geen bezwaar heeft en waarvan vele harer leden de aanneming zelfs zeer wenschelijk achten voor eene doeltreffende oplossing der quaestie betreffende onze levende strijdkrachten.

Vlei ik mij met eene ijdele hoop? Misschien; maar dit is zeker, dat een ieder, die mede geroepen is in deze ernstige zaak een uitspraak te doen, wel het gewicht zal gevoelen van de taak, die op hem rust en wel overtuigd zal wezen van de noodzakelijkheid zich zooveel mogelijk los te maken van de invloeden — wie onzer kan zich daaraan geheel onttrekken? — die de strijd-vragen van den dag op hem uitoefenen. Nuttig is het, zich in zijne gedachten te verplaatsen in de toekomst en zich af te vragen, welk dan het oordeel der nakomelingschap zal zijn in een tijd, wanneer de thans op het stuk van den schoolstrijd zoozeer verhitte gemoederen misschien tot rust zijn gekomen, een oordeel, dat zeker niet licht zal wezen, als de verwerping ook van dit hoofdstuk der ontwerp-grondwet er toe heeft bijgedragen om over ons Vaderland de grootste ramp te brengen, die het kan treffen.

Wanneer dat door een ieder wordt gedaan, ziet, dan wanhoop ik nog niet, dan durf ik nog de hoop koesteren, dat de belangen, wier bevordering slechts door de eene of andere partij wordt gewenscht — welke gewichtige vraagstukken zij dan ook mogen betreffen — zoo noodig zullen onderdoen voor het belang van alle partijen gemeenschappelijk, het algemeen waarachtig landsbelang.

De VOORZITTER. Voorzeker is het een voorrecht den heer Rooseboom in onze Vereeniging als spreker te zien optreden, en ongetwijfeld werd hij heden avond bij het betreden der tribune door ons allen met het meeste genoegen begroet en welkom geheeten. Wij waren toch overtuigd over het aangekondigde belangrijke onderwerp „de herziening van het 8^e hoofdstuk der grondwet”, degelijke en leerrijke beschouwingen uit sprekers rede te zullen vernemen. Dat de vergadering in hare verwachtingen hieromtrent niet werd teleurgesteld, hiervan vertrouw ik den geachten spreker de verzekering te kunnen geven, terwijl ik overtuigd ben de tolk te zijn van de vergadering, als ik den heer Rooseboom voor zijne belangrijke en belangwekkende voordracht haren oprechten dank aanbied.

Ik open thans het debat, waaraan ik vertrouw dat door velen uwer zal worden deelgenomen.

De heer SIX. Het is geen gemakkelijke taak na deze rede, zoo rijk in belangrijke perioden, eenig debat te openen. Er is overvloed van stof voor discussie; maar ik stel er prijs op al dadelijk te constateeren, dat ik niet opstond om te doen blijken van sterk sprekend meeningsverschil met den geachten spreker, maar meer bepaald om enkele punten uit zijn doorwerkt betoog nader onder de aandacht der vergadering te brengen. Twee kleine schijnbaar onbeteekenende woorden hebben mij in het eerste deel van sprekers rede, in het *historisch overzicht*, meer bijzonder getroffen.

Ik meen het was sprekende over de samensmelting van de militie met het staande leger, waartoe in 1818 de eerste stoot werd gegeven — misschien was het reeds vroeger in sprekers betoog — zeide de heer Rooseboom: „*terecht*” had men in 1814 ingezien dat een koloniale mogendheid moet hebben een krijgsmacht en een zeemacht, die zij ten allen tijde in de koloniën kan gebruiken. Ja, mijnheer de Voorzitter, ook mijns inziens: „*terecht*”, en ik ben niet vreemd aan het denkbeeld. dat het een der grootste — zoo niet de *allergrootste* — politieke font is geweest, door onze Regeering sedert de oprichting van het koninkrijk gepleegd, dat zij in 1818 de militie en de staande

armee tot één geheel maakte. Van dát oogenblik af, werd het feitelijk onmogelijk in *Nederland* voortdurend te hebben een krijgsmacht, die ook in de koloniën kan worden gebruikt; maar erger nog, door die samensmelting werd de belangstelling ondermijnd, die men in *Nederland* behoorde te voeden voor de zaken, die het koloniale kriegsbeheer betreffen. Men heeft — zeer ten nadeele van de belangen van den dienst — het Indische en het Nederlandsche leger *feitelijk* van elkaar gescheiden, en daardoor in *Nederland* voet gegeven aan de preferentie van *locale* belangen boven die van de *algemeene* landsverdediging. Of is het niet zeer merkwaardig, dat in de Tweede Kamer der Staten-Generaal door die afgevaardigden, die zich allengs de mijns inziens treurigen titel verwerven van anti-militaristen wel steeds gesproken is tegen veel, dat het leger hier te lande zou verbeteren, voor zoover ik mij herinner *nooit* tegen uitgaven voor het Indische leger? Men is overtuigd, dat daar ginds een goed leger onmisbaar is; — ware dat leger nu in nauwer verband gebracht met de vaderlandsche troepen, dan zou immers de vraag, of die troepen voor locale verdedigingsbelangen in ieder deel van ons land een voldoende waarborg opleveren, op den achtergrond geraken!

Niet dat ik nu denk aan een amalgameeren van de beide legers — het woord is niet van mij, ik heb het gevonden in gedachtenwisseling tusschen Regeering en vertegenwoordiging over de grondwetsherziening — in geen en deele! Maar het *verband* moet geregeld worden. Officiëren *en minderen*, die, zich in Indië onderscheidten — en hoeveel doen en deden dat niet — moeten in *Nederland* belangstelling ondervinden, als zij uit Indië terugkeeren; — zij moeten niet voortdurend verloren gaan, ik zou haast zeggen zoek raken onder de menigte. Men *toone* hun toch, als zij en corps bijeen blijven in *Nederland*, dat men hier schitterende verdiensten naar waarde op prijs stelt!

Thans ontbreekt als 't ware *elk* verband, en 't gevolg is, dat telkens op allerlei wijze nadeel wordt geleden door den lande. De voorbeelden zijn legio; ik behoef niet verder terug te gaan dan eenige uren om er een der sprekendste te vinden. Heden ochtend — of het bericht juist is weet ik niet (1) deelde de

(1) Gelukkig heeft dezelfde courant eenigen tijd later medege-

Nieuwe Rotterdammer Courant mede, dat de Minister van Oorlog reëngageering heeft verboden voor onderofficieren, die zich niet *zeer* goed hebben gedragen, zelfs aan allen die in het laatste jaar met politiekamer werden gestraft.

De heeren zullen zeker wel begrijpen, dat ik er den Minister van Oorlog allermint een grief van maak, dat Z. E. een dergelijken maatregel neemt *in 't belang van het Nederlandsche leger*. Nu de kadernood ophoudt, is niets natuurlijker dan dit maar een feit is het, dat die maatregel allerverderfelijkt *moet* werken voor het *Indische* leger. Dat leger, waar deugdelijk kader zóó brood noodig is, zal nu — men vergeve mij de uitdrukking — het uitschot krijgen van het kader hier te lande. Zij, die hier zich niet mogen reëngageeren, zullen zich meerendeels voor den kolonialen dienst gaan verbinden; het *vredeleger* in Nederland zal aan de Indische troepen, steeds op voet van oorlog, de *minst* geschikte zijner onderofficieren overdragen . . . en deze, meerendeels al ettelijke dienstjaren tellende, keeren dan eerlang — prettig vooruitzicht voor de belastingschuldigen — met een flink gagement ten laste van de Indische begrooting terug. Ook om financieele redenen dus is eene wettelijke regeling van het verband tusschen beide legers dringend noodig.

Ik kom nu tot het tweede woordje, dat ik wensch te releveeren. „*Eindelijk*” — hoorde ik den heer Rooseboom zeggen — „eindelijk” werd in 1829 het laatste gedeelte van de staande armee opgeheven door de ontbinding der Zwitsersche regimenten. Dat woordje „eindelijk” in de historische schets van de in 1818 aangevangen samensmelting van militie en staande armee getuigt van oorzakelijk verband tusschen die samensmelting en de opheffing der Zwitsersche regimenten. En dit, mijne heeren, is van grooter beteekenis dan een oppervlakkige beschouwing kan doen zien. Ik heb mij de moeite gegeven de samensmeltingswet van 1818 in hare wording na te speuren. Die wet is *niet* verdedigd door den Minister van Oorlog, die — als het heusch zóó onmogelijk was, als men zeide, om de afdeelingen van het

deeld, dat het bericht geheel ongegrond was. Tant mieux. 't Neemt echter niet weg, dat de tegenwoordige toestand dergelijke bevelen elk oogonblik mogelijk maakt.

leger voltallig te houden, toch wel in de *eerste* plaats zou hebben gesproken! Alleen de Minister van *Binnenlandsche Zaken* heeft haar in de Tweede Kamer zoo noodzakelijk genoemd; en de *Belgische* leden waren er niet het minst mee ingenomen. Zou de stelling zoo gewaagd zijn, dat hetzelfde politieke belang *toen* in 't spel was, dat — volgens onze geschiedboeken — de trouwe Zwitsers deed verwijderen? Een staande armee, niet verzwakt door het provincialisme der lotelingen, was geen gewenscht wapen in de hand der Noordnederlanders! En hierop, mijnheer de Voorzitter, vestig ik de aandacht, omdat daardoor veel wegvalt van de kracht der redeneering die voor eenige jaren van Regeeringswege gold tegen de mogelijkheid eener hernieuwde scheiding tusschen militie en staande armee, — van de kracht van het argument: reeds in 1818 *kon* men de korpsen niet voltallig houden zonder daarbij miliciens in te deelen — welk argument werd aangevoerd in de beantwoording van het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer op het militie-ontwerp Reuther-Six, tegenover hen, die artikel 178 der grondwet ten uitvoer wilden leggen.

Ik heb gezegd, dat er stof te over is tot spreken! Vergun mij, mijnheer de Voorzitter, nog een oogenblik stil te staan bij het tweede deel der lezing, handelende over het aanhangig gemaakt ontwerp tot herziening van het VIIIe hoofdstuk der grondwet.

Over de redactie der artikelen zal ik niet gaan redetwisten; bezwaarlijk zal men *tien* personen bijeen vinden, die een wetsartikel eigener beweging onder dezelfde woorden zouden brengen! Maar bevreemding mag ik niet verbergen, dat men in het ontwerp de bestaande uitdrukking weervindt: „Er is” eene zee- en landmacht. Moet *dát* nog bepaald worden? Mij dunkt in den geordenden staat, die de pretensie heeft koloniën te willen beheerschen is *dít* toch wel niet anders denkbaar! Evenmin als in een ander artikel wordt gezegd: er zijn muntspeciën, of weder in een ander: „er zijn bruggen en wegen”, zou ik het noodig achten te bepalen: *er is* een zee- en landmacht!

Mij is voorts het verband niet zeer duidelijk, dat tusschen de nieuw voorgestelde artikelen 177, 178*a*, 178*b* en 183 (1) bestaat.

(1) § 6 art. *b* van het gewijzigde wetsontwerp.

In art. 177 wordt gezegd: „alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verplicht mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied. En daarop laat artikel 178a dan volgen: „Tot bescherming der belangen van den Staat is er eene zee- en eene „landmacht, bestaande enz.” Ja, dat zal wel waar zijn; de verplichting door artikel 177 op te leggen aan iederen staatsburger *kan* hij bezwaarlijk nakomen door rustig op een stoel te gaan zitten; die verplichting sluit het bestaan van levende strijdkrachten in zich! Een der beide voorschriften schijnt mij overbodig te zijn. Wanneer geconstateerd wordt dat alle Nederlanders, daartoe in staat, verplicht zijn mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat, dan zal dit zeker op geen andere wijze uitvoerbaar zijn dan door het hanteren der wapenen.

En verder. Artikel 178a gewaagt van bescherming der belangen van den Staat. Waar beginnen die belangen, waar eindigen zij? Als de vrije doorgang door 't kanaal van Suez bedreigt wordt, brengt dan het belang van den Staat mede daartegen te waken? Mijns inziens wel, evenzeer als de uitgang van de Roode zee met sluiting bedreigd wordt, of als kaperschepen de Indische Oceaan onveilig maken. Het geval is denkbaar, dat Nederland zich te dier zake gewapenderhand moet aansluiten bij eene Europeesche interventie. Mag ik vragen, met welke strijdkrachten zal dit moeten geschieden? Met de „zee-” en de „landmacht” van artikel 178a, of..... met de krijgsmacht, die „*aanwezig is in*” (sic) de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen tot handhaving van het Nederlandsch gezag *aldaar* (sic). Mij dunkt het kan wel niet anders of men zal de „zee-” en de „landmacht” van artikel 178a moeten doen opkomen, en dan vraag ik, hoe daarmee te handelen, nu zij zal zijn samengesteld uit vrijwilligers en *grootendeels* uit militieplichtigen, die volgens artikel 183 niet buiten Europa mogen gezonden worden, zonder nadere voorkennis van de wetgevende macht. Ik vind hier de anomalie terug, door den geachten spreker gereleveerd met betrekking tot de letter der vigeerende grondwettige voorschriften: de Nederlandsche Regeering zal levende strijdkrachten

bezitten om de straat van Gibraltar zoo noodig, te forceeren; *niet* om het kanaal van Suez te bewaken?

Mij is het verband tusschen de aangehaalde artikelen nog niet duidelijk. Of artikel 178a laat toe de belangen van den Staat buiten Europa te beschermen, en dan is artikel 183 overbodig, of de tot bescherming der belangen van den Staat aanwezige strijdkrachten mogen zich slechts tot aan Europa's grenzen bewegen, en dan geeft artikel 183 alleen de gelegenheid om — behalve de *niet buiten* de koloniën te benutten krijgsmacht van art. 178b — „de miliciens”, dat zijn niet geëncadreerde individuen, buiten Europa te laten strijden. De zaak eischt mijns inziens nadere overweging en voorziening.

Wel zou ik nog op eenige andere punten willen wijzen; maar ik wensch het hierbij te laten om niet te veel van de welwillendheid der vergadering te vergen.

De heer HOETINK: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik als geïntroduceerde van de gastvrijheid dezer vereeniging niet alleen gebruik maak om te luisteren, maar u verzocht heb voor een oogenblik ook aan dit belangrijk debat te mogen deelnemen, dan is het in de eerste plaats om te kennen te geven dat ik den geachten spreker van dezen avond met het grootste genoegen heb gehoord. En wanneer ik dit zeg, dan is het eigenlijk eenovertolligheid, want men hoort den heer Rooseboom altijd met genoegen. Ik wilde dan ook eigenlijk te kennen geven, dat ik den spreker met groote *instemming* heb gevolgd.

Het oogmerk der herziening van het achtste hoofdstuk der grondwet kan naar mijn oordeel in twee punten worden geresumeerd. Het eerste betreft de afdoening eener oude schuld, welke sedert 1848 of eigenlijk reeds sedert 1818 openstaat, nl. het in overeenstemming brengen der bepalingen van de grondwet met den werkelijken toestand. Dat men dit niet reeds in 1848 heeft gedaan, is toe te schrijven aan het misverstand dat toen tusschen het lid der Staatscommissie Thorbecke en den tijdelijken minister van Oorlog den generaal Nepveu heeft bestaan. Aan wien nu dat misverstand is te wijten, behoeft thans niet te worden onderzocht.

Met deze strekking der herziening zal iedereen kunnen samengaan, zelfs de geachte spreker die mij voorafging, want zijn denkbeelden, omtrent de vereeniging eener Nederlandsche met de Indische krijgsmacht, worden door de nieuwe bepalingen niet onmogelijk gemaakt. Niets zal beletten een gedeelte van het Nederlandsche leger uitsluitend uit vrijwilligers samen te stellen, welk gedeelte dan tot één geheel met het Indische leger kan worden samengesmolten. Het verlaten van het stelsel der grondwet van 1815 was noodzakelijk, want al is het mogelijk een afzonderlijk staand leger te hebben zonder militie, een militieleger zonder bijvoeging van elementen uit het staande leger, is daarentegen onuitvoerbaar gebleken.

Het tweede punt is de meerdere vrijheid, welke aan den gewonen wetgever moet gegeven worden. Ook hierin ga ik met den heer Rooseboom samen, en deel ik de bedenkingen, die in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer zijn ontwikkeld, niet.

Op de hoofdpunten dus volkomen instemming. Het ware evenwel onnoodig aan het debat deel te nemen om alleen getuigenis van adhaesie te geven. Wanneer ik dan ook het woord heb gevraagd, dan is dit hoofdzakelijk, om van eenig verschil van gevoelen te doen blijken.

In de eerste plaats wat betreft de koloniale krijgsmacht in verband met het voorgestelde artikel 183.

In dit opzicht verschil ik zeer met den vorigen spreker. Volgens hem vloeit uit de artikelen 178 en 179 (nieuw) van zelf voort, dat welk deel ook van het Nederlandsche leger, naar de koloniën kan worden gezonden.

Dit zou misschien waar kunnen zijn, als niet artikel 118 van de bestaande grondwet met eenige wijziging van redactie in de nieuwe grondwet zou worden overgenomen. Maar nu dit wel geschiedt, zoo geldt de algemeene regel dat overal waar in de grondwet gesproken wordt van het *Rijk*, daarmee zoo niet anders uitdrukkelijk wordt bepaald, uitsluitend bedoeld wordt het *Rijk in Europa*.

Doch dit daargelaten, komt mij de redactie van de Regeering ontzaglijk vreemd voor.

Het zwaartepunt van het geheele nieuwe achtste hoofdstuk

ligt in den aanhef van de tweede alinea van art. 179: „De wet regelt den verplichten krijgsveldienst.”

Misschien zou het geheele hoofdstuk zich tot dit enkele voorschrift kunnen bepalen. Maar hoe dit zij, men wil den gewonen wetgever toch eenigszins aan banden leggen, en in dien zin stelde de Staatscommissie dan ook o. a. voor in artikel 182 het verbod op te nemen: „De dienstplichtigen te land mogen niet dan met hunne toestemming buiten Europa worden gezonden.”

Dat kan ieder begrijpen; eerst de regel en dan de uitzondering.

Maar wat doet nu de Regeering? Zij zegt: wij zullen de uitzending naar de Koloniën verbieden, maar wij willen toch een achterdeur openlaten en daarom de zaak door de gewone wetgevende macht laten regelen.

Eerst dus zegt de Regeering: wij stellen geen voldoende vertrouwen in den gewonen wetgever om aan hem de beslissing over te laten of de dienstplichtigen naar de koloniën zullen mogen worden gezonden, wij zullen in de grondwet eene belemmerende bepaling opnemen; en ten slotte brengt zij het beginsel weder onder de hoede van dezelfde macht, die men bijkans de geheele regeling niet geschikt acht de quæstie uit te maken.

Nu zal men misschien zeggen: dat zal alleen kunnen bij *speciale* wet, zooals ook in de regeeringsstukken te lezen staat. Maar waar wordt gesproken van eene speciale wet? Er staat in art. 183 (nieuw): „krachtens eene wet.” Hetzelfde vindt men ook in ons tegenwoordig art. 171 ten aanzien van belastingheffing. Hebben daarom belastingwetten een minder algemeen karakter? Volgens de redactie der Regeering kan het even goed een algemeene wet zijn, waarbij aan de Regeering de bevoegdheid wordt gegeven om in bepaalde gevallen de dienstplichtigen naar de Koloniën te zenden.

Ik stem toe dat door den heer Rooseboom door eene gewijzigde redactie aan dit bezwaar wordt te gemoet gekomen, maar het beginsel blijft niettemin, dat de grondwet vrijlaat de dienstplichtigen naar de Koloniën te zenden.

Mijne bedenking is dan ook volstrekt niet alleen van formeelen aard, maar met het beginsel zelve ben ik het volkomen oneens; althans ik zag de mogelijkheid ongaarne in de grondwet uit-

gedrukt. De druk wordt voor de natie te zwaar, wanneer de dienstplichtigen ook naar de Koloniën kunnen worden gezonden. De dienstplicht is een zware last, welke aan de natie wordt opgelegd, alleen te rechtvaardigen door hare gebiedende noodzakelijkheid, dus enkel tot verdediging van eigen terrein, van haardsteden en altaren. Maar het gaat niet aan om hieronder ook de Koloniën te begrijpen, de verdediging dus van enkel materiële belangen.

Men heeft er op gewezen dat volgens de tegenwoordige grondwet de militie overal mag worden gebruikt, behalve in de Koloniën; dat zij in 1873 b. v. naar Atjeh kon worden gezonden, zijnde toenmaals nog geen Ned. kolonie, maar, ook de geachte spreker de heer Rooseboom houde het mij ten goede, dit zou toch eene zeer gedwongen uitlegging zijn. De bedoeling van art. 185 is natuurlijk het gebruik der militie in verband met koloniale belangen te verbieden.

Maar, zegt de heer Rooseboom, waarom laat men het dan toe voor de zeemilitie? Uit een rechtskundig oogpunt is de bedenking misschien juist. Maar de indeeling van miliciens bij de zeemilitie is *feitelijk* een vrijwillige daad, omdat er veel lust is om bij dat deel der militie te dienen.

Wordt een loteling dus als milicien naar de Koloniën gezonden, dan heeft hij dit zichzelf op den hals gehaald.

Ik voor mij zou er overigens geen bezwaar tegen hebben het geheele artikel uit de grondwet weg te laten en de zaak over te laten aan den gewonen wetgever. In deze macht stel ik voldoende vertrouwen, maar het beginsel in de grondwet uit te drukken, komt mij bedenkelijk voor.

Overigens heb ik ook bezwaar tegen artikel 180 (nieuw), de bepaling omtrent het hebben van een toereikende krijgsmacht voor de Koloniën, vooral bezwaar tegen de toelichting.

In de Memorie van Beantwoording zegt de Regeering omtrent dit artikel: „Het geeft aan hen, die bezwaren hebben tegen het voorgestelde art. (183), eenen waarborg dat men hetzij dan tot bescherming van de Koloniën en bezittingen in andere werelddeelen, hetzij tot handhaving van ons gezag aldaar het niet zal laten aankomen op de hulp daartoe door de dienstplichtigen te verleenen.”

Mijnheer de Voorzitter! Die zinsnede heeft mij bang gemaakt
1885/86.

voor die geheele koloniale krijgsmacht. Het voorgestelde artikel toch gelijk sprekend op ons tegenwoordig art. 178, en ieder weet wat er is terecht gekomen van die „toereikende zee- en landmacht.” Inderdaad heeft men geheel gesteund op de militie. Is de vrees nu niet gerechtigd, dat aan hetgeen men thans voorstelt ten aanzien van de Koloniën dezelfde beteekenis zal worden gehecht, en men het inderdaad op de dienstplichtigen zal laten aankomen?

Ten slotte nog eene vraag. Wij hopen allen dat de grondwets-herziening zal tot stand komen; let men echter op de loopende geruchten, dan is de toekomst niet zeer bemoedigend en met het oog daarop, is het niet onverstandig onze aandacht te blijven schenken aan de beteekenis der tegenwoordige grondwettige bepalingen.

In verschillende geschriften heeft de heer Rooseboom eene andere organisatie van de schutterijen voorgesteld. Uit een grondwettig oogpunt zou er m. i. geen bezwaar bestaan tegen een splitsing van de schutterijen, als door hem bedoeld, in degenen, die vroeger bij de militie gediend hebben, en ongeoeffenden. Er is geen enkele grond aan te voeren, die ons zou verplichten het bruikbaar gedeelte van de schutterij te verdrinken in het groot aantal onbruikbaren. Maar wanneer ik uit een grondwettig oogpunt tegen de splitsing op zich zelve geen bezwaar heb, dan concentreert zich de quaestie omtrent de al of niet grondwettigheid van het gebruik, dat de heer Rooseboom van een gedeelte der schutterijen wil maken, in de wijze van toepassing.

De tegenwoordige grondwet zegt in artikel 182: „Zij, die aldus in de militie te land zijn ingelijfd, worden in vredestijd, na eenen vijfjarigen dienst ontslagen.”

Deze bepaling moet toch eenige beteekenis hebben.

Zou nu de heer Rooseboom meenen dat aan deze bepaling werd voldaan, wanneer men aan de personen een anderen naam gaf, ze in een ander pakje steekt en dan op die wijze een milicien verpoopt tot schutter? Is het verschil tusschen milicien en schutter voldoende in het oog gehouden, wanneer de laatste van alle jaarlijksche oefening wordt vrijgesteld, en kan de dienst in tijden van oorlog voor beiden precies hetzelfde zijn? Of moet ook dan het plaatselijke karakter in de organisatie blijven bestaan? Het zal natuurlijk noodzakelijk zijn de schutters van

eenige gemeenten bij elkaar te voegen, ten einde op die wijze bataljons of grootere afdeelingen te vormen, maar daarbij kan plaatselijke organisatie in de onderdeelen blijven bestaan. Of zou het de bedoeling van den heer Rooseboom zijn dat de grondwet toeliet om bijv. de schutterij van den Haag uit elkaar te nemen en de voormalige miliciens weder in regimenten in te deelen, geheel onafhankelijk van de woonplaats op dezelfde wijze als bij de militie.

Het zou mij aangenaam zijn hieromtrent eenige inlichtingen te ontvangen, daar het mij voorkomt dat in de laatste onderstelling aan de grondwet geweld zou worden aangedaan en de dienst bij de schutterijen inderdaad slechts zou zijn eene vermomde verlenging van den militiedienst.

De heer SIX. Nog slechts een kort woord, mijnheer de Voorzitter, naar aanleiding van hetgeen de vorige spreker in het midden bracht. Hij herinnerde ons aan het bestaan van artikel 118 der grondwet, bij de herziening te behouden, en luidende aldus: „de grondwet en andere wetten zijn alleen voor het Rijk „in Europa verbindende, tenzij het tegendeel daarin wordt uitgedrukt.” Behoef ik nog de verzekering te geven, dat ik niet sedert twaalf jaar aan het Departement van Koloniën werkzaam ben zonder dat artikel te hebben leeren kennen en waardeeren? Ik ben het met den geachten spreker eens, dat men in artikel 178a (ontwerp) heeft te lezen: „Tot bescherming der belangen van „het Rijk in Europa” is er een zee- en een landmacht; — maar dit is geheel iets anders dan: Tot bescherming der belangen in Europa van het Rijk, enz. Het is mogelijk naïef van mij, maar ik kan nu eenmaal niet anders begrijpen, dan dat de ongestoorde gemeenschap met — en, ja zeker, het ongestoord bezit van — onze koloniën is, in den volsten zin des woords: een belang van „het Rijk in Europa”!

De heer ROOSEBOOM. Een woord van dank aan de heeren, die door hunne opmerkingen blijf hebben gegeven van belangstelling in mijne voordracht.

Ter beantwoording van de beide sprekers, wensch ik in de eerste plaats den heer Six te doen opmerken, dat een woord, door hem aangehaald, niet door mij is gebezigd.

Ik heb, van de samensmelting van staand leger en militie sprekende, niet gezegd dat die *terecht* heeft plaats gehad. Ik heb alleen gezegd, dat — zooals wordt opgegeven — men in 1818 tot die samensmelting is gekomen, omdat het bezwaarlijk werd genoeg vrijwilligers te bekomen, geneigd om zoowel in als buiten Europa te dienen en omdat de korpsen uitsluitend samengesteld uit nationale militie, nadat daaruit de personen waren verdwenen, die den werkelijken oorlog hadden gevoerd, geene groote militaire waarde hadden. Van eene beoordeeling dier handeling heb ik mij echter onthouden.

Wat nu betreft het verband van het leger hier te lande met dat van Indië, ik geloof dat de heer Six in het algemeen mijne denkbelden daaromtrent kent, even als ik met de zijne bekend ben. Met hem toch had ik in 1879 en 1880 de eer deel uit te maken eener commissie, belast met het doen van voorstellen tot regeling der staatsrechterlijke verhouding tusschen het leger hier te lande en dat in Indië. Het rapport der commissie is evenwel tot dusver niet publiek gemaakt. Konden echter de toen gedane voorstellen in uitvoering komen, dan zou een groot deel der bezwaren van den heer Six — naar ik meen — zijn opgelost.

Van het rapport der commissie mag ik, geloof ik, dit wel zeggen, dat hare voorstellen betreffende de door den heer Six straks besproken quaestie vooral hierop neerkwamen, dat er zou zijn eene zekere vaste macht, waarvan gebruik kan worden gemaakt waar dit noodig zou zijn, welke macht de troepen in West-Indië zou leveren, en waaruit de aanvulling van het leger in Oost-Indië — voor zoover het geen vreemdelingen betreft — zou plaats hebben.

Door verwezenlijking dezer voorstellen zou ook tegemoet worden gekomen aan het bezwaar door den heer Hoetink geopperd. Had men toch eene zoodanige regeling, dan zou men er zeker niet aan denken ontwerp-artikel 183 in toepassing te brengen alvorens die vaste macht geheel was uitgeput.

Ik merk den heer Six echter op, dat al is art. 178 in het ontwerp-grondwet geheel gewijzigd, de macht, waarop ik doel, geenszins door de voorgestelde artikelen wordt uitgesloten.

Door den heer Six is verder gevraagd, of de eerste alinea van artikel 179 wel noodig is; ik heb straks reeds opgemerkt,

dat het opgeven in de grondwet van het doel der zee- en der landmacht mij niet noodzakelijk voorkomt; ik geloof dus ook dat die alinea zou kunnen vervallen. Maar de heer Six schijnt ook ontwerp-art. 178 te willen schrappen, en daartegen heb ik wel bezwaar.

Dat artikel 178 legt in het algemeen aan alle Nederlanders de verplichting op om mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk (in Europa) en tot verdediging van zijn grondgebied. Die verplichting nu wordt in de volgende artikelen nader omschreven en daarin ook gewag gemaakt van de verplichtingen van hen, die niet tot de zee- en landmacht behooren.

Er komen bij de verdediging van het Rijk nog andere zaken te pas dan alleen de strijd met de wapens en met het oog daarop is het goed ook te kunnen beschikken over hen, die niet tot de zee- of landmacht behooren. Ik geloof dus dat behoud van het ontwerp-artikel 178, waarin die algemeene verplichting tot medewerking wordt uitgesproken, wenschelijk is.

Nu nog een enkel woord over het ontwerp-artikel 183, naar aanleiding van de daaromtrent gemaakte opmerking van den heer Hoetink nopens het zenden van onze dienstplichtigen te land buiten Europa.

M. i. moet men bij eene behandeling van dit beginsel niet uit 't oog verliezen, dat de tegenwoordige grondwet veroorlooft het zenden van onze miliciens naar alle landen waar onze krijgsmacht noodig kan zijn, ook in vreemde werelddelen, alleen *niet* tegen hunne toestemming naar de koloniën. Nu geef ik toe dat het zenden der militie in 1873 naar Atjeh eene daad zou geweest zijn geheel in strijd met den *geest* der grondwet, maar de grens tot hoever zij ook in verband *met* dien geest mag weggezonden worden, is niet gemakkelijk aan te geven. Dat zij de grenzen mag overschrijden, is buiten quaestie; het bewijs daarvoor kan men hierin vinden, dat in de vroegere grondwet een absoluut verbod dienaangaande voorkwam, behoudens bijzondere toestemming der Staten-Generaal en een paar uitzonderingsgevallen, terwijl deze bepaling opzettelijk uit de grondwet van 1848 is weggelaten.

Het zenden der militie te land buiten Europa is dus eigenlijk geen nieuw beginsel en zou volgens onze bestaande grondwet zonder speciale machtiging van den wetgever kunnen plaats

hebben. Het ontwerp-artikel 183 bevat nu ten deele eene *beperking* dier bevoegdheid, ten deele eene *uitbreiding*; voortaan zal de militie niet meer buiten Europa kunnen worden gezonden dan krachtens eene bijzondere wet, maar daarentegen zal zij op grond eener zoodanige wet voortaan ook naar de koloniën en bezittingen van het Rijk kunnen worden gezonden. In die grens — in of buiten Europa — ligt zeker iets willekeurigs; men zal de militie te land bijv. zonder speciale wet kunnen zenden naar Konstantinopel, maar niet naar het vlak daartegenover gelegen Scutari; maar het is zeker zeer bezwaarlijk eene betere grens daarvoor aan te geven.

Nu wil de heer Hoetink het geheele ontwerp-artikel 183 weglaten; maar dan zou de waarborg voor de dienstplichtigen, naar mijne meening, veel geringer worden.

Overigens behoeft, dunkt mij, die vrees voor den gewonen wetgever zoo groot niet te zijn als men ziet, wat ten opzichte van de zeemilitie is gebeurd. In 1840 heeft men het ontwerp-hoofdstuk VIII verworpen hoofdzakelijk omdat de mogelijkheid om de miliciens tot den dienst ter zee te verplichten, daarbij niet was uitgesloten, en in 1848 heeft men ook niet willen bepalen, dat er zoude zijn eene zee-militie maar alleen gezegd, dat een gedeelte der militie voor den dienst ter zee *kan* worden bestemd. Omtrent de plaats, waar de zeemilitie zou kunnen worden gebezigd, werd echter geene beperkende bepaling opgenomen. Maar hoe heeft de wetgever nu van die grondwettige bevoegdheid gebruik gemaakt?

Bij de wet op de militie van 1861 wordt niet alleen bepaald dat de zeemilitie wordt samengesteld uit lotelingen en vrijwilligers voor de militie, *die zich vrijwillig hebben aangemeld* om bij de zeemilitie te dienen, maar bovendien nog, dat zij niet naar de koloniën en de bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen wordt gezonden, tenzij, in geval van zeer buitengewone omstandigheden eene nadere wet daartoe de machtiging verleene.

Waar nu blijkt, dat de Nederlandsche wetgever zulk een uiterst bescheiden gebruik maakt van zijne grondwettige bevoegdheid, behoeft men, dunkt mij, niet bevreesd te zijn voor het aannemen van de door mij voorgestelde redactie. Voor elk concreet geval moet de volksvertegenwoordiging hare toestemming verleen.

Men bedenke toch welk groot gewicht de koloniën voor ons hebben; er zijn zelfs personen, die beweren, dat met de koloniën ook de Nederlandsche Staat te gronde gaat; ik laat dit daar; maar zeker is het bezit onzer koloniën voor ons wel van zoo groot belang, dat men niet door de grondwet het zenden van een voldoende aantal troepen naar Indië op een bepaald oogenblik onmogelijk moet maken.

De wetgevende macht moet in zulk een netelig geval de volle vrijheid hebben om te beoordeelen, wat gedaan moet worden.

Wat ontwerp-artikel 180 betreft, om niet te lang te worden, heb ik enkele bladzijden uit mijne lezing overgeslagen. Maar mijne conclusie was om artikel 180 te schrappen, omdat het tot niets dient en aanleiding kan geven tot de opvatting, dat er met de uitdrukking „in de Koloniën” wordt bedoeld: „in *alle* koloniën.”

Wil men volstrekt, dat in de grondwet van de in de koloniën aanwezige krijgsmacht gewag wordt gemaakt, dan schijnt het ter voorkoming van misverstand en verwarring verkieselijker aan het Ontwerp-Art. 61, dat over de koloniën handelt, toe te voegen een vijfde lid, aldus luidende: „De Koning zorgt voor de samenstelling en aanvulling der aldaar noodige krijgsmacht.”

Nu nog de vraag van den heer Hoetink hoedanig ik de organisatie van de Schutterijen zou wenschen, voor het geval dat de grondwetsherziening niet tot stand mocht komen.

Mij dunkt, dat het ons te ver zou leiden en dat het heden avond niet bepaald op onzen weg ligt, deze zaak te behandelen. Mocht de grondwetsherziening onverhoopt niet gelukken, dan zou eerst die quaestie aan de orde komen en ook recht hebben op eene uitvoerige behandeling. Ik geloof te eer daarover thans te mogen zwijgen omdat de heer Hoetink, die, naar ik uit zijne woorden meen te mogen opmaken, mijne geschriften gelezen heeft, daarin ook gevonden zal hebben eene gedetailleerde uiteenzetting mijner denkbeelden te dezen opzichte.

Het streven om de schutterijen zoodanig in te richten, dat zij — wel te verstaan reeds dadelijk bij het begin van een oorlog — een bruikbaren troep tegenover den vijand vormen, staat, zooals ik zeide, naar mijne meening vrij wel gelijk met het zoeken naar de quadratuur van den cirkel. Ik laat de oefening

nog daar, hoewel het voor onze burgerij reeds zeer bezwaarlijk zou wezen zooveel uren jaarlijks op te komen, dat de oefening slechts eenigermate voldoende geacht zou kunnen worden, maar het grootste bezwaar is de tucht. Men kan burgers, die geen militair zijn, die slechts enkele uren in de week de uniform dragen, niet aan militaire tucht onderwerpen. Het jongste ontwerp van den oud-minister Reuther betreffende de schutterijen was dan ook uit een militair oogpunt lang niet voldoende en voor de burgerij reeds vrij kras. Men kan van schutters in tijd van vrede geen goede soldaten maken zoowel wegens de oefeningen en de tucht, waaraan men de schutters zou moeten onderwerpen en de groote kosten, die eene dergelijke poging ten gevolge zou hebben.

Men zal dus, geheel overeenkomstig den geest onzer grondwet, bij de schutterijen in hoofdzaak moeten steunen op de oefening en de tucht bij de militie verkregen, maar dan ook de schutters, gewezen miliciens, die aan tucht gewend zijn, vooral niet vereenigen met andere schutters, die de militaire tucht niet kennen.

Van beide categorieën eische men overigens in vreedstijd niet te veel; bij de schutters, die vroeger niet bij de militie hebben gediend, is het misschien voldoende hun de behandeling van het geweer te onderwijzen en hen eenigermate te oefenen in het schijfschieten.

De Voorzitter. Wanneer nu niemand meer het woord wenscht te voeren, dan sluit ik de vergadering, waarbij ik haren dank aan den heer Rooseboom herhaal en dien voorts nog breng aan de beide heeren, die aan het debat hebben deelgenomen, en daardoor niet alleen het bewijs hebben geleverd van hunne belangstelling in het onderwerp, maar ook tot toelichting ervan belangrijk hebben bijgedragen.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de defensie.

Art. 178.

Alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verplicht mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.

Ook aan ingezetenen, die geen Nederlanders zijn, kan die pligt worden opgelegd.

Art. 179.

Tot bescherming der belangen van den Staat is er eene zee- en eenelandsmagt, bestaande uit vrijwillig dienenden, en, voor zoover deze niet toereikend zijn, uit dienstplichtigen.

De wet regelt de verplichte krijgsmacht. Zij regelt ook de verplichtingen die aan hen, die niet tot de zee- of landmagt behooren, ten aanzien van 's Lands verdediging opgelegd kunnen worden.

Art. 180.

In de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen is eene krijgsmacht aanwezig tot handhaving van het Nederlandsch gezag aldaar.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de defensie.

Art. 177.

Het dragen der wapenen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied blijft een der eerste pligten van alle ingezetenen.

Art. 178.

De Koning zorgt, dat er ten allen tijde eene toereikende zee- en landmagt onderhouden worde, aangeworven uit vrijwilligers, hetzij inboorlingen of vreemdelingen, om te dienen in of buiten Europa, naar de omstandigheden.

Art. 180.

Er is steeds eene nationale milizie, zoo veel mogelijk zamen te stellen uit vrijwilligers, om te dienen, op de wijze in de wet bepaald.

Art. 181.

Bij gebrek aan genoegzame vrijwilligers, wordt de milizie voltallig gemaakt door loting uit de ingezetenen, die op den eersten Januari van elk jaar hun twintigste jaar zijn ingetreden. De inschrijving geschiedt een jaar te voren.

Art. 182.

Zij, die aldus in de milizie te land zijn ingelijfd, worden, in vreedstijd, na eene vijfjarige dienst ontslagen.

Is de Staat in oorlog of in andere buitengewone omstandigheden, zoo kan eene wet, jaarlijks te vernieuwen, hen tot langere dienst verplichten.

Art. 183.

De milizie te land komt, in gewone tijden, jaarlijks eenmaal te zamen, om, gedurende niet langer dan zes weken, in den wapenhandel te worden geoefend, tenzij de Koning het raadzaam mogt oordeelen, dat zamenkomen geheel of gedeeltelijk achterwege te laten.

De Koning kan een deel der milizie, door de wet te bepalen, doen zamenblijven.

De ligting van het loopende jaar kan tot eerste oefening hoogstens twaalf maanden onder de wapenen gehouden worden.

Art. 188.

In de gemeenten worden schutterijen opgericht. Zij dienen in tijd van gevaar en oorlog tot verdediging des vaderlands en ten allen tijde tot behoud der inwendige rust.

Art. 189.

De sterkte en inrichting der milizie en der schutterijen worden geregeld door de wet.

Art. 179.

Vreemde troepen worden niet dan met gemeen overleg des Konings en der Staten-Generaal in dienst genomen.

Art. 181.

Vreemde troepen worden niet dan krachtens eene wet in dienst genomen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de defensie.

Art. 180.

Alle Nederlanders, daartoe in staat, zijn verplicht mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied.

Ook aan ingezetenen, die geen Nederlanders zijn, kan die pligt worden opgelegd.

Art. 181.

Er is eene zee- en landmagt, bestaande uit vrijwilligers en dienstplichtigen.

De wet regelt de verplichte krijgsmacht. Zij regelt ook de verplichtingen op te leggen aan hen, die niet tot de zee- of landmagt behooren.

Art. 188.

Er is eene voldoende krijgsmacht ter bescherming van de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen.

Art. 185.

Vreemde troepen worden niet dan met gemeen overleg des Konings en der Staten-Generaal in dienst genomen.

Art. 182.

De dienstplichtigen ter zee zijn bestemd om te dienen in en buiten Europa. Aan de dienst, door hen in de koloniën en bezittingen in andere werelddeelen te vervullen, worden door de wet voordeelen verbonden.

Art. 183.

De dienstplichtigen te land mogen niet dan krachtens eene wet buiten Europa worden gezonden.

De wet bepaalt de voordeelen hun wegens die uitzending toe te kennen.

Art. 184.

Wanneer, in geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden, de dienstplichtigen, die niet in werkelijke dienst zijn, door den Koning geheel of ten deele buitengewoon onder de wapenen worden geroepen, wordt gelijktijdig een voorstel van wet aan de Staten-Generaal gedaan om het onder de wapenen blijven der dienstplichtigen, zooveel noodig, te bepalen.

Art. 185.

Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Rijks kas voldaan.

De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantien van welken aard ook voor de legers of verdedigingswerken van het Rijk gevorderd, kunnen niet dan volgens algemeene regels bij de wet te stellen en tegen schadeloosstelling ten laste van een of meer inwoners of gemeenten worden gebragt.

De uitzonderingen op die algemeene regels, voor het geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden worden bij de wet vastgesteld.

Of er oorlogsgevaar in den zin waarin dat woord in 's Lands wetten voorkomt, aanwezig is, beslist de Koning.

Art. 186.

Ter handhaving van de uit- of inwendige veiligheid kan door of van wege den Koning elk gedeelte van het grondgebied des Rijks in staat van oorlog of in staat van beleg verklaard worden. De wet bepaalt de wijze waarop, en de gevallen waarin zulks geschieden kan, en regelt de gevolgen.

Bij die regeling kan worden bepaald, dat de grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzichte van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op het militair gezag overgaan, en dat de burgerlijke overheden aan de militaire ondergeschikt zijn.

Daarbij kan wijders afgeweken worden van de artt. 7, 9, 156 en 157 der Grondwet. Voor het geval van oorlog kan ook van art. 154, 1ste lid, worden afgeweken (1).

Art. 186.

Een gedeelte der militie kan voor de dienst ter zee worden bestemd, op de wijze door de wet te bepalen.

Voor dat gedeelte wordt, behalve andere door de wet toe te kennen voordeelen, een korter dienstdaag bepaald.

Het voorgaande artikel is op deze zee-militie niet van toepassing.

Art. 185.

De lotelingen bij de militie te land mogen niet dan met hunne toestemming naar de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen worden gezonden.

Art. 184.

In geval van oorlog of andere buitengewone omstandigheden, kan de Koning de militie te land, hetzij geheel hetzij ten deele, buitengewoon bijeenroepen.

Ten zelfden tijd roept de Koning de Staten-Generaal bijeen, opdat eene wet het samenblijven der militie, zooveel noodig, bepale.

Art. 187.

Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Lands kas voldaan.

De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantien, van welken aard ook, voor 's Konings legers of vestingen gevorderd, kunnen niet dan tegen schadeloosstelling, op den voet in de reglementen bepaald, ten laste van één of meer inwoners of gemeenten worden gebragt.

De uitzondering voor tijden van oorlog regelt de wet.

Art. 183.

Voor de dienstplichtigen ter zee wordt een korter dienstdaag dan voor die te land bepaald.

Art. 182.

De dienstplichtigen te land mogen niet dan met hunne toestemming buiten Europa worden gezonden.

Art. 184.

In geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden kan de Koning de dienstplichtigen, die niet in werkelijke dienst zijn, geheel of ten deele, buitengewoon bijeenroepen.

Ter zelfden tijd roept de Koning de Staten-Generaal bijeen, opdat eene wet het samenblijven der dienstplichtigen, zooveel noodig, bepale.

Art. 186.

Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Rijks kas voldaan.

De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantien van welken aard ook, voor de legers of verdedigingswerken van het Rijk gevorderd, kunnen niet dan volgens algemeene regelen bij de wet te stellen en tegen schadeloosstelling ten laste van een of meer inwoners of gemeenten worden gebragt.

De uitzonderingen op die algemeene regelen, voor het geval van oorlog, oorlogsgevaar of andere buitengewone omstandigheden, worden bij de wet vastgesteld.

Art. 187.

Ter handhaving van de uit- of inwendige zekerheid kan door of van wege den Koning elk gedeelte van het grondgebied des Rijks in staat van oorlog of beleg verklaard worden.

De wet bepaalt de wijze waarop, en de gevallen waarin zulks geschieden kan, en regelt de gevolgen.

Bij die regeling kan worden bepaald dat de grondwettelijke bevoegdheden van het burgerlijk gezag ten opzichte van de openbare orde en de politie geheel of ten deele op het militair gezag overgaan, en dat de burgerlijke overheden aan de militaire ondergeschikt worden.

Daarbij kan wijders afgeweken worden van de artt. 7, 9, 156, 1ste lid, 158 en 159 der Grondwet.

Van art. 156, 1ste lid, kan alleen afgeweken worden voor het geval van oorlog.

Het voortduren van den staat van oorlog of beleg vereischt bekrachtiging door de wet. Te dien einde roept de Koning de Staten-Generaal zoo spoedig mogelijk bijeen.

ART. 7. Niemand heeft voorafgaand verlof noodig, om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

ART. 9. Het recht der ingezetenen tot vereeniging en vergadering wordt erkend. De wet regelt en beperkt de uitoefening van dat recht in het belang der openbare orde.

ART. 156. Het binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner is alleen geoorloofd in de gevallen bij de wet bepaald, krachtens eenen bijzonderen of algemeenen last van eene macht door de wet aangewezen. De wet regelt de vormen, waaraan de uitoefening van dezo bevoegdheid gebonden is.

ART. 167. Het geheim der aan de post of andere openbare instelling van vervoer toevertrouwde brieven is onschendbaar, behalve op last des rechters, in de gevallen bij de wet omschreven.

ART. 154. 1e lid. Niemand kan tegen zijn wil worden afgetrokken van den rechter, dien de wet hem toekent.